

52195

**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN TARIM
EKONOMİSİNDEKİ YERİ VE SİVAS ÖRNEĞİ**

Yalçın YALMAN

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin
İşletme Anabilim Dalı Kooperatifçilik Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr.İbrahim SUBAŞI

SİVAS 1996

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İş bu çalışma jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: .....

Üye : .....

Üye : .....

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../ 1996

(İmza)
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

İÇİNDEKİLER.....	I
TABLolar LİSTESİ.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	VIII
ÖZET.....	IX
SUMMARY.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KOOPERATİFÇİLİK

I. TANIMI VE TARİHÇESİ.....	4
II. KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİ.....	10
A. Gönüllü ve Açık Üyelik.....	12
B. Demokratik Ortak Kontrolü.....	13
C. Üyelerin Ekonomik Katılımı.....	13
D. Otonomi ve Bağımsızlık.....	13
E. Eğitim, Uygulama ve Bilgi.....	13
F. Kooperatifler Arası İşbirliği.....	13
G. Topluma Karşı Sorumluluk.....	14
III. KOOPERATİFLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	14
A. Klasik Okul Anlayışına Göre Kooperatifler.....	14
B. İşbirliğinin Yoğunluk Derecesine Göre Kooperatifler.....	15
C. Karar Alma Kistasına Göre Kooperatifler.....	15
D. Alman Teorisyenlere Göre Kooperatifler.....	15
E. Ortakların Birleşme Biçimine Göre Kooperatifler:.....	16
F. Gösterdikleri Faaliyet Türlerine Göre Kooperatifler:.....	16
G. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) Göre Kooperatifler.....	16
H. Faaliyet Alanı Sayılarına Göre Kooperatifler.....	17
I. Uygulamada Karşılaşılan Kooperatifler.....	17
IV. TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFLERİN DEVLETLE OLAN İLİŞKİLERİ.....	20

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARIM VE TARIMSAL KREDİ

I. TÜRKİYE'DE TARIMIN EKONOMİYE KATKISI.....	22
II. TARIMDA KOOPERATİFÇİLİĞİN NEDENLERİ	24
III. TARIM SEKTÖRÜNDE KREDİ GEREKSİNİMİ VE NEDENLERİ.....	26
A. Doğal Nedenler:	28
1. Tabii Olaylar.....	28
2. Hastalık, Haşere ve Hayvanların Verdiği Zararlar	28
3. Savaş ve Göçler	28
B. Ekonomik ve Sosyal Nedenler:	28
1. Sermaye Bakımından Yetersizlik ve Tarım İşletmelerinin Büyüklük ve Dağılımından İleri Gelen Özellikler	28
2. Tarım İşletmelerinin Sermaye Yoğun Üretimde Bulunma Eğilimleri.....	30
3. Veraset ve İntikal İşlemlerinin Sağlanması.....	30
4. Tarımsal Ürün Fiyatlarındaki Düşmeler ve Enflasyonun Etkisi	31
5. Tarımda Sermaye Devir Hızının Düşüklüğü ve İşletmelerin Gelir-Giderleri Arasında Zaman Açısından Uyumun Olmaması.....	31
C. Diğer Nedenler	31
IV. TARIMDA KREDİ KAVRAMI, ÖNEMİ VE SINIFLANDIRMASI.....	31
V. TARIMSAL KREDİ DEĞERLENDİRMESİNDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULAN HUSUSLAR.....	32
A. Kredi Talep Eden Çiftçinin Kişisel Nitelikleri ve Moral Durumu.....	35
B. Potansiyel Gelir Oluşturma Kapasitesi.....	36
C. Toprak Verimliliği.....	36
D. Geçmişe Ait Finans Verileri ve Geleceğe İlişkin Tahminler	36
E. Alet ve Makina Donanımı	36
F. Öz Sermaye.....	37
VI. TARIM İŞLETMELERİNİN KREDİ KAYNAKLARI.....	37
A. Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları - Şahıslar	38
B. Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları.....	39
VII. TARIM SEKTÖRÜNDE KREDİLENDİRME YOLU İLE DESTEKLEME POLİTİKASI	41
VIII. TARIMSAL KREDİ UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR	42

III

1. Tarım İşletmelerinin Küçük Ölçekli Olması	43
2. Doğal Olaylara Bağımlılık	43
3. Kısa Vadeli Kredi Kullanma Eğilimi	43
4. Tarımda Sermaye Devrinin Düşüklüğü.....	43
5. Tarımsal Destekleme Alımlarına Giden Payın Yüksekliği	43
6. Tarım İşletmelerinde Nüfus İle Arazi Arasındaki Dengesizlik.....	44
7. Tarımsal Kredilendirmede Faaliyet Gösteren Kuruluşların İşbirliği Oranının Yetersizliği	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN TARIMSAL EKONOMİYE KATKISI

I. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ GELİŞİMİ.....	47
II. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İDARİ YAPI, TEŞKİLATLANMA VE DENETİM.....	50
A. İdari Yapı.....	50
B. Teşkilatlanma	50
C. Denetim	55
III. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN AMACI VE GÖREVLERİ	57
A. Amacı	57
B. Görevleri.....	59
1. Birim Tarım Kredi Kooperatiflerinin Görevleri.....	60
2. Bölge Birliklerinin Görevleri	60
3. Merkez Birliğinin Görevleri.....	61
IV. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN HİZMET ALANLARI, YAPISI-İŞLEYİŞİ VE GEREKLİLİĞİ.....	62
A. Hizmet Alanları	62
B. Yapısı ve İşleyişi	62
C. Gerekliliği.....	64
V. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE SERMAYE YAPISI, FAALİYET ALANLARI VE İŞTİRAKLERİ	65
A. Sermaye Yapısı	65
1. Ortaklık Payları	66
2. İhtiyat Fonu	66

IV

3. Özkaynak Fonu (Destek Fonu).....	66
4. Yatırım ve Geliştirme Fonu.....	66
5. Tasfiye Fonu.....	67
6. Dağıtılmamış Kârlar.....	67
B. Faaliyet Alanları.....	67
1. Kimyevi Gübre.....	67
2. Tarımsal Araç Gereç ve Makina.....	69
3. Tarımsal Mücadele İlaçları.....	71
4. Yem.....	73
5. Tohumluk.....	75
6. Tarımsal Kredi.....	77
7. İthal Damızlık Hayvan.....	79
C. İştirakleri.....	79
1. TAREKS Tarım Ürünleri Araç Gereç İthalat İhracat ve Ticaret A.Ş.	81
2. GÜBRETAŞ Gübre Fabrikaları T.A.Ş.....	83
VI. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN MEVZUATINDAKİ VE PERSONEL DURUMUNDAKİ GELİŞMELER.....	85
A. Mevzuatındaki Gelişmeler.....	85
B. Personel Durumundaki Gelişmeler.....	88
VII. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE HALKLA İLİŞKİLER.....	92
VIII. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ SİSTEMİNİ ETKİLEYEN SİYASİ, İKTİSADİ VE SOSYAL ÇEVRE.....	92
IX. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	94
A. Mevzuat Sorunu.....	95
B. Finansman Sorunu.....	96
C. Kredi Uygulamalarındaki Sorunlar.....	98
D. Destekleme Alımlarından Doğan Sorunlar.....	99
E. Eğitim ve Yönetim Sorunu.....	99
F. Denetim Sorunu.....	100
G. Merkezileşme Sorunu.....	101
X. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN ÖNEMİ.....	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN SİVAS TARIMINDAKİ
YERİ VE ÖNEMİ**

I. SİVAS'IN GENEL İKTİSADİ VE SOSYAL YAPISI.....	103
II. SİVAS'TA SEKTÖRLERİN GENEL DURUMU	103
III. SİVAS'IN TARIMSAL PORTRESİ	105
IV. 10.BÖLGE BİRLİĞİ'NİN BÖLGE TARIMINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	106
V. 10.BÖLGE BİRLİĞİ'NİN MALİ YAPISI VE FİNANSMAN KAYNAKLARI	108
VI. BÖLGE BİRLİĞİ GELİR-GİDER DURUMU	110
VII. 10.BÖLGE BİRLİĞİ'NCE KULLANDIRILAN KISA VE ORTA VADELİ KREDİLER.....	111
VIII. 10.BÖLGE BİRLİĞİ TARAFINDAN KULLANDIRILAN KREDİLER VE ÇEŞİTLERİ	113
A. Kısa Vadeli Krediler	113
B. Orta Vadeli Krediler.....	113
IX. 10.BÖLGE BİRLİĞİ BÜNYESİNDE YÜRÜTÜLEN TEDARİK VE PAZARLAMA FAALİYETLERİ	114
A. Kimyevi Gübre	114
B. Tohumluk Satışları	115
C. Karma Hayvan Yemi.....	116
D. Zirai İlaç.....	117
E. Tarımsal Alet ve Makina.....	118
F. Damızlık Hayvan.....	119
G. Ortak Ürünlerinin Değerlendirilmesi	120
H. Diğer Satışlar	121
SONUÇ	122
KAYNAKLAR	126

TABLULAR LİSTESİ

Tablo : 1. 1-Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatif Çeşitleri, Tabi Oldukları Kanun ve Sayıları (31.12.1993)	18
Tablo : 1. 2-Türkiye’de Hizmet Türlerine Göre Faal Kooperatifler 21.12.1994 İtibariyle.....	18
Tablo : 2. 1- İşletme Büyüklüklerine Göre İşletme Sayısı, Arazi Parçası Sayısı ve Arazi Büyüklüğü.....	22
Tablo : 2. 2- İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı.....	25
Tablo : 2. 3-Türkiye’nin Çeşitli Bölgeleri ve Bazı Ülkeler İtibariyle Sermaye Kompozisyonu.....	29
Tablo : 2. 4- T.K.K.’ce Yıllar İtibariyle Ortaklarına Kullanılan Krediler ve Çeşitleri.....	40
Tablo : 2. 5- Tarımsal Kredilerin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)	45
Tablo : 3. 1-16 Bölge Birliği’nin Kapsadığı İller, Kuruluş Merkezleri ve Kuruluş Tarihleri	53
Tablo : 3. 2-Türkiye’de Kimyevi Gübre Tüketimi ve Tarım Kredi Kooperatiflerin Kimyevi Gübre Tüketimindeki Payı.....	68
Tablo : 3. 3-Türkiye’de Gübre Üretim Kapasitesi ve Gübretaş’ın Payı.....	69
Tablo : 3. 4-1991-1993 Yıllarında Tarım Kredi Kooperatiflerince Satışı Yapılan Tarım Alet ve Ekipmanları	71
Tablo : 3. 5-1991-1993 Yıllarında Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Ortaklarına Satışı Yapılan Zirai Mücadele İlaçları.....	72
Tablo : 3. 6- 1994 Yılı İlk Üç Ayı İtibariyle Tarım Kredi Kooperatifleri Ortaklarının Kullandığı Yemlerin İştirakler, Devlet ve Özel Kuruluşlar Arasındaki Dağılımı	73
Tablo : 3. 7-Tarım Kredi Kooperatiflerinin 16 Bölge Birliği Tarafından 1993 Yılı İçerisinde Aldıkları Karma Yem Miktarı (Ton)	74
Tablo : 3. 8-Türkiye Genelinde Karma Yem Üretimi (Bin Ton)	74
Tablo : 3. 9-Tarım Kredi Kooperatifleri İştirakleri Yem Fabrikaları Üretimleri (Ton).....	75
Tablo : 3. 10- 1993 Yılında Dağıtılan Tohumlukların Miktarı, Tarım Kredi Kooperatiflerinin Dağıtımı ve Oranları (%)	76
Tablo : 3. 11-Yıllara Göre Tarım Kredi Kooperatifleri Kredi Limitleri.....	77
Tablo : 3. 12- Tarım Kredi Kooperatifleri Kredi Tahsilat Oranları.....	78
Tablo : 3. 13-Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği’nin İştirakler ve İşletmelerdeki Sermaye Paylarının Sektörler İtibariyle Dağılımı (10.11.1994).....	80

VII

Tablo : 3. 14-Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez ve Bölge Birliklerinin İştirak Ettikleri Şirketler ve Hisse Oranları	80
Tablo : 3. 15- İthal Damızlık Sığır Tablo : 3. 16- Patates Tohumluğu İthalatı Dağılımı.....	81
Tablo : 3. 17- GÜBRET AŞ T.A.Ş.'nin Hisse Dağılımı	83
Tablo : 3. 18- Türkiye Gübre Sektöründe Üretim Kapasitesi (Ton).....	83
Tablo : 3. 19- Türkiye'de Gübre Üretimi ve Gübretaş'ın Kapasitesi	84
Tablo : 3. 20- Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Yıllar İtibariyle Personel Durumu.....	89
Tablo: 4. 1- Sivas İli Arazilerinin Kullanma Kabiliyeti Sınıfları	105
Tablo: 4. 2- Sivas'ta Arazilerin Kullanım Durumu	105
Tablo: 4. 3- 10.Bölge Birliği'ne Bağlı Kooperatif ve Ortak Sayıları Gelişmeleri.....	107
Tablo: 4. 4- 10.Bölge Birliği'ne Bağlı İllerde Kooperatif ve Ortak Sayısı Seyri.....	108
Tablo: 4. 5- 10.Bölge Birliği ve Bağlı Kooperatifler'de Sermaye Seyri	109
Tablo: 4. 6- 10.Bölge Birliği ve Kooperatiflerin Yedek Akçe Seyri.....	109
Tablo: 4. 7- 10.Bölge Birliği ve Bağlı Kooperatiflerde Destekleme Fonu Seyri	109
Tablo: 4. 8- 10.Bölge Birliği ve Bağlı Kooperatifler'in Gelir-Gider Seyri	111
Tablo: 4. 9- 10.Bölge Birliği İç Kaynak Seyri	112
Tablo: 4. 10- 10.Bölge Birliği'ne Bağlı Kooperatiflerde İç Kaynak Seyri	112
Tablo: 4. 11- 10.Bölge Birliği Bünyesinde Bulunan Kooperatifler Aracılığıyla Kullandırılan T.C.Ziraat Bankası Kaynakları.....	112
Tablo: 4. 12- 10.Bölge Birliği Bünyesinde Bulunan Kooperatifler Tarafından Kullandırılan Kısa ve Orta Vadeli Krediler.....	113
Tablo: 4. 13- 10.Bölge Birliği Tarafından Dağıtımı Yapılan Kimyevi Gübre	115
Tablo: 4. 14- 10.Bölge Birliği Tohumluk Satışları.....	116
Tablo: 4. 15- 10.Bölge Birliği Karma Hayvan Yemi Satışları	117
Tablo: 4. 16- 10.Bölge Birliği'nce Satışı Yapılan Zirai Mücadele İlaçları	118
Tablo: 4. 17- 10.Bölge Birliği'nce Satılan Tarım Alet ve Makinaları	119
Tablo: 4. 18- 10.Bölge Birliği Tarafından Satışı Gerçekleştirilen Damızlık Hayvan Miktarı.....	120
Tablo: 4. 19- 10.Bölge Birliği Tarafından Ortaklarından Alınan Ürünler	121

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil : 2. 1 Kredi Kuruluşları ve Bu Kuruluşların Kredi Kaynaklarının Akışı	38
Şekil: 3. 1-Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması.....	56

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik: 1. 1-Türkiye’de Bulunan Kooperatiflerin Tarımsal Kooperatif - Tarım Dışı Kooperatif Sınıflandırmasına Göre Oranları.	19
Grafik: 1. 2-Türkiye’de Bulunan Kooperatif Ortağı Sayılarının Tarımsal Kooperatif - Tarım Dışı Kooperatif Sınıflandırmasına Göre Oranları.....	19
Grafik: 2. 1-TKK Tarafından Ortaklarına Kullanılan Kredilerin Gelişim Seyri.....	41
Grafik: 3. 1- Tarım Kredi Kooperatifleri’nin Yıllar İtibariyle Kredi Limitlerindeki Artış.....	78
Grafik: 3. 2- Patates Tohumluğu İthalatı Dağılımı.....	82
Grafik: 3. 3- GÜBRETAS’ın Üretim ve Satış Grafiği (Ton)	84
Grafik: 3. 4- Tarım Kredi Kooperatifleri Personel Gelişim Seyri	89

ÖZET

Kooperatifçilik en basit şekilde “kendi kendine yardım hareketi” olarak ifade edilebilir. Kooperatifler değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri Tarımsal Kooperatif sınıflandırması içerisinde yer almaktadır. Türkiye’de en iyi örgütlenme yapısına sahip olan ve merkez birliği bulunan tek kooperatif türü Tarım Kredi Kooperatifleri’dir.

Türkiye ekonomisi içerisinde tarım sektörünün önemli bir yeri vardır. Türkiye’de bulunan tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğu küçük köylü işletmesi şeklinde ve önemli ölçüde krediye ihtiyaç hisseden işletmelerdir. Türkiye’de kredi müesseseleri çok sınırlıdır. Bunlardan en önemlileri T.C.Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri’dir. Çiftçilerin bankalardan ve diğer kredi kuruluşlarından kredi almaları teminat göstermedeki güçlüklerinden dolayı çok zordur. Tarım Kredi Kooperatifleri ise esas olarak çiftçi örgütlenmeleri olmaları sebebi ile ve kendi kendine yardım hareketinin bir gereği olarak çiftçilere uygun şartlarda (maliyet fiyatına) kredi temin etmeye çalışmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, kredi faaliyetlerinin yanı sıra çiftçilere, kimyevi gübre, tarımsal araç-gereç ve makina, tarımsal mücadele ilaçları, hayvan yemi, bitki tohumluğu, damızlık hayvan temini gibi konularda büyük katkı sağlamaktadır. Ayrıca, kooperatif ortaklarının elde ettiği ürünlerin, iştirak ettiği işletmelere hammadde olarak alınması suretiyle çiftçilere pazar bulma konusunda yardımcı olmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri 16 Bölge Birliği altında örgütlenmiştir. Merkezi Sivas’ta bulunan 10.Bölge Birliği’ne Sivas, Erzincan ve Tokat illerinde bulunan birim Tarım Kredi Kooperatifleri bağlı bulunmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri’nin amacına uygun olarak 10.Bölge Birliği’de, faaliyette bulunduğu bölgelerde çiftçilere vermiş olduğu hizmetler ve iştirakleri ile tarımsal ekonomiye önemli ölçüde katkı sağlamaktadır.

SUMMARY

The cooperative system is simply defined as “self support”. The cooperatives can be classified in various ways. Agriculture credit cooperatives are involved in agricultural cooperative associations. Agriculture credit cooperatives are the only cooperatives which have the best organization structure and central unity.

The agriculture sector plays an important part in Turkish economy. A great part of agricultural enterprises require credit significantly. There are not so many credit institutions in Turkey. The most important of these are Turkish Ziraat Bank and Agriculture Credit Cooperatives. Since it is hard to demonstrate a guaranty, it is difficult for farmers to get credit from the banks and the other credit institutions. While the Agriculture Credit Cooperatives are formerly organizations and as a result of self support movement, they seek to give credits in proper conditions (with cost price) to the farmers.

The Agriculture Credit Cooperatives support farmers by giving them chemical dung, agricultural equipment and machines, agricultural medicine, feed, plant seed and breeding animal besides credit business. In addition the product of cooperative members help the farmers to find market by being used as raw material by the participant enterprises.

The Agriculture Credit Cooperatives are organized under sixteen regional unity. The 10th regional unity, the center of which is in Sivas, consists of Sivas, Erzincan ve Tokat. Agriculture Credit Cooperatives, the 10th regional unity supports the agricultural economy in its action area by the services given to farmers and by equity participations.

GİRİŞ

Bu çalışmada Tarım Kredi Kooperatifleri'nin yapısı ve tarım ekonomisindeki yeri incelenmiştir. Kooperatifler devlet kaynaklarının kullanılması ve kıt olan tarım kaynaklarının en güzel şekilde değerlendirilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle devletler kooperatifçiliğin yapısındaki sorunları gidermek ve geliştirmek için uygun ortamların oluşturulması, emniyetin sağlanması amacıyla gözetim altında bulundurmaya özen göstermektedirler.

Günümüzde tarım politikaları değerlendirildiği takdirde etkin bir yapının oluşturulmadığı dikkati çekmektedir. Devletin kooperatif organizasyonları düzenleyici etkisi ya da ilişkisi herşeyden önce yasa koyucu olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok ülke bu amaçla genel ve özel kooperatif yasaları ortaya çıkararak kooperatifleri diğer teşebbüslerden ayırdedici ve onlara bir şekil vermeye çalışırken; kooperatiflerin kredi kullanımında, faiz oranlarında ve geri ödeme şartlarında yatırım indirimlerini düzenleme ve onların yararlandırılması konularında da mevcut düzenlemeleriyle kooperatiflerin gelişmesine yön vermektedir. Bu durumda dünyada ve Türkiye'de yeterince etkin bir konumun ortaya konulmadığını göstermektedir. Yapılan araştırmalar ve incelemeler Tarım Kredi Kooperatiflerinin etkin bir konumda olmadığını ortaya koyuyor. Bununla birlikte uzun gelişme sürecinde edinilen bilgi birikimi ve uygulamada kazanılan tecrübeler sistemin geleceği hakkındaki ümitleri artırmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri ülke genelinde aktif faaliyet göstermektedir. Birçok işçi ve kooperatif elemanının tarım kredi kooperatiflerini birer hükümet kuruluşu olarak görmesi ise Tarım Kredi kuruluşları ve kooperatiflerinin yeterince tanınmadığını ve bundan da olumsuz olarak etkilendiğini göstermiştir.

Serbest piyasa yapısı içerisinde kooperatifler çiftçileri aşırı fiyat artışları ve kalite yönünden koruyabilme özelliğine sahiptir. Ancak ülkemizde serbest piyasa koşullarının yeterince işlememesi çiftçilerin serbest piyasa mekanizmalarından zarar görmelerine yol açmıştır. Bu bakımdan tarım sektörünün korunması kaçınılmaz bir hal almış ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin ülkenin gereklerine uygun olarak modernize edilmesini ve politik düzenlemelerin sağlanmasını zorunlu kılmıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri zaten ekonomik yönden sıkıntılar içerisinde bulunan ve ürettikleri ürünü

en iyi fiyattan pazarlanmasını temin etmek bakımından korunması gereken ve önemi tartışılmaz bir şekilde kabul edilen bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bakımdanda araştırma da Tarım Kredi kooperatiflerinin önemini ve bulunduğu konumu belirten bilimsel görüş ve kanaatler üzerinde özellikle durulmuştur.

Tarım Kredi kooperatiflerinin en önemli sorunlarından birisi de yasal mevzuattaki eksikliklerdir. Bunun sakıncaları da ülkemizde açıkça görülmektedir. Artık bilim adamları, siyasetçiler ve çeşitli kesimlerde yasal mevzuatın yapılmasını kabul etmekle birlikte olay pratiğe dönüştürülmemektedir. Başka bir deyişle yasal mevzuat ülkemizdeki siyasi kaoslar ve çeşitli nedenlerden dolayı bir türlü gerçekleştirilememektedir. Bu nedenle araştırmada yasal mevzuatta görülen eksiklikler üzerinde de durulmaya ve somut öneriler getirilme çabasında bulunulmuştur.

Tarım Kredi Kooperatifleri bir KİT olarak görülmesine ve devlet baskısına rağmen (sübvansiyon, destek alımları vb.) gelir-gider farkı gelir lehine olan önder ve nadir kuruluşlardan birisidir. Ancak bugünkü yapı ile tarımın geliştirilmesi ve uygulanan politikaların da yeterince desteklediği söylenemez. Bu bakımdan Kooperatifçiliğin yapısı ve tüm faaliyet mekanizmaları ile birlikte ele alınan bu araştırmada esas gaye ülkemizde sürdürülen tarım kredi politikalarının değerlendirilmesine ve olumlu gelişmelerin sağlanmasında katkıda bulunmak ve tarım kredi politikalarının sağlıklı bir zeminde yürütülmesine ışık tutmaktır.

Tarım-Kredi Kooperatifleri çalışması dört bölümde gerçekleştirilmiştir;

Birinci bölümde Kooperatifçilik hareketinin doğuşu ve kooperatiflerin devletle olan ilişkileri incelenmiştir. Bu bölümde kooperatifçiliğin doğuş yeri olarak kabul edilen Rochdale öncesi ve sonrası dönemler ayrıntıları ile ele alınmıştır. Kooperatifçilik ilkeleri ve sınıflandırılması üzerinde verilen bilgilerden sonra tarım amaçlı kooperatiflerin devletle olan ilişkileri araştırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarım sektörü ile birlikte kredi ihtiyaçları, kredi kaynakları ve destekleme politikaları ve karşılaşılan problemler ele alınmıştır. Türkiye'de tarımın ekonomiye olan katkıları ve tarımda kooperatifçiliğin nedenleri de ayrıntıları ile incelenmiştir. Bunun yanında tarımda kredi kavramı, önemi ve sınıflandırması ve değerlendirmelerde göz önünde bulundurulmuş hususlar ile birlikte

tarım işletmelerinin kredi kaynaklarına da değinilmiştir. Bu bölümde özellikle tarımsal kredi uygulamalarında karşılaşılan problemler üzerinde durulmuş ve çözüm bekleyen sorunlarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Tarım Kredi Kooperatiflerin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi ile birlikte tarım kooperatiflerinin amacı, görevleri, hizmet alanları, yapısı ve işleyişi, gerekliliği yanında sermaye yapısı, faaliyet alanları ve iştirakleri, personel ve mevzuatındaki gelişmeler, halkla ilişkiler ve kooperatifin sistemini etkileyen siyasi, iktisadi ve sosyal çevre ile Avrupa Birliği ülkelerinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin önemi kapsamaları ile birlikte incelenmiştir.

Çalışmada Dördüncü ve son bölümde ise Sivas'la ilgili genel bilgiler verildikten sonra merkezi Sivas'ta bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri 10.Bölge Birliği ve bağlı kooperatiflerin bölgede ortağı bulunan çiftçiler için yapmış oldukları çeşitli tarımsal faaliyetler incelenmiştir. Çalışmanın Tarım Kredi Kooperatiflerine yararlı olması ve sorunların giderilmesinde önemli katkılar sağlaması için çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK KOOPERATİFÇİLİK

I. TANIMI VE TARİHÇESİ

“Kooperatif” kavramı Latince “Cooperatio” sözcüğünden çıkmıştır. “Cooperatio” Latince işbirliği ve bunun eylemi (fili) olan “Cooperari” sözcüğü ise işbirliği yapmak demektir.¹ O halde sözcük olarak “Kooperatif” işbirliği anlamına gelmektedir.

İnsanlar, değişik dönemlerde işbirliği esasına dayalı olarak ekonomik ve sosyal faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Zaman içerisinde bu faaliyetler toplumsal değişimlere paralel olarak yeni boyutlar kazanmıştır. Toplumlardaki bu değişimler birbirlerini etkileyerek, diğerlerinin de değişmesine neden olmuştur. Böylece tüm toplumlardaki kendi kendine yardım hareketi ve güçbirliği uluslararası düzeyde algılanmaya başlamıştır.²

Kooperatifçiliğe benzer ortaklaşa çalışma, paylaşımlı iş yapma düşüncesine, tarihin en eski zamanlarından beri birçok ülkede rastlanmaktadır. Söz gelişi eski Babilonya’da, İsa’dan üç bin yıl önce ilkel anlamda arazi kullanma kooperatifleri vardı. Yine İsa’dan 44 yıl önce, o zaman Roma’nın limanı olan Ostia’da duvarcıların oluşturdukları kooperatifvari bir harekete rastlanır.

Çok eski devirlerde özellikle tarım alanında, bu günkü modern kooperatiflere benzer birleşmelere çok rastlanmaktadır. Çünkü tarımsal işletme, bütün dönemlerde, ticari ve endüstriyel işletmelere oranla kapitalist hüviyeti en az olan işletmedir. Söz gelişi hala İtalyan, İsviçre ve Fransız Alpleri üzerinde var olan ortak süthaneler çok eski bir geçmişe sahiptirler. Slav ülkelerinde görülen ortak arazi kullanma kooperatiflerinin (dağılmadan önceki Yugoslavya’daki “Zadruga” ve Rusya’daki “Mir”ler) geçmişi de çok eskiye gitmektedir.

¹ Z.Gökalp MÜLAYİM, *Kooperatifçilik*, Ankara 1992, s.25

² Yılmaz ÜRPER, *Kooperatif İşletmeciliği*, Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir 1996, s.3

Ülkemiz köylerinde eski devirlerden beri süregelen ortak sühaneler, ortak çamaşırhaneler, ortak fırınlar, ortak çoban tutmalar da bugünkü kooperatiflere benzer faaliyetlerdir.³

Toplumların içten gelen dayanışma duygusundan doğan ve insanları birlik, beraberlik, dayanışma duygusu içinde iktisadi hayatın güçlüklerine hazırlanmaya iten gerçekçi bir görüşten doğan kooperatifçiliğin geleneksel biçimlerine insanlık tarihinin bütün çağlarında, insanlığın birer şubesi olan bütün toplumlarda, her iklim ve kıtada geleneksel motifleri ile de olsa rastlamak mümkündür.

Avrupa'da bu dayanışma duygusu uygulamada Slavlarda ismine "Mir" "Zadruga" veya "Artel" denen şekillerde ortaya çıkmış; bu geleneksel uygulamaların kuralları üzerinde eski Sovyetler Birliğinde "Kalkhozlar" inşa edilmiştir. Cermen aslından gelen milletler özellikle bugünkü İsviçre'nin Alman kantonlarında "Markgenossenschaft" tipine sadık kalmış, Jüra ve Alp Dağlarında bu dayanışma duygusu meyvecilik alanında kendisini göstermiştir. Özellikle ortaçağ'da "Jüra ve Alp Dağlarının Meyveci Birlikleri" bu bölgelerin iktisadi hayatında büyük bir önem kazanmışlardır.⁴

Afrika'da bu tipteki geleneksel teşkilatlanmalar, hemen hemen Afrika toplumlarının yapısı kadar büyük bir karışıklık arz etmektedir. Afrika'da tarım alanında geleneksel birlik, beraberlik ve dayanışma kuruluşları "Aikin" "Gaya", "Efako", "Egbe", "Kompin" ismi ile ortaya çıkıp dağılmış, balıkçılık kuruluşlarına Viktorya gölü dolaylarında "İkokoro" denmiş; tasarruf ve kredi kuruluşları "Esusu" ismini almışlardır. Halbuki insanlara kardeşlik, yardımlaşma ve karşılıklı yardımı emreden İslam dininin etkisi altında, müslüman olan Kuzey Afrika'da bu tipte çok sayıda kuruluşun faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

Latin Amerika'da bu tip kuruluşların en etkili ve yaygın olanlardan birine And Dağları bölgesinde rastlanmakta idi. "Ayllü" denen bu karşılıklı yardım kuruluşlarının Amerika'nın keşfinden önce bu topraklarda kurulmuş medeniyetlere dayandığı ve bu

---

³ MÜLAYİM, s.25

⁴ Kamil TURAN, *Kooperatifçiliğin Sosyo Politik Yapısı*, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Ankara 1979, s.65

devirlerde uygulandığı bilinmektedir. Meksika’da “Ejido”lar ismini alan bu kuruluşlar, 1910, 1917 ve 1934 yıllarında yeniden düzenlenerek modern bir biçime dönüştürülmüşlerdir.

Asya’da da bugünkü modern kooperatiflerin geleneksel biçimlerini temsil eden çok sayıda kuruluş tipine rastlanmaktadır. Hindistan’da sonradan modern tarzda yeniden organize edilen köy ve köy gruplarını içine alan “Panşaya”lar; Pencap bölgesinde “Briton”, “Abat”, “Lana” ve “Fad” ismini alan ilkel kooperatif biçimleri Pakistan’da “Nep”, Endonezya’da “Gotongrojong”; Japonya’da “Dozuku”, “Kumi”, “Burakn” ve “Yui” ismi altında ortaya çıkan kooperatifçiliğın geleneksel şekilleri hem de yüzyıllar boyu hep aynı amaçlara hizmet etmişlerdir.⁵

Dayanışma ve işbirliğini hedef alan bu tip geleneksel kooperatif kuruluşları yüzyıllar boyu Türk toplumunda “İmece” ismi ile kullanılmıştır. Ortak yol yapmak, ortak çoban, sığırtaç ve bekçi tutmak, ortaklaşa cami, okul, sulama tesisleri, koru veya mera tesis etmek gibi amaçlarda kullanılan “İmece” usulü, Türk toplumunda beraber çalışmanın ve topluluk dayanışmasının simgesi olmuştur. Ayrıca ölüm veya askerlik sebebi ile bir evin erkeksiz kalması halinde, üretim faaliyetlerinde yardımcı olmak için bütün köyün, o ailenin yardımına koşmasına “Keşik” veya “Fesh” ismi verilmektedir. Özellikle ekin biçim ve harman aylarında bu tip çalışmalara daha sık rastlanmaktadır.

Yukarıda isimleri verilen bütün bu geleneksel kuruluşlar, birbirlerinden bazı noktalarda ayrılırsa da, her çağda ve her yerde toplumların dayanışma ve beraberlik duygusunu her zaman beslediklerini, iktisadi ve sosyal hayatın zorluklarına karşı kurtuluşu dayanışmada bulduklarını göstermektedir.

Sözcük olarak işbirliğini anlatan kooperatif, hukuksal ve ekonomik yönlerden değişik şekillerde tanımlanmaktadır.

Kooperatifi hukuksal yönden tanımlamak oldukça kolaydır; fakat ekonomik yönden kooperatifin tanımı aynı biçimde kolay olmamaktadır. Çünkü yasa yapıcısı, kooperatifleri, devletçe önemi olan bazı niteliklerini belirterek tanımladığı halde; ekonomik tanımdan

---

⁵ İhsan MEMİŞ, *Kooperatifçiliğın Düşünce Tarihi ve Uygulaması*, Ankara 1985, s.5

kooperatifin bütün ekonomik özelliklerini içermesi beklenmektedir ki bu da kolaylıkla yapılamamaktadır.

Muhtelif ülkelerin yasalarında kooperatifin çeşitli tanımlarına rastlanmaktadır: Örneğin, 1925 tarihli Hollanda Kooperatifler Yasasında kooperatif şöyle tanımlanmıştır: “Ortakların girme ve çıkmalarının serbest olduğu ve ortaklarının, işlerini birleştirerek veya onlara gerekli maddeleri satın alarak veyahut da onlara kredi sağlamak suretiyle, ekonomik haklarını savunma amacını güden şahıs birleşmeleri” kooperatiftir.⁶ Bu tanımda kooperatife giriş ve çıkışın serbest olduğu hukuken doğrulanmaktadır. Yani kooperatif, “şahısların kendi istekleriyle kurdukları birleşme” olarak nitelendirilmekte ve kooperatifin amacının, ortaklarının ekonomik haklarını savunma olduğu açıkça belirtilmektedir. Ayrıca kooperatifin “bir sermaye birleşmesi değil, bir şahıs birleşmesi” olduğu söylenmektedir.

Kooperatifin diğer bir hukuksal tanımını 1942 tarihli İtalyan Yurttaşlar Yasasında görmekteyiz. Buna göre: “Kooperatif, karşılıklı yardım amacı güden, değişik sermayeli, sınırsız ortaklı, ortaklarının en çok payı tespit edilmiş olan bir ekonomik örgüttür”.

Fransız Kooperatifler Yasasında kooperatifler, “Belirli bazı malların ve bazı hizmetlerin maliyet fiyatını ve gereğinde satış fiyatını, kârları maliyete eklenen müteşebbis veya aracılardan gördükleri işleri yapmak suretiyle, kendi ortakları lehine ve bu ortakların müşterek gayretleriyle düşürmek, ortaklarına sağladıkları veya ortakların üretip tüketiciye sattıkları mal ve eşyanın kalitesini düzeltmek olan şirketler” şeklinde tanımlanmıştır.⁷

Amerikan literatüründe ise kooperatifler şöyle tanımlanmaktadır: “Üretim işlemlerinde, birikimleri iyi kullanmada veya ürünlerin pazarlanmasında ya da diğer hizmetlerin gerçekleştirilmesinde adil prensipler üzerinde kurulmuş, devlet yardımı olmaksızın oluşturulan gönüllü şahıs birlikleridir”.⁸ Bu tanımda şahısların gönüllü

---

⁶ MÜLAYİM, S.53

⁷ MÜLAYİM, S.53

⁸ Ayhan ÇIKIN / Ali Rıza KARACAN, **Genel Kooperatifçilik**, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, İzmir 1994, s.65

birleşmeleri, tasarrufları (birikimleri) gerektiği gibi değerlendirme, devlet yardımının olmaması ve adil prensipler uygulanması esasları yer almaktadır.

Alman mevzuatında ise, “müşterek bir işletme aracıyla ortakların tarımsal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ortak sayısı ve sermayesi sınırlı olmayan şirketler kooperatiftir” diye belirtilmektedir.⁹

Yabancı ülkeler kanunlarında veya literatürlerinde rastlanılan bu tanımlardan sonra kanunlardaki kooperatif tanımlarına bakacak olursak; Ülkemizde, sadece 1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nda kooperatifin tanımı vardır. Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatifleri özel Kanunlarında kooperatif tanımı yoktur. 1163 sayılı Kooperatifler Kanununda (m.1) ise kooperatif şu şekilde tanımlanmıştır: “Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif denir.”¹⁰

İtalyan iktisatçısı Prof.Valenti, kooperatifi şöyle tanımlamaktadır: “Kooperatif, dağılımdan zarar görenlerin, bu zararı ortadan kaldırmak ve dağılımda bir denge yaratmak amacıyla, kendi istekleri üzerine birleşip meydana getirdikleri kollektif bir işletmedir.” Bu tanım, kooperatifin bütün amaçlarını belirtmemekle beraber, asıl amacını göstermesi yönünden oldukça önemlidir. Bu tanıma göre, bir kooperatifin varlığı için, o günkü gelir dağılımından zarar gören bir kitlenin varlığı ve bu zararın o kitle tarafından kendi istekleri ile bir araya gelip bir işletme kurmak suretiyle ortadan kaldırılması amacının bulunması gerekmektedir. Kooperatifin en önemli amacının da bu olduğu muhakkaktır. Öyle ki, toplumdaki ekonomik düzenden ve gelir dağılımından herkes memnun olsa idi, bir kitlenin kendi haklarını savunmak için kooperatif kurmasına gerek kalmazdı.

---

⁹ ÇIKİN / KARACAN, s.66

¹⁰ A.Nevzad ODYAKMAZ / Osman ALTUĞ, Kooperatifler Kanunu Muhasebesi ve İlgili Mevzuat, 1.Baskı, İstanbul 1993, s.1

Kooperatifin bir başka tanımı da, çok kısa olarak ünlü Fransız kooperatifçisi Charles Gide tarafından yapılmıştır. Gide, kooperatifi, “kârı ortadan kaldırma amacını güden bir birleşme” şeklinde tanımlamaktadır.¹¹

Hükümetin çağrısı üzerine ülkemize gelip, 1949-1950 yıllarında inceleme yaparak bir rapor düzenleyen ve bir kanun tasarısı yapan Uluslararası Çalışma Bürosu Kooperatifler ve Küçük Sanatlar Bölümü Şefi Maurice Colombain (1886-1966) tarafından yapılan uzunca bir tanım vardır ki, şöyledir: “Kooperatif, aynı iktisadi güçlüklerle mücadele eden, hak ve vecibelerde eşitlik esasına göre bir araya gelen kimselerin bir veya bir kaç iktisadi görevlerini, ortaklaşa bir işbirliği halinde maddi ve manevi istifadeleri için devrettikleri teşebbüsü yönetip kullanarak, sözü edilen belli başlı güçlükleri gidermek maksadıyla, değişir sayıda kişilerin bir araya gelmesinden meydana gelen bir teşekküldür.”¹²

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yayınlanmış olan “Kooperatifçilik” adlı eserde yapılan tanım, M.Colombain’inkine son derece benzemektedir: “Aynı iktisadi güçlüklerle karşı karşıya bulunan kişilerin, ortaklaşa maddi ve manevi ihtiyaçlarını gidermek suretiyle bu güçlükleri ortadan kaldırmak için kendi aralarında, eşit hak ve vecibeler, şahsi sorumluluk esasına göre serbestçe birleşerek, ekonomik görevlerinden bir veya birkaçını devretmek suretiyle kurdukları ortaklıktır.”¹³

Prof.Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu şöyle bir tanım yapmıştır: “İstihsal, kredi, istihlak ve mesken temini gibi başlıca ekonomik ihtiyaçların tatmini maksadıyla, kendi arzu ve iradeleriyle bir araya gelen, bu ihtiyaçları karşılamak için kendi iktisadi gayretleriyle bir işyeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüslerine kooperatif denir.”¹⁴

---

¹¹ MÜLAYİM, s.54

¹² Nurettin HAZAR, *Kooperatifçilik Tarihi*, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, , Ankara 1990, s.64

¹³ HAZAR, s.65

¹⁴ HAZAR, s.65

II. KOOPERATİFÇİLİK İLKELERİ

Kooperatif kuruluşların temel amacı, sermaye şirketleri ve ticaret ortaklıklarında olduğu gibi sermayeye dayalı kazanç dağıtmak dışında aynı meslekte, aynı sosyal seviyede, aynı yaşam ölçüleri içinde olan ortak ihtiyaçlara sahip kişilerin birbirine yardım etmek suretiyle, yaşayışlarını, mesleki ihtiyaçlarını gidermektir. Bu temel amacı gerçekleştirmek için, kazanç sağlayan kuruluşların yapılarından farklı, kooperatiflerin kendine özgü temel kurallar geliştirilmiş ve uygulamada kooperatifler bu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır.

Kooperatiflerin temelde yatan amaçlarına ulaşabilmeleri için “eşitlik” ve “adalet” ilkelerine dayanması gerekmektedir.¹⁵ Kooperatif ilkelerinin neler olduğu, ilk defa bilimsel olarak 1937 yılında saptanmıştır. Şöyle ki, Uluslararası Kooperatifler Birliği muhtelif ülkelerin kooperatiflerinde uygulanan kooperatif ilkelerini saptamak üzere 1930’dan 1937’ye kadar süren bir anket düzenlemiştir. Bu ankettten alınan sonuçlara göre Birlik kooperatif ilkelerini şu şekilde saptamıştır:

Mutlak İlkeler:

- 1-Serbest giriş (açık kapı),
- 2-Demokratik yönetim,
- 3-İşletme fazlalarının oranlı olarak dağıtılması (Risturn verilmesi),
- 4-Sermayeye sınırlı faiz verilmesi.

İkinci Derecedeki İlkeler:

- 5-Siyasal ve dinsel tarafsızlık,
- 6-Peşin satış,
- 7-Kooperatif eğitiminin geliştirilmesi.

Uluslararası Birlik, bu tasnifini uluslararası iki kongrenin onayından geçirdikten sonra kendi statüsünde de değişiklik yapmış ve bir kooperatifin Uluslararası Kooperatifler Birliği’ne (ICA) üye olabilmesi için en az mutlak ilkeleri, yani ilk dört ilkeyi uygulamasını şart koşmuştur.¹⁶

¹⁵ Şaban ERKİLET, **Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Sorunları**, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 1982, s.20

¹⁶ MÜLAYİM, s.57-58

Zamanla değişen dünya ve ekonomik koşullar ICA'nın koymuş olduğu ilkelerin mutlak olarak değişmez olduğu görüşünü zayıflatmış ve özellikle gelişen ülkelerde karşılaşılan yeni sosyal ve ekonomik şartlar, ilkelerin yeniden değerlendirilmesi gereğini doğurmuştur. Bunun üzerine ICA, 1963 yılında İngiltere'de tekrar toplanarak, yeni ihtiyaçlar çerçevesinde değerlendirmeler yapmak üzere bir komisyon kurmuş, bu komisyonun önerileri 1966 Viyana toplantısında tartışılarak kooperatifçilik ilkeleri yeniden düzenlenmiştir.

Bu yeni ilkeler:

- 1-Serbest giriş,
- 2-Demokratik yönetim,
- 3-Sermayeye sınırlı faiz verilmesi,
- 4-Fazlaların kooperatifle yapılan işlem oranında dağıtılması,
- 5-Kooperatif eğitiminin geliştirilmesi,
- 6-Kooperatiflerle işbirliği ilkeleridir.

Bu ilkelerden 1,2,5 ve 6 numaralı olanları gerekli ilkeler olarak benimsenmiştir. İlk dört ilke, Rochdale orijinali olmasına karşın, son iki ilke 1937 ve 1966'da ICA tarafından eklenmiştir.¹⁷

Kooperatifçilik ilkelerinin, üyelik içinde birliği desteklemek gibi çok önemli fonksiyonu vardır. Kooperatifçilik prensipleri olmazsa, üyeler ilgilerini ve dolayısıyla kooperatifin kontrolünü kaybederler. Bu nedenle hangi şartta olursa olsun kooperatifçilik ilkelerinden vazgeçmek mümkün değildir. Fakat ilkelerin fonksiyonel kalması için değişen şartlara göre yeniden yorumlanmaları gerekmektedir. Piyasa ekonomisinde, firmalarla rekabette ayakta kalabilmek için kooperatif işletmelerin piyasaya daha iyi adapte olmaları gerekir. Yine kooperatiflerin, üye ile olan ilişkilerinin daha çok piyasaya benzer olmasını kabullenerek, üyeler arasında rekabet yaratıp, etkin olan üyeleri daha iyi duruma getirmeleri lazımdır.

Günümüzde kooperatifçilik ilkelerinin yeniden yorumlanmasını gerektirecek çeşitli nedenler ortaya çıkmıştır. Komünizmin, Sovyetler Birliği'nde çökmesi, pek çok ülkeyi yeniden yapılanma sürecine sokmuş ve buralarda kooperatiflerin piyasa ekonomisine uygun hale getirilmesi sorunu gündeme gelmiştir. Çünkü bu ülkelerde daha önce kooperatifler bir

---

¹⁷ ÇIKIN / KARACAN, s.68-69

kamu kuruluşu gibi çalışan, serbest giriş ve demokratik yönetim ilkelerine uyulmaksızın faaliyette bulunan bir durumdaydılar.

İlkelerin yeniden yorumunu gerektiren bir diğer etmen, bilhassa üçüncü dünya ülkelerinde, hükümetlerin, kooperatifleri kendi politikalarının aracı olarak kullanmaları ve kooperatifçilik prensiplerinin uygulanma imkanının bulunmayışıdır.

Özel sektörün çok büyük sermayeli kuruluşlarıyla rekabette, kooperatiflerde uygulanan sınırlı faiz ilkesinin, sermaye birikimini engelleyen bir konuma gelebilmesi de gözden geçirilmelidir.

Ekim 1992 tarihinde Tokyo'da yapılan ICA'nın 30.kongresinde sermayeye sınırlı faiz verilmesi, demokratik yönetim, sermaye oluşumu, otonom ve bağımsız kooperatif örgütler gibi noktalarda ilkelerde düzenlemelere gidilmesi ve temel kooperatif ilkeleri, temel kooperatif kuralları olmak üzere iki tip ilkenin geliştirilmesi üzerinde görüşler açıklanmıştır.

ICA'nın 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere'nin Manchester şehrinde yapılan 31. Kongresinde kooperatifçilik ilkeleri yeniden belirlenmiştir.

ICA en son kooperatif tanımını şöyle yapmaktadır: "Kooperatif, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen teşebbüs vasıtasıyla karşılamak üzere gönüllü olarak biraraya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır.

Kooperatiflerde kendi kendine yardım, kendi kendine sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet, dürüstlük ve dayanışma temel değerlerdir. Kooperatif üyeleri kooperatif kurucularının geleneklerinde dürüstlük, açıklık, sosyal sorumluluk ve diğer kişilere saygının ahlaki değerler olduğuna inanırlar.

Bu kooperatifçilik değerlerini uygulamaya geçirmede yardımcı olmak, yol göstermek üzere 7 ilke tespit edilmiştir.

A. Gönüllü ve Açık Üyelik

Kooperatifler gönüllü organizasyonlardır. Kooperatifin hizmetlerinden yararlanabilecek ve üyeliğin sorumluluklarını kabul eden tüm insanlar cins, toplum, ırk, kültür, politika ve din ayrımı yapılmaksızın kooperatife üye olabilirler.

B. Demokratik Ortak Kontrolü

Kooperatifler, politikaları ve kararlarının alınmasında aktif olarak yer alan üyeleri tarafından kontrol edilen demokratik organizasyonlardır. Seçilen erkek ve kadın temsilciler ortaklara karşı sorumludurlar. Birim kooperatif üyeleri eşit oy hakkına sahiptir. Yani bir üye, bir oy durumu geçerlidir. Birim kooperatifin üzerindeki üst örgütlerde oy hakkı demokratik olarak düzenlenir.

C. Üyelerin Ekonomik Katılımı

Kooperatifin sermayesine ortaklar eşit olarak katılır ve demokratik olarak kontrol ederler. Sermaye taahhüdü konusunda ortaklık şartı olsa bile ortaklar genellikle sınırlı bir ödemeyi taahhüt ederler. Ortaklar şu amaçların herhangi birisi veya hepsi için gelir-gider fazlasını kullanırlar. Kooperatifin gelişmesi yedek akçe oluşturması, kooperatifler iş yapma oranında üyelerin kâr alması (risturn), üyelerce uygun bulunan diğer faaliyetlerin desteklenmesi.

D. Otonomi ve Bağımsızlık

Kooperatifler otonom, kendi kendine yardım eden, üyeleri tarafından denetlenen organizasyonlardır. Eğer kooperatifler hükümete girmek, dış kaynaktan sermaye artırmak gibi diğer organizasyonlarla anlaşmaya girerlerse, üyeleri tarafından demokratik denetimi ve otonomiye korumalıdır.

E. Eğitim, Uygulama ve Bilgi

Kooperatifler, üyeleri, seçilen temsilciler, yöneticiler ve çalışanları için eğitim ve uygulama olanağı sağlayarak kooperatifin gelişmesine etkin şekilde katkıda bulunabilirler. Kooperatifler, kooperatiflerin yapısı ve yararları hakkında halkı, özellikle genç insanları bilgilendirirler.

F. Kooperatifler Arası İşbirliği

Kooperatifler mahalli, milli, bölgesel ve uluslararası düzeyde işbirliği yaparak kooperatif hareketin çok etkili ve güçlü olarak ortaklarına hizmet etmesini sağlarlar.

G. Topluma Karşı Sorumluluk

Kooperatifler üyelerinin ihtiyaçlarını ve istediklerini karşılarken, faaliyette buldukları toplumun sürdürülebilir kalkınması için çalışırlar. Bunu üyelerine uygun bulduğu politikalar vasıtasıyla yürütürler.

Kooperatifler arasında, son yıllarda sürdürülebilir kalkınma, çevreyi koruma, Afrika Kıtası'nda Kooperatifçilik ve kadınların kooperatif faaliyete katılımı konuları ağırlıklı olarak tartışılmaktadır.

ICA tarafından 1995 yılında kabul edilen 7 kooperatifçilik ilkesi ile daha önce uygulanan 6 ilke (serbest giriş, demokratik yönetim, sermayeye sınırlı faiz verilmesi, risturn verilmesi, kooperatiflerde eğitimin geliştirilmesi, kooperatiflerle işbirliği) karşılaştırıldığında, çok önemli bir değişiklikten söz edilememektedir. Yeni kooperatifçilik ilkelerinden ilk altısı aynı veya değişik isimle de olsa eski ilkeler tarafından kapsanmaktadır. Sadece yedinci ilke olan "topluma karşı sorumluluk" yeni olarak algılanabilir. Fakat kooperatifin çalışmalarında toplumsal çıkarlarına dikkat edilmesi gerektiği her zaman için gözönünde bulundurulmuş bir husus olmuştur.¹⁸

III.KOOPERATİFLERİN SINIFLANDIRILMASI

Kooperatiflerin türlerini kesin ve isabetli bir şekilde belirtmek oldukça güçtür. Kooperatif düşünür ve yazarları arasında ortak bir sınıflama veya Kooperatiflerin tasnifi yapılamamıştır.

A. Klasik Okul Anlayışına Göre Kooperatifler

Eski klasik okula ve özellikle Fransız kooperatifçilik anlayışına göre kooperatiflerin üç ana küme altında toplandığı gözlenmektedir. Bunlara göre Kooperatifler:

- *Üretim (İstihsal) Kooperatifleri,*
- *Tüketim (İstihlak) Kooperatifleri,*
- *Kredi Kooperatifleri*

¹⁸ Ahmet ÖZCELİK, "Kooperatifçilik İlkelerindeki Değişiklikler, *Karınca*, Kasım 1995, s.15-20

olarak üçlü bir tasnife tabi tutulmuştur.¹⁹

Bu sınıflandırma Birinci Dünya Savaşına kadar aynen benimsenmiştir. Daha sonra kooperatif teorisyenleri farklı sınıflandırma denemeleri yapmıştır.

B. İşbirliğinin Yoğunluk Derecesine Göre Kooperatifler

Schmidt, zirai işletmeler arasındaki işbirliğinin yoğunluk (intensite) derecesini esas ayırım kriteri olarak kabul etmektedir. Böylece tarım işletmeleri arasındaki işbirliği yoğunluğuna göre 4 çeşit işbirliği biçimi ortaya çıkmaktadır. Bunlardan:

- *Basit işbirliği; katılan işletmelerde bir yapı değişikliğine yol açmayacak şekilde üretim faktörlerinin tesadüfi değiş tokuşunu,*
- *Kooperasyon; düzenli ve sözleşmeyle garanti altına alınmış, belli üretim faaliyetlerini kapsayan işbirliğini,*
- *Kısmi entegrasyon (bütünleşme); yine sözleşmeyle garanti edilmiş, üretim dalının daha büyük bir kısmı veya tamamını içine alan işbirliğini,*
- *Tam entegrasyon ise; sadece üretim dalı veya dallarının değil, bütün olarak işletmelerin birleşmesini ifade etmekte, böylece iki veya daha çok ferdi işletme bir tek ortaklaşa işletme haline gelmektedir.*

Görüldüğü gibi bu sınıflamada Schmidt, “kooperasyonu”, “işbirliği”nin bir alt kavramı olarak ele almaktadır.

C. Karar Alma Kistasına Göre Kooperatifler

Köbke ise, karar alma kistasına göre 4'lü bir sınıflandırma yapmaktadır:

- *İnformel işbirliği,*
- *Üretim faktörlerinin ortak kullanımı,*
- *Üretim dalı ortaklığı,*
- *İşletme ortaklığı.²⁰*

D. Alman Teorisyenlere Göre Kooperatifler

Alman teorisyenleri kooperatifleri iki ana kümede toplamışlardır: Bunlar:

¹⁹ ERKİLET, s.14

²⁰ Resul İZMIRLI, *Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği*, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s.23-24

- Köy (Kırsal veya tarımsal) kooperatifleri,
- Şehir (Kentsel) kooperatifleri'dir.

Bazı liberal ekonomi kuramcıları da kooperatifleri ortakların birleşme biçimine ve kooperatiflerin faaliyet alanlarına göre iki büyük sınıfta toplarlar:

E. Ortakların Birleşme Biçimine Göre Kooperatifler:

- Köylü ve esnaf tarafından kurulan üretim kooperatifleri,
- Küçük tüccar ve küçük sanayiciler tarafından kurulan esnaf kooperatifleri,
- Tüketici tarafından kurulan tüketim kooperatifleri.

F. Gösterdikleri Faaliyet Türlerine Göre Kooperatifler:

Gösterdikleri faaliyet türlerine göre kooperatifler ise,

- *Kredi kooperatifleri,*
- *Alım kooperatifleri,*
- *Tüketim kooperatifleri,*
- *Satış kooperatifleri,*
- *Tesisat kooperatifleri,*
- *Yapı kooperatifleri,*
- *İşletme (imalat) kooperatifleri, vb. şeklinde sınıflandırılmaktadır.*

Kooperatif girişimlerin faaliyet alanlarına göre sınıflandırmanın oldukça yaygın kullanıldığı gözlenmektedir.

G. Uluslararası Çalışma Örgütüne (ILO) Göre Kooperatifler

Uluslararası Çalışma Örgütü, mesleki faaliyet alanlarına göre kooperatifleri yedi grup altında kümelendirmektedir:

Tarım ve Ormancılık Kooperatifleri:

- *Pazarlama ve işleme kooperatifleri,*
- *Tedarik kooperatifleri,*
- *Toprakların ortaklaşa işletilmesini üstlenen kooperatifler (arazi kullanım kooperatifleri),*
- *Hizmet kooperatifleri (hayvan yetiştirme, yapay dölleme, ortaklaşa makina kullanımı, sulama, vb. kooperatifleri).*

Su Ürünleri Kooperatifleri:

- *Av malzemesi tedarik kooperatifleri,*
- *Avcılık kooperatifleri, c) İşleme kooperatifleri,*
- *Pazarlama kooperatifleri,*
- *Av sanayii kooperatifleri.*

Sanayii Kooperatifleri:

- İşçi üretim kooperatifleri,
- Esnaf ve zenaatkar kooperatifleri,
- Enerji üretim ve dağıtım kooperatifleri.

Tüketim Kooperatifleri

Eğitsel ve Toplumsal Amaçlı Kooperatifler:

- Konut temin eden veya üreten kooperatifler,
- Bazı sosyal hizmetler sunan kooperatifler (sağlık ve tıbbi hizmet kooperatifleri, tatil ve dinlenme tesisleri, huzur evleri, vb.).
- Eğitim hizmetleri sunan kooperatifler (kooperatif okullar, kooperatif merkezleri, kooperatif araştırma enstitüleri, kooperatif kütüphaneler, vb.).

Tasarruf ve Kredi Kooperatifleri:

- Tarımsal tasarruf ve kredi kooperatifleri,
- Kentsel tasarruf ve kredi kooperatifleri (esnaf ve kefalet kooperatifleri).

Sigorta Kooperatifleri**H. Faaliyet Alanı Sayılarına Göre Kooperatifler**

İki veya daha çok alanlarda faaliyet gösteren çok amaçlı kooperatif tipleri de giderek yaygınlaşmıştır. Bu bakımdan faaliyet alanlarının sayısı dikkate alınarak kooperatifler;

- Tek Amaçlı Kooperatifler,
  - Çok Amaçlı Kooperatifler.
- Şeklinde de sınıflandırılabilir. ²¹

I. Uygulamada Karşılaşılan Kooperatifler

Uygulamada karşılaşılan bazı kooperatif tipleri ise şunlardır:

Tarımsal Kooperatifler

Birçok ülkede tarım kesiminde örnekleri görülen başlıca kooperatif tiplerini;

- Tarımsal Hizmet ve Tedarik Kooperatifleri,
- Tarımsal İşletme ve Pazarlama Kooperatifleri,
- Tarımsal Üretim Kooperatifleri,
- Tarımsal Kredi Kooperatifleri, başlıkları altında toplayarak inceleyebiliriz.

Tarım - Dışı Kooperatifler

Çalışma alanı tarım sektörü dışında olan kooperatiflerdir. Bunlar;

- Tüketim Kooperatifleri,
- Konut Kooperatifleri,
- İşçi Üretim Kooperatifleri,

²¹ ÇIKIN / KARACAN, s.308-311

- Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri.

Türkiye’de bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri ve diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin çeşitleri, tabi oldukları kanun ve sayıları Tablo 1.1’deki gibidir.

Tablo : 1. 1-Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatif Çeşitleri, Tabi Oldukları Kanun ve Sayıları (31.12.1993)

Kooperatif Çeşidi	Tabi Ol.Kanun	Kooperatif Birliği		Merkez Birliği	
		Birlik Sayısı	Ortak Sayısı	Birlik Sayısı	Ortak Sayısı
T.Kredi Koop.	1581	16	2.495	1	16
Su Ürün.Koop.	1163	5	58	--	--
Sulama Koop.	1163	2	78	--	--
Tar.Kal.Koop.	1163	32	1.288	--	--
Pan.Ek.Koop.	1163	1	28	--	--
Tar.Sat.Koop.	3186	13	416	--	--
Tüt.Sat.Koop.	1196	--	--	--	--
TOPLAM		69	4.363	1	16

Kaynak: Karınca, Eylül 1995, s.15

Türkiye’de genel olarak hizmet türlerine göre faal kooperatifler ise Tablo 1.2’de gösterilmiştir.

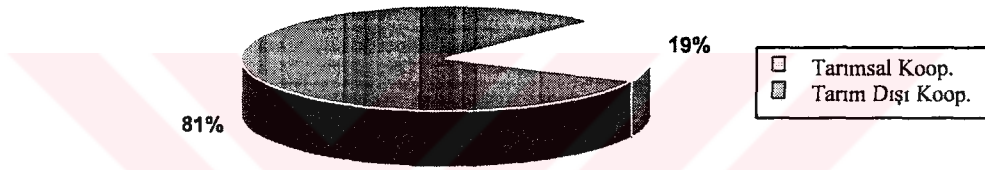
Tablo : 1. 2-Türkiye’de Hizmet Türlerine Göre Faal Kooperatifler 21.12.1994 İtibariyle

Türleri İtibari İle Birim Kooperatifler	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Konut Yapı Kooperatifleri	29.751	1.565.420
Tüketim Kooperatifleri	2.146	451.154
Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri	856	797.884
Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifleri	1.891	93.631
Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifleri	711	137.741
Küçük Sanat Kooperatifleri	128	11.445
Temin Temzi Kooperatifleri	115	8.290
Turizm Geliştirme Kooperatifleri	211	16.057
Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri	165	22.339
Toplu İşyeri Kooperatifleri	774	80.224
Tedarik ve Kefalet Kooperatifleri	2	786
Yayıncılık Kooperatifleri	3	29
Hamallar Taşıma Kooperatifleri	2	110
İşletme Kooperatifleri	126	23.221
Sigorta Kooperatifleri	1	1.215
Yardımlaşma Kooperatifleri	2	1.108
Eğitim Kooperatifleri	1	12
Bağımsız Satış Kooperatifleri	2	214
Tütün Tarım Satış Kooperatifleri	29	2.181
Tarım Satış Kooperatifleri	420	702.980
Tarım Kredi Kooperatifleri	2.511	1.561.209
Pancar Ekicileri Kooperatifleri	30	1.405.148
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri	4.011	542.958
Su Ürünleri Kooperatifleri	292	15.485
Sulama Kooperatifleri	1.610	146.387
GENEL TOPLAM	45.790	7.468.608

Kaynak: Kooperatif Dünyası, Ağustos 1995 s.6

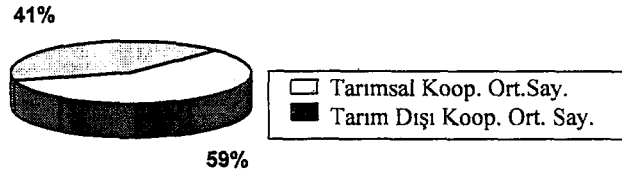
Tablo 1.2’de Türkiye’de bulunan kooperatifleri uygulamada yapılan sınıflandırmaya uygun olarak Tarımsal Kooperatifler ve Tarım Dışı Kooperatifler olarak tasnif edecek olursak Tarımsal Kooperatif sayısının 8903 olduğunu, Tarımsal Kooperatiflerin Ortak Sayısının ise 4.376.348 olduğu görülmektedir. Grafik 1.1’de Türkiye’de bulunan kooperatifler içerisinde Tarımsal Kooperatiflerin ve Tarım Dışı Kooperatiflerin oranları görülmektedir. Buna göre Türkiye’de bulunan kooperatiflerin %19’u Tarımsal Kooperatif, %81’i ise Tarım Dışı Kooperatifdir.

Grafik: 1. 1-Türkiye’de Bulunan Kooperatiflerin Tarımsal Kooperatif - Tarım Dışı Kooperatif Sınıflandırmasına Göre Oranları.

Tarımsal Kooperatiflerin oran olarak Türkiye’de bulunan kooperatifler içerisinde az bir yer işgal ettiği görülmektedir. Ancak bu azlık sadece kooperatif sayıdadır. Kooperatif ortakları sayısında ise Tarımsal Kooperatifler daha iyi bir durumdadır.

Grafik: 1. 2-Türkiye’de Bulunan Kooperatif Ortağı Sayılarının Tarımsal Kooperatif - Tarım Dışı Kooperatif Sınıflandırmasına Göre Oranları.

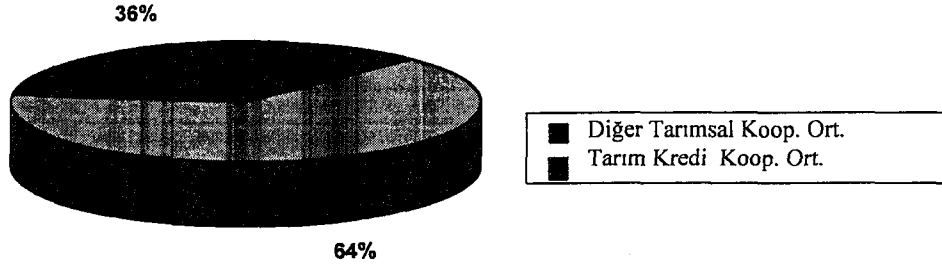
Grafik 1.2’de görüldüğü gibi Türkiye’deki Kooperatif ortaklarının %59’u Tarımsal Kooperatif ortağı ve %41’i de Tarım Dışı Kooperatif ortağıdır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarımsal Kooperatifler içerisindeki yeri de oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye’de bulunan 8.903 Tarımsal Kooperatif’in 2.511’i

Tarım Kredi Kooperatifi ve yine Türkiye’de bulunan 4.376.348 Tarımsal Kooperatif ortağı sayısının 1.561.209’u Tarım Kredi Kooperatifi ortağıdır.

Grafik: 1. 3-Türkiye’de Bulunan Kooperatif Ortaklarının TKK ve Diğer Tarımsal Kooperatifler Arasındaki Dağılım Oranları

Grafik 1.3’de de görüldüğü gibi Tarımsal Kooperatif ortaklarının %36’sını TKK ortakları teşkil etmektedir. Türkiye’de bulunan diğer Tarımsal Kooperatifler’in (Tütün Tarım Satış Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifleri, Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri ve Sulama Kooperatifleri) ortak sayıları ise %64’tür.

IV. TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFLERİN DEVLETLE OLAN İLİŞKİLERİ

Ülkemizde; tarımsal amaçlı kooperatiflerin büyük bir çoğunluğu bir devlet kuruluşunun himayesinde oluşmuş ve bu himayeye paralel olarak gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Tarım kooperatifleri ile devlet arasındaki bu ilişki, kalkınmakta olan bütün ülkelerde aynı seyri izlemektedir. Kalkınma çabalarına paralel olarak, sosyal ve ekonomik etkenlerle devlet, kooperatifleşme konusunda insiyatifi kendi üzerine almakta, sosyal ve ekonomik gelişmenin artmasıyla birlikte ortaklar kooperatife sahip olmakta, buna mukabil devletin ilgisi azalmakta ve sonuçta ideal kooperatif örgütüne ulaşılmaktadır. İnsiyatif de tamamen ortaklara geçmekte ve “Ekonomik Kooperatifler” ortaya çıkmaktadır. “Ekonomik Kooperatif” bağımsız, kendi kendine yeterli, sosyal ve ekonomik bir örgüt anlamında kullanılmaktadır. Ekonomik kooperatife ulaşmakla bile devletin ilgisi kooperatif üzerinden tamamen kalkmamakta fakat olabildiğince azalmaktadır. Kooperatiflerin devletten yardım gördükleri her ülkede; devletin kooperatifçiliğe müdahale ettiği görülmektedir. Devlet, mali bakımdan himaye ettiği kooperatifleri kontrol altında bulundurmaktadır. Ülkemizde; 1935 yılında çıkarılan yasalarla kurulan TKK ile birlikte, yukarıda anlatılan klasik şekle uygun

olarak ilk Devlet-Tarımsal Kooperatifler ilişkileri başlamıştır. Devlet, tarım sektörünün kalkındırılmasının hızlandırılması için kamu imkanlarıyla kooperatifçiliği başlatmış, sosyo-ekonomik şartların yetersizliği ve halkın kooperatifçiliğe duyduğu yabancılık nedeniyle kooperatiflerde karar ve yürütme yetkisini büyük ölçüde elinde tutmuştur. Ancak; bu ilgi ve yardım, bazı yanlış anlamalara sebep olmuş, kooperatifleri ve birlikleri kamu kuruluşu gibi görme eğilimi belirlemiştir. Kooperatifçiliği geliştirmekle görevli bazı kamu kuruluşları kooperatiflerle olan ilişkilerinde sadece kamu menfaatlerinin korunmasına önem vermişler, kooperatif hareketin gelişmesini ikinci planda tutmuşlardır.

Ülkemizde; devlet, kooperatiflerin bir kısmını vesayeti altında tutarken, diğer kısmını çeşitli şekillerde desteklemektedir. Bu da kooperatifler arası gelişme dengesizliklerine neden olmaktadır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde Devlet-Kooperatif ilişkilerine gereken özenin eşitlik ilkeleri ölçüsünde gösterilmesinde büyük yararlar vardır. Bu amaçla; devletin, kooperatifçilik ortamının oluşturulmasında, hareketin başlatılmasında, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında üstlenmesi gerekli tedbirler; teşvik, destekleme ve koruyuculuktan öteye gitmemelidir. Devletin, kooperatifçiliğe aşırı müdahalesi sonucu, devletin önemli niteliklerinden olan bürokrasi kooperatiflerde de baş göstermekte, aşırı devlet desteği özel girişim çabasını engellemekte, kooperatifler de ortakların menfaatlerini ikinci plana itmekte, kooperatifçilikteki aşırı hızlanma, istikrarı bozarak kooperatiflerin bağımsızlıklarını kaybetmeye yol açmakta, yada yeterli kaynaktan yoksun kooperatifleri, devlet desteğinde büyük görevler yüklenmeye itmektedir. Bütün bu hususlar gözönünde tutularak, Devlet-Kooperatif ilişkilerinde kooperatifçilik ilkeleri çerçevesinde optimal noktaların bulunması gerektiği söylenebilir. Bunun için de kooperatiflerle devlet arası ilişkiler, belirli alanlarda belirli düzeylerde düzenlenmeli, kooperatifler kendi iç dinamiklerine dönük olarak verimlilik ve rantabilite esaslarına göre kurularak işletilmelidir. Devlet, kooperatiflere bütün dünyada olduğu gibi; tanıtım, eğitim, denetim ile tarımsal kooperatiflerin ihtiyaçlarının karşılanması konularında yardımcı olmalıdır.²²

---

²² Hasan Basri GÖKTAN, **Pancar Kooperatifleri ve Pankobirlik "Üzerine İncelemeler ve Düşünceler"**, Ankara 1988, s.30-36

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARIM VE TARIMSAL KREDİ

I.TÜRKİYE'DE TARIMIN EKONOMİYE KATKISI

Türkiye'de tarım sektörünün, yalnız bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinde bulunarak ülke nüfusunun gıda ve diğer tarımsal kökenli ihtiyaç maddelerini karşılayan, ihtiyacı fazlasının da ihracına imkan sağlayan bir uğraşı alanı olarak görülmesi önemli bir eksikliklerdir.

Türkiye'de tarımın ekonomiye katkısının son yıllarda nisbi olarak düştüğü fakat yine de büyük olduğu bilinen bir gerçektir.

1993 yılı itibariyle tarımın GSYİH'daki payı %13,1, dış satımda %17, istihdamda %47, genel nüfus içerisinde de %41 olduğu görülmektedir.¹ Öte yandan tarım sektörü, hizmetler sektörüne mal, sanayi sektörüne ise hammadde temin etmektedir. Diğer yandan da, sanayi ve hizmetler sektörünün alıcısı durumundadır.

Tablo : 2. 1- İşletme Büyüklüklerine Göre İşletme Sayısı, Arazi Parçası Sayısı ve Arazi Büyüklüğü

İşletme Büyüklüğü (dekar)	İşletme Sayısı	Parça Sayısı	Arazi (Dekar)
5'den az	251.686	411.477	667.059
5-9	381.287	1.003.039	2.511.091
10-19	752.156	2.722.088	10.042.501
20-49	1.247.609	6.636.480	38.668.961
50-99	713.149	5.119.892	46.750.693
100-199	383.323	3.347.557	49.216.633
200-499	173.774	1.849.928	46.487.432
500-999	24.201	349.784	14.982.493
1000-2499	10.266	126.080	13.856.621
2500-4999	1.930	30.136	6.538.082
5000+	441	4.811	4.789.427
TOPLAM	3.939.822	21.601.272	234.510.993

Kaynak: 1991 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları, DİE, Ankara: 1994, s.34

¹ Nuray KIZILASLAN, "Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Bu Kooperatifler İçerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Önemi", **Karınca**, Eylül 1995, s.14

Ülkemiz ekonomisinde, tarımsal üretimin rasyonel bir yapıya kavuşturulması tarımın yeri bakımından önemli görülmektedir. Tarımsal üretimin rasyonelleştirilmesini güçleştiren en önemli problemin, tarım işletmelerinin çeşitli sebeplerle küçük ve aynı zamanda parçalı bir yapıya sahip olmaları olarak söylenilebilir.

100 dekardan küçük işletmelerin sayısı 3.372.887'dir. Yani toplam tarım işletmelerin %85,02'si 100 dekardan küçük işletmelerdir. Bu da tarım işletmeleri içerisinde küçük işletmelerin oranını göstermesi bakımından önemlidir. Küçük işletmelerin sayısının çok gözükmemesine rağmen toplam arazi içerisinde işledikleri alan 98.640.305 dekadır. Bu da toplam tarım arazisinin %42,06'sı anlamına gelmektedir. Görüldüğü gibi küçük işletmelerin sayısındaki bu kabarıklığa rağmen işledikleri tarım arazisi az denebilecek orandadır. Bunun yanısıra arazinin parçalanması sorununda da küçük işletmeler büyük bir oran teşkil etmektedir. Toplam parça sayısı içerisinde %73,57'lik bir oranla küçük işletmeler büyük bir paya sahiptirler. Bu da küçük işletmelerin tarım arazilerinin çok fazla parçalara ayrıldığı anlamına gelmektedir.

Türkiye tarımının yapısal özellikleri incelendiğinde, 61 işletmenin şirket, kooperatif ve diğer tarım işletmesi şeklinde olduğu, geri kalan kısmın ise küçük aile işletmesi veya küçük ortaklık olduğu görülmektedir.² Ayrıca, tarım kesiminde toprak üzerinde nüfus baskısının hüküm sürüp, özellikle kış mevsiminde eksik istihdamın var olduğu bilinmektedir. Diğer yandan üretkenliğin düşüklüğü, tasarruf imkanlarının azlığı, yatırımlara yer verilmemesi, modern girdi kullanımının azlığı, pazarlama organizasyonunun iyi olmayışı gibi olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de küçük işletmeler öncelikle yıllık tüketim gereksinimlerini sağlamak, pazara yönelik üretimi gerçekleştirmek durumundadırlar. Dolayısıyla yeni üretim için kendi tasarruflarından yatırım yapmaları zor olmaktadır. Oysa, modern tarımda üretim yapabilmek için topraktan başka diğer üretim faktörlerine de ihtiyaç hissedilmektedir. Küçük işletmelerin bu üretim faktörlerini sağlamak için kredi veya sermaye bulmaları gerekmektedir.

---

² 1991 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları, DİE, Ankara 1994, s.15

Üreticilerin şahıslardan kredi sağlamaları yüksek faizler ve ödeme şartlarındaki güçlüler nedeniyle onları zor drunuma sokabilmekte, bankalardan kredi sağlamaları ise, tarımdaki risk ve belirsizlikler dolayısıyla güç olmaktadır.

Tarım işletmelerinin Türkiye ekonomisinde önemli birer varlık haline gelmeleri için bu işletmelerin belirtilen olumsuzlukları ortadan kaldırması, tarımsal girdi ve kredi ihtiyaçlarının temin edilmesi gerekmektedir. Bu da gönüllü birleşmeler, zararları birlikte katlanılması gereken bir örgütlenme ile gerçekleştirilebilir. Sözü edilen örgütlenme ise kooperatiflerdir. Bunun için, tarım işletmelerinin rasyonelleştirilmesi, kooperatiflerin etkili bir biçimde geliştirilmesine bağlı görülmektedir.

Kooperatifleri kuran ve yönetenlerin çiftçilerin bizzat kendileri olması, ortakların mali ve ekonomik durumlarını yakinen bilmelerini, kredilerin yerinde ve ölçülü kullanılmasını sağlamaları, Tarım Kredi Kooperatiflerinin ve kooperatiften alınan kredinin önemini ortaya koymaktadır.

II.TARIMDA KOOPERATİFÇİLİĞİN NEDENLERİ

Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması, Türkiye'de tarımsal kooperatifçiliğin önemini arttıran nedenlerden birisidir. Fakat sadece tarım ülkesi olmamız, tarımsal kooperatifçiliğin önemli olması için yeterli bir sebep değildir. Asıl önemli olan, Türkiye'deki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük köylü işletmesi olmasıdır. Türk tarımı büyük oranda küçük köylü işletmelerine dayanmaktadır.

Tablo 2.2'de de görüldüğü gibi, 1980 Tarım Sayımına göre işletmelerin %82'si, 1991 Tarım Sayımına göre ise işletmelerin %85'i 100 dekardan küçük toprağa sahiptir.

Bu bakımdan Türkiye'de küçük köylü işletmelerinin ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması, bütünüyle tarımın kalkındırılması demek olacaktır. İşte küçük köylü işletmelerinin muhtelif sakıncalarını yok edilebilecek ve onları iktisaden kalkındırabilecek en önemli araç, kooperatiflerdir.³

---

³ MÜLAYİM, s.20

Tablo : 2. 2- İşletme Büyüklüğüne Göre İşletme Sayısı

İşletme büyüklüğü (dekar)	1980 Gen. Tar.S.İşlet. S. (%)	1991 Gen. Tar.S.İşlet. S. (%)
5'den az	7.2	6.3
5-9	6.7	9.6
10-19	14.1	18.9
20-49	32.5	32.1
50-99	21.07	17.9
100-199	11.9	9.6
200-499	5.4	4.3
500-999	0.7	0.6
1000-2499	0.007	0.2
2500-4999	0.010	0.05
5000+	0.001	0.010

Kaynak: 1991 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları, DİE, Ankara 1994, s.6

Mantık kuralları ve ekonomi, Türkiye koşullarında üretim yapanların işbirliği ve güçlerini birleştirmelerini, belli alanlarda faydalı uzlaşmalarını gerekli kılmaktadır. Türk tarımı üretim/tüketim ve piyasa yapısı itibariyle, üretici örgütlerine muhtaçtır. Bu ihtiyaç, yalnız üreticinin verimli çalışması ve çıkarları açısından değil, aynı anda tüketici çıkarları ve sınai üretimin ihtiyaçları açısından da sözkonusudur. Tarımda işletme sayıları artmakta ve işletme başına düşen alanlar parçalanarak küçülmeye devam etmektedir. Bu gelişmeler, girdi/teknoloji kullanımı ve verimlilik açısından sıkıntılar meydana getirmekte ve yeni kısıtlamalara yol açmaktadır.⁴

Ülkemizde tarımsal kooperatifçiliğe önem kazandıran diğer bir neden de, Türkiye'nin tarım ürünlerinin önemli bir kısmının ihraç ediliyor olmasıdır. İhracatta karşılaşılan güçlüklerden en önemlisi, dış pazarlara sunulan ürünlerin fiyatlarının, dış piyasaya göre çok yüksek olmasıdır. Hem bu yüksekliği gidermek ve hem de ihracatta elde edilen paraların büyük kısmının aracı yerine, üreticinin cebine girmesini sağlamak için tarımsal kooperatifçilik ülkemiz için ayrı bir öneme sahiptir.

Tarımsal kooperatifler, ülkemize, adil olarak bölünmüş mülklerin sosyal yararlarına, büyük tarım işletmelerinin teknik ve ekonomik üstünlüklerini de kazandırmaktadır. Bu iki sonuç o kadar önemlidir ki, küçük köylü işletmelerinin hakim

⁴ Friedrich Ebert Vakfı, **Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Yeniden Yapılanması**, Ekonomi Forumu, İstanbul 1995, s.26

olduğu Türkiye’de tarımsal kooperatifçiliği, tarımın sosyal ve ekonomik kalkınması için çok önemli bir faktör olarak kabul etmek gerekmektedir.⁵

Bunlara ek olarak, devletin tarım sektörü için uygulayacağı politikaların hedef kitlelere daha hızlı, daha yaygın ve daha organize bir şekilde ulaşabilmesi için, üretici örgütlenmelerine ihtiyaç bulunmaktadır. Tarımdaki yapısal darboğaz veya yetersizliklerden kaynaklanan olumsuzluklar, üretici örgütlerinin toparlayıcı, düzenleyici, yönlendirici çalışmalarıyla önemli ölçüde aşılabilecektir. Örgütlenme konusunda üreticilerin katılım yetersizliği ve isteksizlikleri olmasına rağmen, tarımdaki değişim ve dönüşümün bir ayağını oluşturacak üretici örgütlerini (tarımsal kooperatifleri) ihmal etmemek gerekir.

III. TARIM SEKTÖRÜNDE KREDİ GEREKSİNİMİ VE NEDENLERİ

Ülkemizde tarımın yapısal özellikleri ve diğer (doğal, sosyal, ekonomik vb.) faktörlerin de etkileri nedeniyle tarım işletmelerinin fiyat ve fiyat dışı araçlarla çeşitli şekillerde desteklenmesi gerekmektedir. İşlenerek tarımsal faaliyete ayrılabilen kültür arazisinin marjinal sınırlarına ulaştığımız şu günlerde, tarımsal üretim miktarının arttırılabilmesi, daha fazla modern girdi kullanımına bağlı bulunmaktadır. Tarım işletmelerinin pazara yönelik ve yoğun girdi kullanan entansif (teknolojiye dayalı) tarım işletmeleri şekline dönüşebilmesi, işletmelerin ya yeterli miktarda sermayeye sahip olması veya mevcut sermaye miktarının yeterli kredi ile desteklenmesiyle mümkündür. Dolayısıyla işletmelerde yeni teknik ve teknolojilerin kullanımında sermaye miktarının önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Genellikle tarım işletmelerinin ihtiyaç duydukları sermaye iki şekilde temin edilebilmektedir. Birincisi işletmelerin kendi tasarrufları ile işletme içinden sağlanan iç finansman imkanlarıdır. İkincisi ise işletme dışından (akraba, şahıs, kooperatif, banka vb.) sağlanan sermaye unsurlarını tamamlamak amacıyla işletme dışından sağlanan ve vadesi

---

⁵ MÜLAYİM, s.20

geldiğinde faizi ile birlikte ödenmek üzere temin edilen aynı ve nakdi varlıklara kredi denilmektedir.⁶

Genel olarak tarım sektöründe kredi kullanımı, işletmelerin sermaye yapısı, tarım teknikleri, mevcut ya da planlanan üretim deseni ve kapasitesi, işletmecinin eğitimi ile tarımsal girdilerden yararlanma olanakları gibi faktörlerle yakından ilgilidir.

Küçük aile işletmelerinin egemen olduğu çok parçalı tarım arazileri ve termolojik değişimin (toprakta gübreleme ve benzeri yollarla yapılacak değişiklikler) yeterli ölçüde yenilenemeyişi nedeniyle rantabilitenin düşük düzeylerde gerçekleştiği Türkiye tarım işletmelerinde, eksik sermaye unsurlarını ve bunların dağılımındaki dengesizliği gidermede kullanılan en önemli araçlardan birisi tarımsal kredilerdir. Tarımda gelir düzeyinin arttırılamaması veya düzenli sermaye oluşumunu engelleyen unsurlar, tarımsal kredilerden yaygın, verimli ve etkin bir şekilde yararlanmayı olumsuz etkilemektedir.

Tarımsal faaliyetin açık alanlarda yapılması, doğa olaylarından sık sık etkilenmesi, işletme gelirlerini olumsuz yönde ve sürekli olarak değiştirmektedir. Sektörün etkilendiği fiyat ve üretim dalgalanmaları, dolu, sel, kuraklık, yangın vb. gibi unsurların neden olduğu risk ve belirsizlikler de dikkate alındığında, tarım işletmeleri için gelir dalgalanmaları daha da artmaktadır. Belirtilen risk unsurlarının artışı, çiftçi ve ailesinin yaşam düzeyini düşürmekte, kısa ve uzun dönem borç ödemelerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca tarımsal işletmelerin küçük ölçekli olmaları ve yeterli ölçüde pazara dönük üretimde bulunamamaları, bu işletme sahiplerinin eğitim ve gelir düzeyinin düşük oluşu, kredi gereksinimini arttıran diğer nedenlerdir. Görüldüğü gibi tarımsal üretimin özellikleri hem krediye olan gereksinimi arttırmakta ve hem de krediden yeterli ve etkin yararlanmayı olumsuz yönde etkilemektedir.⁷

Genel olarak ülkemizde tarımsal alanda kredi gereksinimini arttıran etmenleri ve nedenlerini ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

⁶ Erdemir GÜNDOĞMUŞ, "Türkiye'de 1980-1990 Döneminde Tarımsal Üretim Değeri ve Tarımsal Kredi Miktarlarının Bölgeler İtibariyle Karşılaştırılması", *Kooperatifçilik*, Ocak -Mart 1995, s.48-49
⁷ Mehmet BÜLBÜL / Engin ÇADIRCI / Erdoğan GÜNEŞ, "Tarımsal Krediler ve Uygulamaları", *Türkiye Ziraat Mühendisliği IV.Teknik Kongresi*, T.C.Ziraat Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1995, s.1073

A.Doğal Nedenler:**1.Tabii Olaylar**

Tarımsal üretime zarar veren kuraklık, taşkın, dolu, don, rüzgar, vb. meteorolojik olaylar; üretim miktarını menfi yönde etkileyerek, verimin ve dolayısıyla işletme gelirinin azalmasına sebep olur. Gelirdeki azalma sonucunda, çiftçi, gelecek yıldaki üretimi için gerekli işletme sermayesini tasarruf edemediği gibi, bazen elde edilen ürün veya gelir çiftçi ve ailesinin tüketimini dahi karşılamaktan uzak bulunması durumlarında, çiftçi sermaye ihtiyacını kredi kaynaklarından karşılamak zorunda kalır.

2.Hastalık, Haşere ve Hayvanların Verdiği Zararlar

Bitki ve hayvanlarda görülen hastalık ve haşarelerle yabani hayvanların yaptığı zararlar, verimi etkileyerek işletmenin gelirinde azalmaya ve dolayısıyla işletmenin sermaye durumunun bozulmasına neden olurlar. Bu zararlar dolayısıyla sermaye miktarındaki düşmeyi karşılayacak tasarrufu bulamayan işletmeler, bu eksikliği tamamlamak için kredi kaynaklarına başvururlar.

3.Savaş ve Göçler

Savaş durumlarında askerlik dolayısıyla tarımda işgücünün azalması, savaş ve hareket alanı içinde bulunan işletmelerde stokların zarar görmesi, savaş ve sosyo ekonomik nedenlerle göç edilmesi tarım işletmelerinin yapı ve dengesini bozarak her hususta büyük bir ihtiyaç karşısında kalınır. Tarımsal işletmelerin öz sermayesi bu ihtiyaçları karşılamaya yeterli olmadığında kredi kaynaklarına başvurulur.

B.Ekonomik ve Sosyal Nedenler:**1. Sermaye Bakımından Yetersizlik ve Tarım İşletmelerinin Büyüklük ve Dağılımından İleri Gelen Özellikler**

Tarımda sermaye denildiği zaman, bundan işletmede üretim için kullanılan her türlü mallar anlaşılmaktadır. Zirai sermaye genellikle, zirai faaliyetin temelini oluşturan arazi (çiftlik) sermayesi ve bunu üretken kılan işletme sermayesi olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Tarımda toprak ve toprağa bağlı değerlerin meydana getirdiği arazi sermayesi, genellikle toplam sermaye içinde daha büyük bir paya sahiptir. Ancak bilindiği

gibi, tarımsal verimliliğin artırılması, birim alana veya hayvan başına daha çok girdi kullanılmasıyla mümkündür. Buna göre, özellikle yeni tekniklerin uygulanabilmesi için işletme sermayesinin toplam sermaye içindeki payının artması gerekir.

Türk tarım işletmelerinde toplam sermaye içindeki işletme sermayesinin payı oldukça düşüktür. Gerçekten bazı ülkelerin tarım işletmelerindeki sermaye kompozisyonu ile karşılaştırıldığında bu oranın ne derece düşük olduğu daha iyi izlenebilmektedir.

Tarımsal işletmelerin çoğunluğu, bir çiftçi ailesinin normal yaşamını sürdürebilmesi için gerekli geliri sağlayacak büyüklükte değildir. 1991 yılı verilerine göre; 1-20 dekar arasında arazi işleyen işletme sayısı oranı Tarım İşletmelerinin %34.9'unu teşkil ettiği halde, bunların işlediği arazinin toplam işlenen arazi içindeki payı ancak %5.6 olmaktadır. Yine 21-50 dekar arasında arazi işleyen tarım işletmelerinin oranı %32.1 olduğu halde, bunların işlediği arazinin toplam işlenen arazi içindeki payı %16.5 olmaktadır. 51-100 dekar arasında arazi işleyen işletme sayısının oranı %17.9 olduğu halde, bunların işlediği arazinin toplam işlenen arazi içindeki payı %19.9 olmaktadır.⁸

Tablo : 2. 3-Türkiye'nin Çeşitli Bölgeleri ve Bazı Ülkeler İtibariyle Sermaye Kompozisyonu

İşletme Tipleri	Toplam Sermaye İçinde (%)	
	Arazi Sermayesi	İşletme Sermayesi
Ege Bölgesi		
Pamuk İşletmeleri	90,18	9,82
Tütün İşletmeleri	87,81	12,19
Bağ İşletmeleri	96,20	3,80
Hububat-Hayvancılık İşletmeleri	82,00	18,00
Zeytin İşletmeleri	96,25	3,75
Kuzeydoğu Anadolu	80,67	19,33
Federal Almanya	50,00	50,00
Fransa	55,00	45,00
Norveç	54,00	46,00
İsveç	57,00	43,00

Kaynak: Resul İZMİRLİ, Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s.101-102

Yine 1991 yılında yapılan genel tarım sayımı sonuçlarına göre, 4.092.000 adet tarım işletmesinin bulunduğu ve bunun yaklaşık %84.9'unun 1000 dekardan, %99'unun 500 dekardan küçük işletmelerden oluştuğu ifade edilmektedir. Diğer yandan işletmelerin

⁸ Rafet ÇEVİKBAŞ, "Tarımsal Krediler ve Uygulaması", Kooperatifçilik Dergisi, Ocak -Mart 1995, s.107

ortalama büyüklükleri de giderek azalmaktadır (1950'de 77 dekar, 1980'de 64 dekar, 1991'de 51.6 dekar).⁹ Yani, 100 dekarın altında arazi işleyen tarımsal işletme sayısının oranı %84.9 olduğu halde bunların işlediği arazi toplam işlenen arazi içerisinde ancak %41.5 paya sahip olmaktadır.¹⁰ Bu da ülkemizdeki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun %85 gibi küçük aile işletmesi niteliğinde, düşük gelirli ve dolayısıyla sermaye bakımından yetersiz olduğunu göstermektedir.

2. Tarım İşletmelerinin Sermaye Yoğun Üretimde Bulunma Eğilimleri

Ekonomik gelişme ve makinalaşma ile beraber, üreticiler sadece kendi ihtiyaçları için değil, pazara yönelik üretim yapmaya başlamaları sonucu, üretimi arttırmak için ilave işletme ve yatırım sermayesine ihtiyaç duymaktadırlar. Bununla birlikte, tarım işletmelerinde gelir, mevsimler ve aylar itibarıyla düzenli bir dağılım göstermediğinden, çiftçiler gerek üretim gerekse tüketim için nakdi ihtiyaçlarını karşılamak üzere kredi kaynaklarına başvurmak zorunda kalmaktadırlar.

Ayrıca, büyük ölçüde üretim yapmayı amaçlayan bazı tarım işletmeleri, üretimin birçok aşamasında krediye başvurabilmektedir. Diğer yandan, tarım teknolojisindeki gelişme ile artan tarımsal mekanizasyon ve üretim giderlerinin kullanımı, sulu tarıma geçiş, kredi kullanımını daha da önemli kılmaktadır.

3. Veraset ve İntikal İşlemlerinin Sağlanması

Ülkemizde işletme sahibinin ölümü halinde, mirasın reel taksiminin uygulaması nedeniyle, işletmelerin bütünlüğünün bozularak küçülmesi sonucu, arazi parçası ve işletme sermayesi yeterli büyüklükte olmadığından, işletmenin genişletilmesi için diğer varislerin hisselerinin satın alınması için krediye ihtiyaç duyulmaktadır.

---

⁹ BÜLBÜL / ÇADIRCI / GÜNEŞ, s.1073

¹⁰ ÇEVİKBAŞ, s.107

4. Tarımsal Ürün Fiyatlarındaki Düşmeler ve Enflasyonun Etkisi

Tarımsal ürün fiyatlarındaki düşmeler, işletmelerin gelirlerini düşürdüğünden üretimden beklediği geliri bulamayan veya zarar eden üretici, gelecek dönem faaliyetleri için kredi kaynaklarına başvurmak zorunda kalmaktadır.

Yılda bir kere ürün elde ederek gelir sağlayan üretici, gelirini enflasyona karşı koruyamadığı gibi, yüksek enflasyon karşısında tarımsal girdi fiyatlarının daha çok artması sonucu, gelecek dönemdeki üretimi için kullanacağı girdilerin temininden doğan sermaye açığını kapatmak için yine kredi kaynaklarına başvurmak zorunda kalmaktadır.

5. Tarımda Sermaye Devir Hızının Düşüklüğü ve İşletmelerin Gelir-Giderleri Arasında Zaman Açısından Uyumun Olmaması

Bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretiminde üretim periyodunu istenilen şekilde kısaltmak mümkün değildir. Örneğin bitkisel üretimde ekimden ürünün hasadına kadar geçen sürenin uzunluğu nedeniyle devamlı yapılan üretim masrafları, işletme dışı sermaye gereksinimini gündeme getirmektedir. İşletmenin bitkisel üretim ile birlikte kuzu ve sığır besiciliği, tavukçuluk üretim faaliyeti veya el sanatları gibi kısa zamanda gelir getirebilecek faaliyetlerde bulunması, krediye olabilecek talebi azaltabilmektedir.

C. Diğer Nedenler

Tarım ürünleri fiyatlarında, tabii koşullar, üretimde kullanılan girdi miktarı, arz-talep dengesi, destekleme alımları vb. nedenlere bağlı olarak üretim periyotlarına göre değişimler ortaya çıkmaktadır. Tarım işletmelerinin bu olumsuz gelişmelerden etkilenmesinin önlenmesi için teknolojik yapılarının güçlendirilmesi, mevcut üretim kapasitelerinin artırılması veya yeni kapasiteler yaratılmasının önemi büyüktür. İşletmelerin bu yönde girişimde bulunmaları, tarımsal kredilere olan talebin artmasına neden olabilmektedir.

IV. TARIMDA KREDİ KAVRAMI, ÖNEMİ ve SINIFLANDIRMASI

Tarım işletmelerinin sermaye gereksinimi, işletmenin arazi büyüklüğü, teknolojiyi kullanma düzeyi ve genel ekonomik yapıya, başka bir ifade ile enflasyon oranına bağlı

olarak değişmektedir. Başlıca sermaye kaynakları ise; işletmenin tasarrufları, ödöl ve miras yoluyla kazanılan değerler, ortaklık veya birleşmelerden oluşan değerler, kiralama, sözleşmeli çiftçilik ve ödünç alma (dış ve yabancı kaynak) gibi unsurlar oluşturmaktadır.

Dış kaynaklı sermaye grubunun başında krediler gelmektedir. Kredi, Latin kökenli bir sözcük olup, "inanmak" anlamına gelmekte ve karşılıklı güven esasına dayanmaktadır. Tarımsal krediler, sermayenin dönüşünü kontrol eden, sözleşmeye bağlı olarak alınan ve belirli bir tarihte faizi ile birlikte gere ödenmesi için söz verilen aynı veya nakti bir değerdir.

Tarımsal krediler şu üç unsurdan oluşmaktadır:

1. Başkalarına ait bir mal veya parayı kendi gereksinimi için kullanmak veya kiralamak.
2. Belirli bir zaman sonunda, kredinin kullanma karşılığı olarak bir faiz ödenmesi gerekliliği.
3. Belirli bir sürenin sonunda, para veya malın geri verilmesi.

Genellikle tarımsal işletmelerin sermaye eksikliklerinin giderilmesini sağlayan kredilerin kullanımı, işletmecinin borç alma kapasitesi (ödeme gücü) ile alacağı kararlara bağlı olarak değişmektedir. Ülkemiz tarım işletmelerinde, daha çok modern girdilerden yararlanmak ve mevcut alet-makina donanımını temin etmek veya artırmak için kredi kullanılmaktadır. Yani kredi kullanımında temel amaç, yeterli tarımsal girdi tüketimi ile elde edilen üretimin miktar ve kalitesini yükseltmek, sürekliliğini sağlamaktır. Ayrıca tarımsal krediler birçok yolla işletmelerin gelişmelerine yardımcı olabilmektedir. Öncelikle kredi, işletmelerin yeterli büyüklüğe ulaşmalarında etkilidir. Özellikle makina ve ekipman ile yem, tohum, gübre gibi girdilerin satın alınmasında ve bu girdiler yardımıyla üretim gücünün artırılmasında kredi önemli olmaktadır. Diğer yandan kredi kullanımı, verimlik artışı sağlayabilmekte ve üretim faktörlerinin birbiri yerine kullanımına da olanak sağlamaktadır. Bu yönüyle tarımsal alet, makina, işgücü yerine gerçek üretim maliyetini azaltmakta, zamandan tasarrufta ve işletme verimliliğini artırmada önem taşımaktadır. Kredi, satın alınan gübre, mücadele ilacı, yem vb. üretim girdileri kullanımını

ve üretimin yüğunluğunu geliştirebilmektedir. Değişen ekonomik koşullara, yeni teknolojilerden yararlanmada ve tarım işletmesinin pazar koşullarına uyum sağlarnasında önem taşımaktadır.

İşletmelerin mevsimsel ve yıllık gelir-gider durumu, nakit giriş ve çıkışlarının dengelenmesinde kredilerin katkısı önemlidir. Tarım işletmelerinde para giriş ve çıkışı dengesiz bir durum gösterdiğinde, temin edilecek kredi, işletmenin mali krizinin giderilmesinde gerekli olmaktadır. Yani kredi işletmeyi güç duruma düşmekten koruyabilmektedir.

Bilindiği gibi tarım; iklim koşulları, hastalık ve ürün fiyatlarının dalgalanması yönünden, risk ve belirsizliklerle doludur ve bunları azaltmak tümü ile mümkün değildir. Kredi, tarımsal üretimin doğal ve ekonomik koşullar nedeniyle yapılamadığı durumlarda, işletmenin finansal yönden zayıflığını ve likidite eksikliğini gidermede olumlu rol oynayarak, işletmenin devamlılığını sağlamaktadır.

Tarımsal krediler, çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Esas itibariyle kredinin sektörlere göre ayrımı yapıldığında, ticari krediler, tarımsal krediler, sanayiye açılan krediler, tüketici ve konut kredileri vb. şekilde incelenmektedir. Güvencelerine göre ise krediler, kişisel ve reel, alanlarına göre özel, hakiki ve tüzel krediler olarak sınıflandırılırlar.

Tarımsal krediler ise; vadelerine, gerçekleşmesi düşünülen amaçlara ve özel konularına göre gruplandırılmaktadır. Genel olarak tarımsal krediler taşınır ve taşınmaz (işletme ve yatırım) mal ve mülkler olarak 2 grupta incelenmektedir. Tarım işletmelerinin sermaye donanımlarının artırılması ve ürünlerin etkin pazarlanması amacı ile kullanılan krediler, vadelerine göre;

1. Kısa Vadeli Krediler,
2. Orta Vadeli Krediler,
3. Uzun Vadeli Krediler şeklinde sınıflandırılmaktadır.¹¹

İşletmelerin kısa sürede çeşitli tarımsal üretim girdilerini karşılayan ve vadeleri 1 yılı geçmeyen krediler, kısa vadeli krediler veya işletme kredileri adı altında incelenmektedir. Bu krediler işletmelerin en fazla talep ettikleri kredi çeşididir. Bunlar yıllık işletme girdilerinin sağlanmasında kullanılmaktadır.

---

¹¹ BÜLBÜL / ÇADIRCI/ GÜNEŞ, s.1070-1071

Tarım işletmelerinin bitkisel ve hayvansal üretim için gerek duydukları tohumluk, fide, fidan, gübre, yem, mücadele ilacı, akaryakıt vb. üretim girdileri ile üretim dallarında bakım, yetiştirme, işçilik ve alet-makina ücretleri, çeşitli yapı ve tesislerin bakım ve onarım giderleri, işletmelerin aydınlatma, ısıtma ve su giderleri gibi yıllık harcamaların karşılanması için verilen krediler kısa vadeli kredilerdir. Kısa vadeli krediler genelde işletmenin yıllık üretim faaliyeti devamlılığını finanse etmeye yararlar. Özellikle işletmelerin gelirlerinde görülen ani değişimler sonucu satın alınacak girdiler, kısa vadeli krediler yardımıyla giderilmeye çalışılmaktadır.

Genel olarak tarım işletmelerinin canlı ve cansız donanımı için 4 yıla kadar vadeleri değişen krediler, orta vadeli olarak adlandırılır. Hayvansal üretim faaliyetinde ahır, kümes, ağıl yapımı, bu gibi tesisleri tamamlayıcı makina ve iş hayvanları, ağaçlık, arazi üzerinde teraslama, tesviye gibi ıslah çalışmaları için bu kredilerden yararlanılmaktadır.

Vadeleri 5-20 yıla kadar uzanabilen ve tarım işletmeleri için sabit yatırımların yapılmasında önemli olan uzun vadeli krediler de bulunmaktadır. Bu krediler, genelde projeye dayalı olarak açılmakta, uzun dönemde işletme yapısının ıslahı yönünde yapılan çalışmalarla, arazi ve bazı makina alımlarında kullanılmaktadır. Orta dönemde işletme yapısının ıslahı yönünde yapılan çalışmalarla arazi ve bazı makina alımlarında kullanılmaktadır. Orta ve uzun vadeli kredilere, genelde işletmeye uzun süre hizmet edecek varlıkların satın alınması için ihtiyaç olan finansmanın karşılanmasında başvurulmaktadır. Bu nedenle, tarım işletmesinin modernizasyon faaliyetlerinde, hayvancılık işletmelerinde, damızlık hayvanların sağlanmasında, sulama yatırımlarında bu kredilerden yararlanır.

Tarımsal krediler, vadeleri yanısıra kullanım amaçlarına göre de şu şekilde gruplandırılmaktadır.

A. Üretim Kredileri

1. İşletme Kredileri

2. Yatırım Kredileri

- a. Donatma Kredileri (canlı ve cansız)
- b. Yapı ve Tesis Kredileri
- c. Arazi Edindirme Kredileri
- d. Verimlendirme ve İyileştirme Kredileri
- B. Pazarlama Kredileri
- C. Tarımsal Saniyi Kredileri

Tarımsal kredi yönetmeliğinde belirtilen bu sınıflandırma¹², 1986'da yayımlanan yönetmelikle değiştirilmiştir.¹³ Bununla T.C. Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi dağıtımında, kısa ve orta-uzun vadeli kredi sınıflandırması esas alınmıştır. Buna göre kısa ve orta uzun vadeli krediler grubu içerisinde; Tarım Kredi Kooperatifleri Kredileri, Tarım Satış Kooperatifleri Kredileri, bitkisel ve hayvansal üretim kredileri, kimyevi gübre, su ürünleri ve tarımsal sanayi kredileri yer almaktadır.¹⁴

V. TARIMSAL KREDİ DEĞERLENDİRMESİNDE GÖZ ÖNÜNDE BULUNDURULAN HUSUSLAR

Finansman kuruluşları, tarımsal kredilerde de kredi talepleri arasında bir seçim, bir sıralama yapmak ve kredi talebinde bulunan çiftçilerin kredi değerliliğini saptamak istemektedirler. Tarımsal kredilerin özelliği nedeniyle kredi değerliliğinin saptanmasındaki ölçütler ve dikkate alınan faktörler farklıdır. Kredi değerlendirmesinde dikkate alınan faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz;

A. Kredi Talep Eden Çiftçinin Kişisel Nitelikleri ve Moral Durumu

Kredi talep eden çiftçinin dürüst olması, borç ödemedeki titizliği, çalışkanlığı, yeni teknolojileri kullanmaya açık oluşu, işletmeyi yönetme yeteneği, deneyimi, toplumdaki saygınlığı gibi kişisel nitelikler kredi değerliliğinin saptanmasında ön planda dikkate alınmaktadır.

¹² R.G., 1979, 16674

¹³ R.G., 1986, 19233

¹⁴ BÜLBÜL / ÇADİRCİ / GÜNEŞ, s.1072

B. Potansiyel Gelir Oluşturma Kapasitesi

Kredi, esasında gelecekte oluşturulacak gelirle geri ödeneceğinden kredi talep edenin gelecekte gelir elde etme gücü, kredi değerlendirmesinde büyük önem taşımaktadır. Çünkü günümüzde bankalar, tarımsal kredilerde ipotek gibi alınacak maddi güvencelerin, kredinin geri alınması açısından etkili olmadığını saptamışlardır. Bir finans kurumunun, kredi geri ödenmediği gerekçesiyle, ipotek edilen tarlayı veya rehin alınan taşınır malları satarak krediyi geri alması, politik ve toplumsal nedenlerle pek mümkün olmamaktadır.

C. Toprak Verimliliği

Diğer şartlar sabit kalmak şartıyla verimliliği fazla olan toprakların, daha yüksek gelir getirmesi doğaldır. Verimsiz topraklar, verimli topraklar kadar hatta daha fazla işçilik, sermaye gibi üretim faktörlerine ihtiyaç hissettiği halde, daha az ürün vermektedir. Toprağın verimli olmasıyla birlikte, kredi talep eden çiftçinin arazi ıslahına yönelik bir programı, ekim nöbeti ve kullanmaya elverişli teknik ve yöntemler konusunda da bilgili olması gerekmektedir.

D. Geçmişe Ait Finans Verileri ve Geleceğe İlişkin Tahminler

Kredi istekleri değerlendirilirken geçmişe ait mali bilgiler kadar geleceğe dair faaliyet plan ve tahminlerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Ekilecek arazi genişliği ve nevi, üretim yöntemleri, yetiştirilecek ürünler, işgücü ihtiyacı gibi konularda çiftçiden bilgi ve tahminler alınmaktadır. Çiftçiler başarabileceklerinin çok üzerinde girişimlerde bulunmamalıdırlar.

E. Alet ve Makina Donanımı

Kredi talep eden çiftçilerin alet ve makina donanımının yeterli oluşu, bir taraftan finansman ihtiyacını azalttığı gibi diğer taraftan da gelir elde etme imkanı üzerinde olumlu etkide bulunmaktadır. Bu sebeple kredi taleplerini değerlendirirken kredi analistleri, çiftçilerin alet ve makina parkını da gözönünde tutmaktadırlar.

F.Öz Sermaye

Kredi talebinde bulunan çiftçinin öz sermayesi, alacaklılara karşı bir güvence görevi görmektedir. Ayrıca kredi talep eden çiftçinin öz sermayesinin yeterli oluşu, o kişinin yönetim yetenekleri ve tutumluluğu hakkında da fikir verebilmektedir.

Kredi değerlendirmesinde dikkat edilecek hususların ülkemizde pratikte fazlaca uygulandığını söyleyebilmek mümkün değildir.

VI.TARIM İŞLETMELERİNİN KREDİ KAYNAKLARI

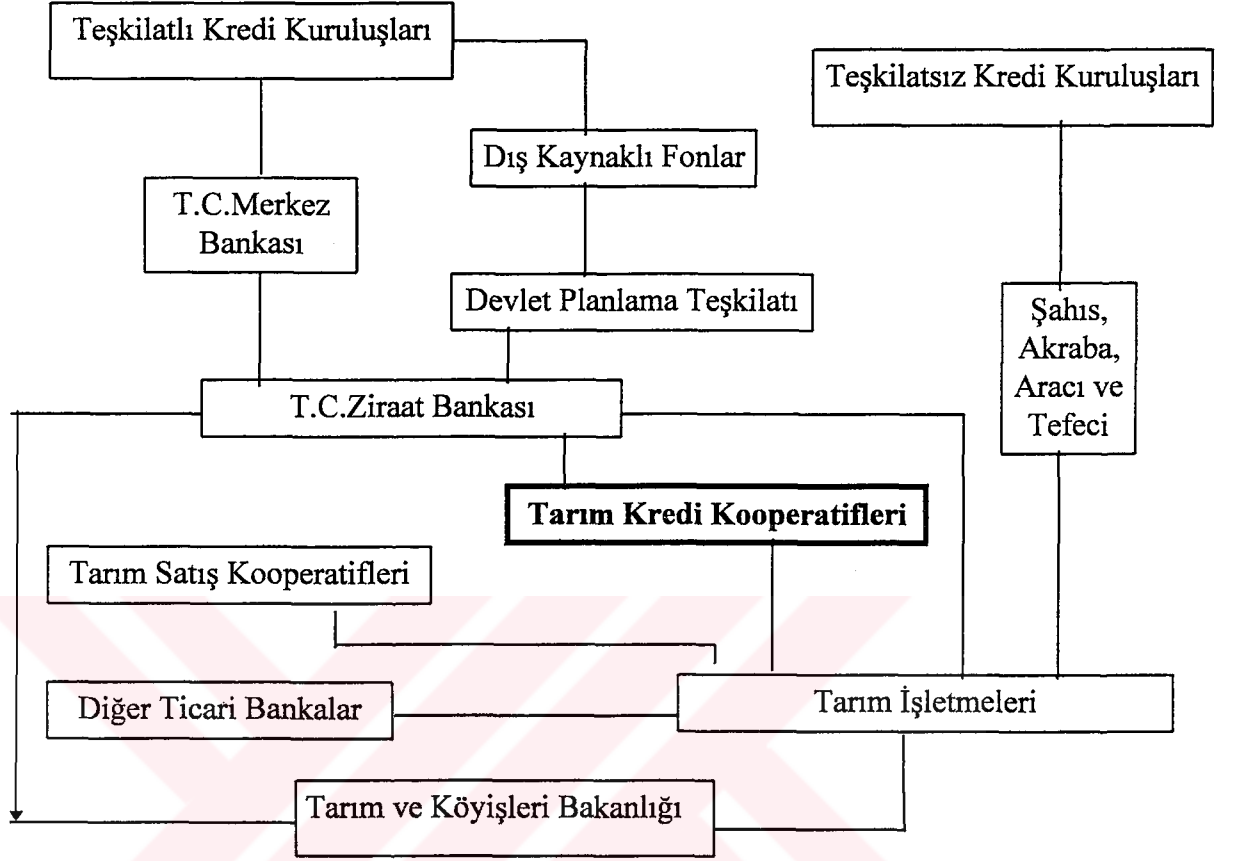
Tarım sektöründe işletmelerin pazara yönelik üretimde bulunmaları ve tarımsal verimlilik ile etkinlikte artışlar sağlamaları, bu işletmeleri proje ve plan hedeflerine ulaşmada yeterli ve uygun kaynak arayışına sevketmektedir. Özellikle az gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim ve etkinliğin artırılmasında yeterli ve akılcı olan, düzgün işleyen kredi kaynaklarına ihtiyaç vardır. Kredinin tarımsal üretim üzerinde büyük bir etkisi vardır. Öyleki kullanılan tarımsal kredinin oluşan tarımsal üretim değeri üzerinde etkisinin %25 olduğu ortaya konulmuştur.¹⁵

Tarım işletmelerinin değişik kredi kaynakları bulunmaktadır. Ülkemizde tarımsal kredi kuruluşları ve bunların finansman kaynakları şekil 2.1' de gösterilmektedir. Teşkilatlı kredi kuruluşları içerisinde yer alan T.C.Ziraat Bankası için T.C.Merkez Bankası'ndan aldığı reeskont kredileri büyük bir önem taşımaktadır. T.C.Ziraat Bankası Devlet Planlama Teşkilatı onayı ile bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlamak ve teknoloji gelişimini teşvik etmek konusunda bir kısım dış kaynaklı fonlardan da yararlanmaktadır.

---

¹⁵ BÜLBÜL / ÇADİRCİ / GÜNEŞ, s.1074-1076

Şekil : 2. 1 Kredi Kuruluşları ve Bu Kuruluşların Kredi Kaynaklarının Akışı

Kaynak: Mehmet BÜLBÜL / Engin ÇADIRCI / Erdoğan GÜNEŞ, "Tarımsal Krediler ve Uygulamaları", Türkiye Ziraat Mühendisliği IV. Teknik Kongresi, T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1995 s.1075

Tarım işletmelerinin kredi kaynaklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

A. Teşkilatlanmamış Kredi Kaynakları - Şahıslar

En eski ve en yaygın kredi kaynakları şahıslardan alınan kredilerdir. Günümüzde teşkilatlanmış resmi kredi teşkilatları kurulmuş olmasına rağmen şahıslar ve teşkilatlanmamış kredi kaynakları hala en önemli kredi kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde toplam tarımsal kredi içerisinde şahıslardan alınan kredi önemli bir yer tutmaktadır.

Şahıslardan sağlanan kredi ve borçlar 2 gruba ayrılabilir:

a) Komşu, arkadaş ve akraba gibi kimselerden sağlanan krediler.

b)Yörenin zengin kişilerinden, arazi sahiplerinden (kiracılık ve ortaklıkta), tüccarlardan ve tefecilerden sağlanan krediler.

B.Teşkilatlanmış Kredi Kaynakları

Tarım sektöründe kredi vermek üzere teşkilatlanmış kredi kaynakları; T.C.Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Panko Birlik, Şeker Şirketi, Şekerbank, Egebank, Milli Aydın Bankası (Tarişbank) ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığından oluşmaktadır.

a) T.C.Ziraat Bankası Kredileri

T.C.Ziraat Bankası 233 sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname"¹⁶ hükümlerine tabi olarak tarım kesimine finansal destek sağlamak ve diğer her türlü bankacılık işlemlerini yapmak amacıyla teşkil olunmuştur. T.C.Ziraat Bankasınca açılan krediler, işletme ve yatırım kredileri olmak üzere iki çeşide ayrılmıştır.

İşletme Kredileri: Verilmiş olan bir yıllık hesap dönemi sonunda sadece faizin geri ödenmesi koşulu ile cari hesap şeklinde kullanılmaktadır.

Yatırım Kredileri: Düzenlenen projede belirlenen yatırım sermayesi ihtiyacından gerekli özkaynak miktarı düşüldükten sonra, kalan miktar esas alınarak tesbit edilmektedir. Bu kredi türünde gerekirse ödemesiz süre de verilmek suretiyle azami 20 yıla kadar vade verilerek kullanılmaktadır.

b) Tarım Kredi Kooperatifleri Kredileri

Daha önce de değinildiği gibi, Tarım Kredi Kooperatiflerinin amacı; ortaklarına ucuz (maliyet fiyatına), yeterli ve zamanında kredi sağlamaktır. Tarım Kredi Kooperatifleri, kooperatif ortakları ile tasarruf sahipleri veya kredi kuruluşları (özellikle bankalar) arasında aracılık yaparak küçük çiftçilerin tek başlarına alamayacakları krediyi maliyet fiyatına, yeterince ve zamanında sağlamaya çalışmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin çeşitlerine göre yıllar itibariyle ortaklarına açtığı kredi miktarı Tablo 2.4'de görülmektedir.

---

16 R.G., 08.06.1964

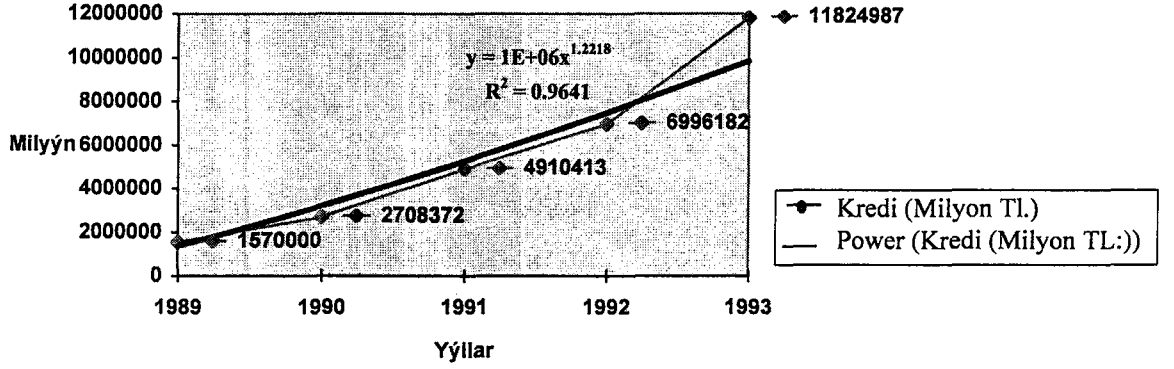
Tablo : 2. 4- T.K.K.'ce Yıllar İtibariyle Ortaklarına Kullandırılan Krediler ve Çeşitleri

1-İŞLETME KREDİLERİ					Milyon TL.	
a) Kısa Vadeli Krediler	1989	1990	1991	1992	1993	%
Genel İhtiyaç Kredileri	609.506	1.369.228	2.470.400	3.474.557	5.847.136	49
Tohumluk Kredileri	20.513	62.616	119.102	147.406	344.707	3
Kimyevi Gübre Kredileri	297.538	347.492	647.448	685.268	1.747.142	15
Hayvancılık Kredileri	208.478	416.724	696.027	1.363.777	1.863.510	16
Zirai Mücadele İlaç Kredileri	16.496	24.517	53.263	77.703	148.041	1
TOPLAM	1.152.531	2.220.577	3.986.240	5.748.711	9.950.536	84
2-YATIRIM KREDİLERİ						
a) Orta Vadeli Krediler						
Donatma Kredileri	417.469	487.795	924.173	1.217.471	1.874.451	16
TOPLAM	417.469	487.795	924.173	1.217.471	1.874.451	16
GENEL TOPLAM (1+2)	1.570.000	2.708.372	4.910.413	6.966.182	11.824.987	100
% Artış	---	72.5	81	42.5	69	
T.K.K.Öz Kaynağı	376.800 (%24)	622.926 (%23)	982.083 (%20)	1.049.427 (%15)	1.300.749 (%11)	
T.C.Ziraat Bankası Kredisi	1.194.000 (%76)	2.085.446 (%77)	3.928.330 (%80)	5.946.755 (%85)	10.524.238 (%89)	

Kaynak: Rafet ÇEVİKBAŞ, "Tarımsal Krediler ve Uygulaması", Kooperatifçilik, Ocak- Mart 1995, s.119

Tablo 2.4'de görüldüğü gibi, Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına toplam krediler içinde %84 oranında işletme kredisi, işletme kredileri içinde de %49 oranında genel ihtiyaç kredisi vermektedir. Bunu %16 ile hayvancılık, %15 ile gübre kredileri izlemektedir. Tohumluk kredileri %3 ve zirai mücadele ilaç kredileri %1 oranları ile diğer kredi türlerine göre daha düşük olmaktadır.

Orta vadeli donatım kredileri ise ancak %16 oranını bulmaktadır. 1993 yılı sonu itibariyle Tarım Kredi Kooperatiflerince verilen toplam 11.824.987 milyon TL. kredinin 1.5 milyon civarındaki ortak çiftçiye bölünmesi halinde, ortak başına 7.9 milyon kredi düşmektedir. Ortak başına düşen bu kredi miktarının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Grafik: 2. 1-TKK Tarafından Ortaklarına Kullandırılan Kredilerin Gelişim Seyri

Grafik 2.2'de de görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına çeşitli isimler altında kullandırdığı krediler yıllar itibariyle görünürde artış göstermektedir. Ancak, Tablo 2.4'de görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına açtığı krediler 1989-1993 yılları itibariyle oransal olarak dalgalanma ve azalma göstermektedir.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin çiftçilere verdiği krediler içindeki Tarım Kredi Kooperatiflerinin öz kaynağı, yıllar itibariyle gittikçe azalarak %24'ten %11'e düştüğü ve kredi kaynağının %89 gibi büyük bir kısmının T.C.Ziraat Bankası'ndan temin edildiği görülmektedir.

Yine yukardaki tablonun incelenmesinden görüleceği gibi, Tarım Kredi Kooperatiflerince verilen kredilerin artış oranı 1991 yılında %81 iken, 1992'de %42,5'e ve 1993'de de %69'a gerilemiştir.¹⁷

VII. TARIM SEKTÖRÜNDE KREDİLENDİRME YOLU İLE DESTEKLEME POLİTİKASI

Tarımsal alanda kullanılan krediyi, üretimde sermaye eksikliğini tamamlamak için kullanılan yabancı sermaye olarak tanımlayabiliriz.¹⁸ Bu tanımlamaya göre kredinin

¹⁷ ÇEVİKBAŞ, s.119

¹⁸ Necat BERBEROĞLU, *Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişimde Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması*, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir 1981, s.47

kullanılması sermaye eksikliğine dayanmakta ve amaç olarak üretimin arttırılması gösterilmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'ne göre tarımsal kredi özellikle küçük ölçekli işletmelerin gerekli yatırımları yaparak gelirlerinin artmasını sağlayan finansal bir yöntemdir. Kredinin kullanılması için üç şart bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kredi kaynağının bulunmasıdır. Kredinin kaynağı kişiler olabileceği gibi kooperatifler ya da bankalar gibi teşkilatlanmış kredi kurumları da olabilir. İkincisi, kredinin belli bir süre sonunda geri ödenmesi ve son olarak kredinin kullanımının belli bir bedeli olmasıdır.¹⁹

Tarımsal kredi özellikle sermaye sıkıntısı çeken işletmeler için yaşamsal bir öneme sahiptir. Tarımsal üretimin yapısından kaynaklanan doğal olaylar, ekonomik olaylar ve çeşitli zararlıların yol açtığı hastalıklar her tarım işletmesi için tarımsal kredi kullanımını bazen kaçınılmaz kılmaktadır. Tarımsal kredi kullanılması koşulları da verimliliği ve buna bağlı olarak tarımsal geliri etkilemektedir. Verimlilikler yakından ilgili olan ve destekleme politikasının bir parçası olan kredilendirme ekonomik gelişme sürecinde etkili bir politika aracı olma özelliğini sürdürmektedir.

Türkiye'de çiftçi iki kanaldan kredilendirilmektedir. Bunlar; teşkilatlanmamış kredi piyasası ve teşkilatlanmış kredi piyasasıdır. Teşkilatlanmamış kredi piyasasını daha çok elinde belirli sermayesi olan kişiler oluşturmaktadır. Teşkilatlanmış kredi piyasasını ise bankalar ve başta Tarım Kredi Kooperatifleri olmak üzere kooperatifler oluşturmaktadır.

VIII.TARIMSAL KREDİ UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Tarımsal kredilendirmede görülen ve uygulama ile diğer nedenlerden kaynaklanan sorunlar ve bunların çözüm yollarını şu şekilde sıralamak mümkündür;

---

¹⁹ M.Fatih CİN, "Türk Tarım Sektöründe Destekleme Politikaları ve Yeni Uygulamalar", Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Yıl 1995, Adana 1996, s.346

1.Tarım İşletmelerinin Küçük Ölçekli Olması

Tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışları, arazilerin parçalı ve dağınık oluşu, bu alanda yapısal, sosyal ve ekonomik sorunların bulunuşu, krediden yeterince yararlanmayı sınırlamaktadır. Bu etkenlere, tarımın finansmanında etkili ve sürekli kaynakların olmayışı da eklendiğinde, işletmelerin kredi gereksinimini zamanında karşılayan yeterli kredi kaynaklarının yokluğu problemi ortaya çıkmaktadır.

2.Doğal Olaylara Bağımlılık

Tarımın, yangın, dolu, sel, kuraklık ve diğer risk unsurlarına açık olması, hem tarımsal kredilendirme gereksinimini arttırmakta, hem de bu doğal riskler kredinin verimliliğini azaltarak işletme faaliyet sonuçlarını olumsuz etkilemektedir.

3.Kısa Vadeli Kredi Kullanma Eğilimi

Daha önce de belirtildiği gibi, ülkemiz tarım işletmelerinde daha çok kısa vadeli işletme kredileri kullanılmaktadır. Özellikle uzun vadeli kredi kullanımı, işletmelerin sermaye birikimlerinin ve dolayısıyla yatırım olanaklarının yetersizliği nedeniyle, yaygın değildir. Orta ve özellikle uzun vadeli kredilerden yararlanmada güvence olarak taşınmaz malların gösterilmesinin istenmesi, üreticilerin yeterli değerinde teminat gösterememeleri sonucunda bu tür kredilerden yararlanmayı güçleştirmektedir.

4.Tarımda Sermaye Devrinin Düşüklüğü

Tarımda sermaye devrinin düşük, kârın risk ve belirsizlik nedeniyle düzensiz oluşu, tarımsal kredilerin faizlerinin düşük olmasını gerektirmektedir. Ancak uygulamada faiz oranlarının yüksekliği, kredi işlemlerinin basit ve anlaşılır olmayışı gibi sorunlar hala devam etmektedir.

5.Tarımsal Destekleme Alımlarına Giden Payın Yüksekliği

T.C.Ziraat Bankası'nın "Cari Hesap" sistemi ile kredilendirmede yeni uygulamalar gündeme gelmiştir. Bu sistemde üretici, krediden yararlanmak için bir defaya özgü bürokratik işlemleri yaptıktan sonra, yeni kredi talebinde bulunmadan, hesabından kredi alabilmektedir. Çiftçinin tarımsal faaliyeti devam ettiği sürece, yılın her

mevsiminde krediden yararlanması mümkün olmaktadır. Ayrıca kredi işlemlerinin vade yerine hesap devresine göre yapılması ve hesap dönemi sonunda ana paranın yatırılması zorunluluğunun kaldırılarak, faiz ile masraflarının ödenmesi uygulamaları yaygınlaştırılmaktadır. Bankacılık sisteminde görülen bu gelişmelere karşın, T.C.Ziraat Bankası kredilerinin yarısından fazlası (1992 yılında %68,5) tarımsal ürünlerin desteklenmesine ayrılmaktadır. Bu nedenle bankanın kredi kaynakları amacına uygun ve optimal kullanılamamaktadır.

6.Tarım İşletmelerinde Nüfus İle Arazi Arasındaki Dengesizlik

Tarım işletmelerinin nüfus ile arazi arasındaki dengesizlik yanısıra fiziki ve kurumsal yapı bozuklukları, tarımsal kaynaklardan verimli ve dengeli bir şekilde yararlanmayı güçleştirmekte, tarımda sermaye yetersizliği ve verim düşüklüğü devam etmektedir. Bu yapısal bozukluklar sonucunda tarım işletmeleri ülke kalkınmasında üzerine düşen görevleri tam olarak yerine getirme imkanı bulamamaktadırlar.

Tarım işletmelerinde yeterli miktarda girdi kullanılabilmesi, modern üretim yöntemlerinin benimsenmesi ve tarım kesiminde çalışanların gelirleriyle diğer sektörlerde çalışanların gelirleri arasındaki farkın azaltılabilmesi için, tarımsal üretimde modern bir işletmecilik anlayışı çerçevesinde, doğal kaynaklar, işgücü ve sermayenin uygun bir kombinasyonunun sağlanması gerekmektedir. Ülkemiz tarım işletmelerinde doğal kaynaklar ve işgücü yeterli düzeyde bulunmasına rağmen, sermaye varlığı yetersiz durumdadır. Özellikle küçük aile işletmelerinin çoğunlukta olması, elde edilen gelirin yetersizliği sebebiyle, sermaye birikimi ya çok düşük bir düzeyde olmakta veya hiç olmamaktadır. Tarım işletmelerinde sermaye unsurları aktif ve pasif olarak ayrıldığında sermaye unsurları arasındaki bu dengesizlik daha açık bir şekilde görülmektedir. Aktif sermaye içerisinde toprak sermayesi %61.72, bina sermayesi %5.74-%26.6, alet ve makina sermayesi %0.37-1.81, malzeme ve mühimmat sermayesi %0.37-1.81, arazi ıslah sermayesi %1'den az ve para sermayesi de en yüksek %1.64 ve bazı işletmelerde özellikle toprak sermayesinin çok yüksek bir paya sahip olduğu görülmekte, aktif sermaye içinde işletme sermayesinin oranı düşük düzeyde kalmaktadır. Bu durum, işletmelerin modern

teknolojileri uygulamasını sınırlandırdığı gibi, arazi sermayesi unsurlarının verimliliğini yani kısmi faktör verimliliğini de olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa rasyonel çalışan bir tarım işletmesinde para sermayesinin %5 dolayında bulunması istenmektedir.²⁰

Ülkemiz tarım işletmelerinde yabancı sermayenin aktif sermayeye oranı diğer bir ifade ile borçlanma oranının %10'un altında olması, işletmelerin nakit ihtiyacının düşük düzeyde olmasından ziyade, işletmelerin uygun zaman ve şartlarda yeterli miktarda kredi temin edememesinden kaynaklanmaktadır.

Tarımsal krediler bölgesel dağılımları itibariyle dengesizlikler göstermektedir. Bunun nedeni, kredi açılırken T.C.Ziraat Bankası tarafından her bir ürüne açılacak kredileri gösteren ürün bütçeleri ve ürün maliyetlerinin hesaplanmasındaki eksikliklerdir. Kredi açılırken tohum, gübre, ilaç gibi çiftçinin faturalı olarak satın aldığı girdilerin tümü kredilendirilmektedir. Ancak işgücünün ağırlıklı yer aldığı bitkisel ürünlerde kullanılan işgücü giderlerini faturalamak mümkün olmadığından, işgücü talebi fazla olan ürünler için düşük kredi, az olan ürünler için ise nispeten yüksek miktarda kredi öngörülmektedir. Bu nedenle ülkemizdeki uygulamada dekara ortalama maliyetin, buğdayda %81,54'ü, pamukta %69,07'si, patatesten %56,07'si, tütünde ise %20,81'i kredilendirilmektedir. Bu uygulama ile farklı verim ve işçilik masraflarına sahip olan ürünlerin yetiştirildiği bölgelere, aynı miktarda kredi verilerek, kredinin bölgesel dağılımındaki dengesizlik daha da arttırılmaktadır.

Tablo : 2. 5- Tarımsal Kredilerin Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)

BÖLGELER	YILLAR				
	1988	1989	1990	1991	1992
Orta Kuzey	8.2	10.2	7.0	7.7	6.1
Ege	17.8	15.9	16.4	17.7	17.4
Marmara	20.7	18.5	19.4	10.0	11.7
Akdeniz	23.5	22.8	25.3	31.1	32.6
Kuzeydoğu	2.3	2.6	2.0	2.2	1.6
Güneydoğu	2.5	3.0	1.7	1.2	1.3
Karadeniz	16.7	18.7	21.3	22.0	23.4
Orta Doğu	3.2	3.3	2.9	3.6	2.7
Orta Güney	5.1	5.0	4.0	4.5	3.2

Kaynak: BÜLBÜL / ÇADIRCI / GÜNEŞ, s.1082

²⁰ GÜNDOĞMUŞ, "Türkiye'de 1980-1990 Döneminde....., s.55

7. Tarımsal Kredilendirmede Faaliyet Gösteren Kuruluşların İşbirliği Oranının Yetersizliği

Son olarak tarımsal kredilemede faaliyet gösteren kuruluşların ilişki ve işbirliği içinde olmaları, yeterli kredi miktarının oluşturulmasıyla, kredinin zamanında, uygun ve gerek duyulan alanlara ulaştırılması ve amacına uygun kullanımının sağlanması açısından önem taşımaktadır.²¹

Bu cümleden olarak Tarım Kredi Kooperatiflerinin tarımsal kredilendirme faaliyetleri içerisindeki önemi ve gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Tarım Kredi Kooperatiflerinin kooperatif ortaklarıyla, tasarruf sahipleri ya da kredi kuruluşları (özellikle bankalar) arasında aracılık yaptıkları ve küçük üreticilerin tek başına alamadığı krediyi onlara maliyet fiyatına sağlamaya çalıştıkları düşünülürse, tarımsal kredilendirme faaliyeti gösteren kuruluşlar içerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin önemi belirginleşmektedir.

---

²¹ BÜLBÜL / ÇADİRCİ / GÜNEŞ , s.1081-1084

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN TARIMSAL EKONOMİYE KATKISI

I. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ GELİŞİMİ

Ondokuzuncu asrın ortalarına gelinceye kadar Osmanlı İmparatorluğu dahilinde ekonomik faaliyetin hiç bir sahasında Avrupada olduğu gibi kredi teşkilatı mevcut değildi. Devletin ve fertlerin mali ve iktisadi işlerinde yardım eden ve muayyen esaslara dayanarak iş gören hususi veya resmi kredi müesseseleri henüz kurulmamıştı. Banka vazifelerini tamamen keyfi hareket eden ve Türk olmayan sarraflar görmekteydiler. Ecnebi sermayeler ile yavaş yavaş kurulmaya başlanan bankalar da kolaylıkla ve fazla miktarda para kazanmak imkanlarının buldukları ticaret sahasında muamele yapıyorlar ve zirai kredi ile uğraşmıyorlardı. Ziraat sahasında çalışan büyük ve küçük müstahsillerin kredi ihtiyaçları ya tamamen karşılıksız kalıyor veya çok ağır ve ezici şartlar altında temin edilebiliyordu.

Ziraat işlerinde kredi bulmanın güçlüğü ve muhtelif şekillerinde alınan murabaha kredisinin büyük zararlarını takdir ederek, buna karşı ilk defa ciddi ve esaslı bir şekilde mücadele çarelerini arayan devlet adamı, Mithat Paşa olmuştur.¹

Mithat Paşa'nın Niş Valiliği sırasında, ilkini Şehirköyü (Piot) kasabasında 1863 yılında kurduğu "Memleket Sandıkları", Türkiye'de kurulmuş ilk kooperatif olduğu gibi, teşkilatlı zirai kredinin de başlangıcı idi.²

İmece usulüyle çalışmaya ve karşılıklı yardım ilkesine dayanan Memleket Sandıkları'nda, çiftçiler boş zamanlarında devlete ait boş arazileri eşit esaslarda işliyorlardı. Bu arazi işlemeden elde edilen hasılat nakde çevriliyor ve bu nakit imkanları ile kredi ihtiyacı karşılanıyordu. Sandık geliriyle bayındırlık ve hayır işlerine yardımda bulunuluyor, geriye kalan kârın 2/3'ü sandık sermayesine ekleniyor, 1/3'ü de ortaklara risturn olarak dağıtılıyordu.

¹ Oğuz ARI, *Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı*, İstanbul 1985, s.61

² HAZAR, s.496

1883 yılında, Memleket Sandıkları'nın ismi değiştirilerek bu sandıklara "Menafi Sandıkları" ismi verilmiş ve sandıkların işleyiş şeklinde değişiklikler meydana getirilmiştir.

Memleket sandıklarıyla başlayan tarımsal kooperatifçilik hareketimiz 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür. Kooperatifçilik hareketimiz aynı zamanda milli bankacılığımızın da temelidir. Kooperatifçilik hareketinin bankacılığa dönüşmesinden sonra ülkemizde uzun bir süredir kooperatifçilikte görülen boşluk 1924 yılında Atatürk tarafından doldurulmuştur.

Türkiye'de modern kooperatifçilik anlayışının müessese haline gelmesi ve temel hukuki normlara kavuşması Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşmiştir. Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra, 498 sayılı "İtibari Zira-i Birlikler Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun ile ne yazık ki kurulan kooperatifler faal olamamışlardır.

Bunu takiben aradan dört yıl geçtikten sonra yeni bir teşebbüse daha geçilmiş, 1929 yılında yürürlüğe giren 1470 sayılı Kanunla "Zirai Kredi Kooperatifleri" kurulması kabul edilmiştir. Kanunun yayınından bir yıl sonra 1930'da 550 köyde 29.100 ortağın katılmasıyla bu kooperatiflerin sayısı 5 yıl içinde, 1935'de 668'i bulmuştur. 1470 sayılı Kanunla Türkiye'de kuruluşunu yapmış ilk Zirai Kredi Kooperatifinin kuruluş tarihi 18 Eylül 1929 gününe rastlamaktadır. Bu ilk kooperatif Giresun vilayetinin Bulancak ilçe merkezinde teşkil edilmiştir. 1470 sayılı Kanun Tarım Kredi Kooperatifleri'ne kredi yanında ürün pazarlama fonksiyonu da yüklemiştir. Ancak bugünkü ad ve anlamda 2836 sayılı Kanunla "Tarım Kredi Kooperatifleri" kurulmuş ve asıl büyük gelişmeler bundan sonra gerçekleşmiştir.

Tarım Kredi Kooperatifleri'nde yeni bir merhale oluşturan 2836 sayılı Kanun, kooperatiflere; ortaklarının üretimini düzeltmek, artırmak ve kıymetlendirmek için ucuz üretim kredisi ve tarımsal girdi, alet ve makinalar temini suretiyle ortakları pahalı kredi yollarına başvurmaktan alıkoymak ve böylece yurtiçi ve yurtdışı rekabet gücünü geliştirmek gibi görevler yüklemiştir.³

---

³ Türk-Koop Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü Dergisi, "Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihi Gelişimi", Özel Sayı, Temmuz 1994,s.2

Zamanla yetersiz hale gelen 2836 sayılı Kanun gelişen ve değişen ihtiyaçlara göre yerini 1972 yılında çıkarılan 1581 sayılı Kanuna bırakmıştır. 1581 sayılı Kanunla birçok yenilikler gündeme gelmiş, kooperatiflerin yeni bir teşkilatlanma şekli de getirilerek kooperatiflerin Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği Organizasyonu içinde teşkilatlanması gerçekleştirilmiştir.⁴

1984 yılında çıkarılan 237 sayılı K.H.K.'nin değiştirilerek kabulü hakkında çıkarılan 3223 sayılı Kanunla, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununda bazı değişiklikler yapılarak tarım sektörünün bir bütün olarak ele alındığını görmekteyiz. Bu kanunla Tarım Kredi Kooperatifleri'nde yönetim kurullarının teşkil ve terkip tarzlarında da ülkemiz gerçeklerine uygun değişiklikler yapılmıştır.

Söz konusu kanun ile Ticaret Bakanlığı bünyesinden alınarak tarım sektörünün bir bütünlük içinde ele alınıp, gözetilmesi gereği ve gerçeğinden hareketle Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu haline gelen Merkez Birliği'ne Bakanlıkça geliştirilen tarım politikalarına paralel olarak çiftçilerin desteklenmesinde, kredilerin tevziinde, plasmanların dağıtımında etkili görevler verilirken, Kooperatifler, Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın teftiş ve denetimine tabi kılınmıştır.⁵

Kooperatiflerin demokratik bir şekilde idare edilmesi, ortakların hür ve bağımsız iradeleri ile kooperatifin yönetilmesi kooperatifçiliğin birinci şartıdır. Bu amacı gerçekleştirebilmek amacı ile hükümet 4113 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisine dayanarak 553 sayılı KHK ile 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'nu değiştirmiştir.

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu'nu değiştiren 553 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin ana espirisi Kooperatif, Bölge Birliği ve Merkez Birliği Yönetim Kurullarının kendi genel kurullarında yetkili temsilciler (delegeler) tarafından seçilmesi ve seçilen bu yönetim kurullarının başta genel müdür olmak üzere bütün idari ve teknik personeli tayin etmesi esasına dayanmaktadır.⁶

---

⁴ Ali Rıza KARACAN, *Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1991, s.281

⁵ *Türk-Koop*, s.2

⁶ Celal ER, "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birliklerinde Muhtemel Gelişmeler" *Karınca*, Eylül 1995, s.8

II. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE İDARİ YAPI, TEŞKİLATLANMA VE DENETİM

A. İdari Yapı

1581 sayılı Kanun'un yayımından önce Tarım Kredi Kooperatiflerin her türlü organizasyon, idare, finansman ve murakabesi görevleri T.C.Ziraat Bankası kontrolünde bulunurken, Kanunun yayımı ile birlikte bu görevler safha safha Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kendi teşkilatına devredilmiştir.

Halihazırda Türkiye'deki Tarım Kredi Kooperatifleri'nin temel kuruluş kanununu teşkil eden 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununa göre daha önceki uygulamalarda görülen birçok müdahale ve T.C.Ziraat Bankası'na olan bağıllık büyük ölçüde giderilerek kooperatiflerin serbestçe gelişimine imkan sağlanmıştır.

1581 sayılı Kanun'un Geçici 3.maddesine göre,

- a) Merkez Birliği kuruluncaya kadar bütün kooperatif ve bölge birlikleri için Merkez Birliğine, bölge birlikleri kuruluncaya kadar bölge birliklerine ait görevleri;
- b) Merkez Birliği kurulduktan sonra; bölge birlikleri çalışma alanına dahil edilmeyen kooperatifler için bölge birliğine ait görevleri T.C.Ziraat Bankası'nın yapması öngörülmüş, Tarım Kredi Kooperatifleri'nin 1977'de üst teşkilatlanmasını tamamlaması ile birlikte T.C.Ziraat Bankası'nın bu konudaki yükümlülükleri sona ermiştir.

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanununun bazı maddelerini değiştiren 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin⁷ 1995 tarihidde yayımlanması ve yürürlüğe girmesinden itibaren Türk çiftçisinin daha iyi teşkilatlanmasına ve desteklenmesine imkan vermek üzere yapısal bir değişikliğe tabi tutulan Tarım Kredi Kooperatiflerinde yönetim urullarının teşkil tarzlarında değişiklikler yapılmıştır.

553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) gereğince, birim kooperatiflerde yönetim kurulu, genel kurula katılma hakkına sahip ortaklar arasından Genel Kurulca üç sene için seçilecek beş üyeden teşekkül eder.

---

⁷ R.G., 28.06.1995, 22327

553 sayılı KHK ile yapılan değişikliğe göre daha önceden dört olan yönetim kurulu üyesi sayısı beşe çıkarılmıştır. Ayrıca yönetim kurulu üyeliğine seçileceklerin en az ilkokul mezunu olması şartı getirilmiştir. Kooperatif çalışanlarının kooperatife ortak olmaları ise yasaklanmıştır.

Bu değişiklikler sonucu oluşacak bu yönetim kurulu ilk toplantısında kendi aralarından bir Başkan ve bir de Başkan Vekili seçerek görev dağılımlarını tamamlayacaklardır. Öte yandan, Kooperatif Müdürleri Yönetim Kurulu Toplantılarına iştirak edecek, ancak oy kullanamayacaklardır. Toplantılarda vekaleten oy kullanılması ise imkansız hale getirilmiştir.

553 sayılı KHK ile kooperatifler, bölge birlikleri ve merkez birliğinin yönetimi ile ilgili değişiklikler de yapılmıştır.

Buna göre; Merkez Birliği Genel Müdürü, Genel Müdür Yardımcıları, Bölge Birliklerinde Bölge Müdürleri ve Kooperatiflerde Müdürler Merkez Birliği Yönetim Kurulu tarafından atanacaktır. Bu üç birimde imzaya yetkili diğer personel Genel Müdürün teklifi ve Merkez Birliği Yönetim Kurulunun onayı ile belirlenecektir. Personelin tayin, nakil ve görevden çıkarılması gibi esaslar Merkez Birliği Yönetim Kurulu tarafından kabul edilip, Genel Kurulun tasdiki ile yürürlüğe giren bir yönetmelikle yapılacaktır.

Seçimle işbaşına gelen ve göreve son verilme, çekilme veya diğer herhangi bir nedenle Yönetim Kurulu üyelikleri ile Denetçilikleri sona erenlerin yerlerine Yönetim Kurullarınca yedekleri çağrılır. Yedeklerin katılımı ile de yönetim kurulları üyeliklerinin sayısı tamamlanamaz ise, Kooperatifler Bölge Birliği, Bölge Birlikleri Merkez Birliği, Merkez Birliği de Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca Genel Kurula çağrılır. Kooperatif ve Bölge Birlikleri tarafından yapılacak seçimlerin esasları, temsilcilerin adedi, Yönetim Kurulu Üyeleriyle Kooperatif ve Bölge Birlikleri tarafından seçilecek temsilcilerde aranacak diğer nitelikler ve Yönetim Kurulu Üyelerinin çeşitli ilçe, il ve bölgeleri temsil esasları Anasözleşmelerde tayin ve tesbit edilecektir.⁸

---

⁸ Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürlüğü 03.07.1995 tarih ve 237 nolu Bölge Birliği Genel Mektup Metni

B. Teşkilatlanma

Tarım Kredi Kooperatifi kurulmasında genel olarak iki yol takip edilmektedir.

İlk olarak, çiftçilerin talepleri doğrultusunda hareket edilmekte, bu talepler Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğince değerlendirilerek gerek ekonomik, gerekse toplumsal açıdan fayda görülen yerlerde kooperatif kuruluşuna gidilmektedir.

İkinci yol olarak da, bölgeler seviyesinde tarımsal potansiyel etüdleri yapılarak, kooperatif kuruluşu için gerekli ve zaruri olan yerler belirlenerek, buralarda kooperatif kuruluşuna gidilmektedir. Bununla birlikte, kooperatif sayısının artırılmasından ziyade çiftçiye sunulan hizmetlerin büyütülmesi prensibi gözönünde bulundurularak, ancak ihtiyaç ve zaruretime kesin inanılan yerlerde yeni kooperatif kuruluşuna imkan verilmektedir. Ayrıca, Tarım Kredi Kooperatifleri anasözleşmesinin 73. maddesinin verdiği yetkiye dayanılarak bazı Tarım Kredi Kooperatiflerinin de birleştirilmesi yoluna gidilmektedir.

Yeni bir Tarım Kredi Kooperatifi teşkilinde aşağıdaki yol izlenmektedir:

Tarım Kredi Kooperatifi kurulmasına dair en az 30 üretici tarafından her üyenin en az taahhüt edeceği 30 bin liralık sermayenin 1/4'ünün peşin ödenmesi sureti ile yapılan müracaat, önce kurulacak yeri çalışma alanı içine alan Bölge Birliğince değerlendirilmekte, değerlendirme sonuçları Merkez Birliği Genel Müdürlüğü'ne iletilmektedir. Görüldüğü gibi 30.000 TL'lik bir sermaye taahhüdü çok düşük kalmaktadır. Bu miktarın günün şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemede enflasyon oranları dikkate alınmalı ve hatta yıllara göre artan enflasyon oranına endeksli olarak bu miktarda kendiliğinden artmalıdır. Bu konuda DİE'in yayınlamış olduğu yıllık enflasyon oranları veri olarak kabul edilebilir.

Genel değerlendirmeler, Merkez Birliğince incelenerek kooperatifin teşkiline karar verilebilmektedir.

Merkez Birliği Yönetim Kurulunun kararından sonra kurucu ortaklarca imzalanan Anasözleşme Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının onayına sunulmakta, Bakanlığın onayı ile

beraber Tarım Kredi Kooperatifi şahsiyet kazanmakta ve ilk genel kurulunu yaparak çalışmalarına başlamaktadır.

Kooperatif, çalışma alanı içinde bulunduğu Bölge Birliğine girmek zorundadır. Bu zorunluluğa uymayan kooperatif, 1581 Sayılı Kanun hükümlerinden faydalanamaz. Kooperatiflerin ortak sayısı sınırsızdır.

Tablo : 3. 1-16 Bölge Birliği'nin Kapsadığı İller, Kuruluş Merkezleri ve Kuruluş Tarihleri

Bölge No	Merkezi	Çalışma Alanı	Kuruluş Tar.
1.Bölge	Tekirdağ	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli, İstanbul (Trakya Kes.), Çanakkale (Trak.K.)	22.08.1975
2. Bölge	Balıkesir	Bursa, Çanakkale (Anadolu Kesimi), Balıkesir	15.09.1975
3. Bölge	Sakarya	İstanbul (Anadolu Kes.), Kocaeli, Sakarya, Bolu, Zonguldak	06.04.1976
4. Bölge	İzmir	İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli	22.08.1975
5. Bölge	Kütahya	Kütahya, Eskişehir, Afyon, Uşak, Bilecik	04.04.1976
6. Bölge	Antalya	Antalya, Burdur, Isparta	09.08.1975
7. Bölge	Konya	Konya, Niğde	02.04.1976
8. Bölge	Ankara	Ankara, Çankırı, Çorum, Kastamonu	04.08.1975
9. Bölge	Kayseri	Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir	08.04.1976
10. Bölge	Sivas	Sivas, Tokat, Erzincan	19.09.1975
11. Bölge	Samsun	Samsun, Sinop, Amasya, Ordu	21.08.1975
12. Bölge	Trabzon	Trabzon, Rize, Giresun, Gümüşhane, Artvin	15.06.1976
13. Bölge	Erzurum	Erzurum, Kars, Ağrı	26.09.1975
14. Bölge	Malatya	Malatya, Elazığ, Tunceli, Bingöl, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Hakkari, Muş	13.09.1975
15. Bölge	Gaziantep	Gaziantep, Kahramanmaraş, Şanlıurfa, Adıyaman	05.04.1976
16.Bölge	Mersin	Mersin, Adana, Hatay	03.04.1976
Ankara	Merkez Birliği		17.05.1977

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatiflerinde Atatürk İle 50 Yıl, Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, 1986, s.12

Tarım Kredi Kooperatiflerinin organları şunlardır:

1-Genel Kurul, 2-Yönetim Kurulu, 3- Denetçiler, 4- Müdürlük

Kooperatif toplantılarında ve kooperatif tesislerinde siyasi faaliyet gösterilmesi yasaktır. Kooperatif, siyasi partilerden veya onlara bağlı teşekküllerden her ne suret ve şekilde olursa olsun maddi yardım kabul edemez, onlara da maddi yardımda bulunamaz.

Bir üreticinin kooperatif ortağı olabilmesi için aşağıdaki şartları taşıması gerekmektedir:

1.Medeni hakları kullanma yeteneğine sahip olmak,

2.Ortak ürünleri üzerinde ticaret ve komisyonculuk yapmamak, faizle para veya mal olarak kredi vermemek,

3.Kooperatif bölgesinde, kendisine ait arazi üzerinde tarımsal bir işletmeye sahip olmak ya da Merkez Birliğince tespit edilecek esas ve ölçülerde büyük ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık, ipekböcekçiliği, balıkçılık ve benzeri konularda üretim faaliyetinde bulunmak.

4.Üretimdeki kazançları müşterek olan başka bir ortağın aile fertlerinden olmamak,

5.Aynı zamanda başka bir Tarım Kredi Kooperatifinde ortak bulunmamak,

Bir üreticinin ortaklık işlemlerinin tamamlanabilmesi için gerekli olan şartlar ise;

1.Kooperatife, esasları Merkez Birliğince tespit edilecek bir beyanname vermesi,

2.Ortaklığa kabul hakkında Kooperatif Yönetim Kurulunca karar alınması,

3.Kuruluştaki Anasözleşmeyi imzalaması, sonradan girişte kooperatife bu anasözleşme hükümlerini kabul ettiğine dair noterden ya da oturduğu veya kooperatifin bulunduğu köy veya mahalle ihtiyar kurulu tarafından onaylı bir taahhüd mektubu vermesi gerekir.

4.Ortaklığa kabul edilmeyen üreticilerin üst kuruluşlara itiraz hakkı mevcuttur. En üst kuruluşun vereceği karar kesindir.

Yukardaki şartlara haiz ve kooperatif ortaklığı kesinleşen üreticiler, kooperatifin yönetimine iştirak edebileceği gibi, kooperatifin ortaklarına tanıdığı her türlü ayni ve nakdi kredi imkanlarından da yararlanabilir.⁹ Görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği birçok alanda son karar verici durumda ve sistem içerisinde önemli bir yere sahiptir. Merkez Birliği'nin kendi içerisinde teşkilatlanması ise Şekil 3.1'de görülmektedir.

---

⁹ Tarım Kredi Kooperatiflerinde Atatürk İle 50 Yıl, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Yayınları, Ankara 1986, s.11-18

C. Denetim

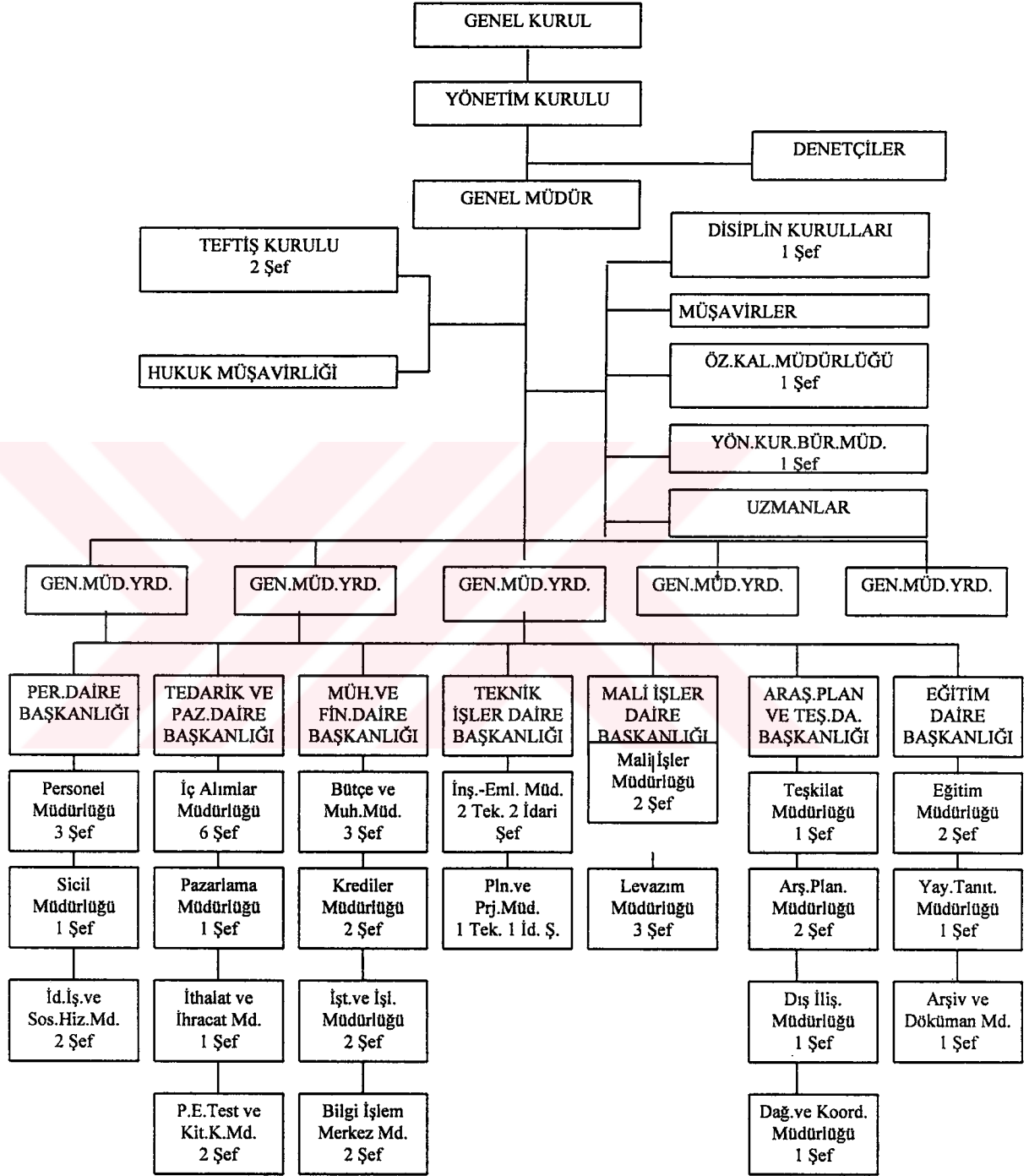
Tarım Kredi Kooperatifleri'nde iç ve dış denetim olmak üzere iki grup denetim yapılmaktadır. Bunlardan ilki olan iç denetim de iki grup denetleyici tarafından yapılmaktadır. İlk grup denetleyiciler bölge birliklerine ait denetçiler, diğeri ise Merkez Birliği bünyesindeki müfettişlerdir. Merkez Birliği müfettişlerinin görevi, bölge birlikleri ve mahalli kredi kooperatiflerini düzenli aralıklarla teftiş etmek ve Merkez Birliği'nde de ani denetimler yapmaktır. Bölge birliklerindeki denetçilerin vazifesi ise mahalli kredi kooperatiflerinin maddi, özellikle de likit varlıklarını periyodik olarak teftişten geçirmektir. Kooperatiflerin birçoğu yıllarca denetimden geçmemiştir. Ayrıca iç denetim yapmak için gerekli olan temel muhasebe veri ve raporları da yetersiz ve azdır.

Şekil 3.1'de verilen Tarım Kredi Kooperatifleri teşkilat şemasında da görüldüğü gibi sistemin her seviyesinde yer alan, seçimle ve/veya atamayla gelmiş teftiş kurullarına da iç denetim görevi verilmiştir. 553 sayılı KHK'ye göre, Merkez Birliği teftiş kurulu tarafından yapılacak denetim sonuçlarına göre, görevleri ile ilgili olarak suç işledikleri anlaşılan ve görevden alınmaları uygun görülen kooperatif, bölge birliği ve Merkez Birliği Yönetim Kurulu Üyeleri ve denetçileri ile personelin görevlerine Merkez Birliği Yönetim Kurulunca son verilmektedir. Ancak, kooperatif, bölge birlikleri ve merkez birliği personelinin İş Kanunu ile Borçlar Kanununa göre görevlerine son verilmesi hakları saklıdır.¹⁰

Türkiye'de ticari kuruluşların dış denetimi devlet kuruluş ve birimlerinin bir görevi olarak mülhaza edilmektedir. Bunun sonucu olarak, Türkiye'de belli ahlak kuralları çerçevesinde çalışan genel kabul görmüş muhasebe ve denetim prensiplerine uyarak faaliyet gösteren yeminli özel denetim ve muhasebe kuruluşlarının gelişmesi mümkün olmamıştır. Ancak geçtiğimiz yıllarda yürürlüğe giren yeminli mali müşavirlik yasası ile, bu kurumun müesseseseleşmesi başlamıştır.

¹⁰ Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürlüğü 03.07.1995 tarih ve 237 nolu Bölge Birliği Genel Mektup Metni

Şekil: 3. 1-Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması

Kaynak: Türk-Koop, Özel Sayı, s.40

Tarım Kredi Kooperatiflerinde denetim ciddi bir iştir. Halihazırda sistem hiçbir gerçek dış denetim olmaksızın işlemektedir. Sadece T.C.Ziraat Bankası bir finansör kuruluş olarak, günün ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar vazifesini yerine getirmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ise sadece Merkez Birliği'ni kapsayan ve ancak ihbar olduğu zaman gerçekleştirmeye çalışan bir denetim müessesesi durumundadır. Esas olarak Bakanlıkta sayısı 2.500'ü aşan Tarım Kredi Kooperatiflerin düzenli bir şekilde denetleyecek kapasitede kadrolar oluşturmasını beklemek, kooperatifçilik ilkeleri açısından da doğru olmayacaktır. Doğru olanı ve kooperatifçilik ilkeleri açısından da arzu edileni kooperatiflerini kendi kendilerini denetlemeleri ve üst kuruluşları tarafından denetlenmeleridir.

III.TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN AMACI VE GÖREVLERİ

A. Amacı

Esas itibariyle, Tarım Kredi Kooperatifleri, tasarruf sahipleri ya da kredi kuruluşları ile ortakları arasında aracılık görevi yaparlar.¹¹ Tarım Kredi Kooperatiflerinin amacı, ortaklarına olabildiğince ucuz (maliyet fiyatına) ve yeterli kredi sağlamaktır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortakları genellikle küçük çiftçilerdir. Küçük çiftçilerin yalnız başlarına bankalardan kredi almaları çok güç, hatta birçok durumda olanaksızdır. Bankalar, daha çok tüccar, sanayici ve büyük çiftçilere kredi vermekte, küçük çiftçilere ise kredi vermemekte veya çok güçlüklerle vermektedirler. Zira, küçük çiftçiler tek başlarına bankalara güven vermemektedirler.

Zaten küçük çiftçilerin bankalardan reel kredi alabilmek için ipotek yaptırabilecekleri toprakları da pek yoktur; olsa bile tapusuzdur ya da tapusu itirazlıdır ve genellikle Ziraat Bankası kıymet boremine göre de çok düşük bir kıymete sahiptir.

Bankalardan kredi alamayan küçük çiftçiler şahıslardan borç alabilirler. Fakat burada da, önemli bir engel olarak yüksek faiz sorunu ortaya çıkar. Şöyle ki, köylerde

---

¹¹ ÇİKİN / KARACAN, s.352

krediye gereksinim duyan küçük çiftçi sayısı oldukça fazladır; küçük çiftçiye borç veren şahıs sayısı ise sınırlıdır. Dolayısıyla; çeşitli isimler altında borç veren bu kişiler, kredi verdikleri küçük çiftçilere karşı kendi kurumlarının üstünlüğünden yararlanırlar ve bütün tekellerdeki durum burada da doğal olarak işler ve böylece borç verenler, verdikleri borcun faizi üzerinde spekülasyon yapar ve küçük çiftçilerden oranı yıldı yüzde ikiyüzlere ve hatta çok daha yükseğe varan aşırı faiz alırlar. Yüksek faizle borç veren bu kişilere tefeci denir. Kâr oranı zaten az olan tarım için böyle kimselerden yüksek faizle borç alarak çalışmak hiç elverişli değildir. Fakat tarımsal kredinin iyi örgütlenmemiş olduğu yerlerde küçük üreticiler bu şahıslardan nakdi, aynı ya da avans adı altında kredi almak zorundadırlar. Bu şekilde, muhtelif isimlerle faaliyet gösteren tefecilerden alınan kredi küçük çiftçi için ekonomik olmaktan ziyade büyük bir yük demektir.¹²

Tarım Kredi Kooperatiflerinin amaçlarını şöylece sıralamak mümkündür:¹³

- a)Kredi sağlamak,
- b)Kredi maliyetini düşürmek,
- c)Ortaklarına kredi konularında bilgiler vermek,
- d)Alınan kredilerin yerinde kullanılmasını sağlayarak üretimi arttırmak,
- e)Mevduat toplamak.

Tarım Kredi Kooperatifleri özellikle küçük çiftçilerin kredi ihtiyacını karşılamaktadır. Bu kooperatiflerin ekonomik ve sosyal etkilerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- a) Üretimi teşvik ettiğinden kredinin geri dönüşünü kolaylaştırmaktadır.
- b) Ortakları ile olan ilişkilerini canlı tutabilmek için daima dinamikler.
- c) Kredi, hizmetle birlikte gittiği için etkinliği artmaktadır.
- d) Kredi belirli kurallara bağlı olduğundan sonuçta kredi veren ile alan arasında anlaşmazlık çıkmamaktadır.
- e) Kredi, kontrollü olmaktadır.
- f) Devlet tarım kesimini destekleyeceği zaman kooperatifleri bir araç olarak kullanabilmektedir.
- g) Mevduat toplama faaliyeti ile kırsal kesimde az da olsa tasarrufu sağlayabilmektedir.

Toplumsal değişmelerle ilgili etkilerini de şöyle sıralayabiliriz:

¹² MÜLAYİM, s.187

¹³ ÜRPER, s.101-102

a) Daha öncede değinildiği gibi küçük tarımsal işletmelerin kendi kaynaklarından birisi de teşkilatlanmamış kredi kaynakları yani şahıslardır. Burada kastedilen şahısların içerisinde tefeci olarak nitelendirebileceğimiz kişiler de bulunmaktadır. Bu kişiler çok yüksek faizlerle kredi vermekte ve kredi bulabileceği başka bir kuruluşun olmadığı durumlarda toplum içerisinde büyük bir nüfuz oluşturabilmektedirler. Bu gibi kişilerin etki alanının daralttığından dolayı bir takım menfaat gruplarının toplumsal değişme konusundaki direncini kırabilmektedir.

b) Küçük çiftçilere, organize olmamış kredilere nazaran uygun koşullu kredi ve modern girdi kullanma imkanı sağladıklarından toprakların belirli ellerde toplanmasını azaltarak yapı değişikliğine engel olabilmektedirler.

c) Küçük çiftçilerin statik olan yapısını dinamik hale dönüştürerek yenilikleri benimser hale getirebilmektedirler.

B. Görevleri

1581 sayılı Kanunla, ülkemiz şartları ve modern kooperatifçilik hareketi ve anlayışındaki gelişme ve değişimler dikkate alınarak Tarım Kredi Kooperatifleri'ne aşağıda kaydedilen başlıca dört amacı gerçekleştirme görevi yüklenmiştir.

1. Kooperatiflerin, hizmet konu ve alanlarının genişletilmesi,
2. Bir merkez etrafında kademeli teşkilatlanma,
3. Ortaklara kolaylıklar sağlanması,
4. T.C.Ziraat Bankası ile Tarım Kredi Kooperatifleri arasındaki münasebete verilen yeni statü.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin çalışma gündemini ve hizmet yükünü teşkil eden konuların başlıcasını, ortakların ihtiyacı olan tarımsal girdileri, zamanında, yeterince uygun şartlarla kredili olarak temin etmek, yanında Türk çiftçisinin modern tarım işletmeciliğine geçişinde de rehberlik görevi bulunmaktadır ve bununla ilgili mekanizmalara sahiptir.

Yukarıda genel hatları ile belirtilen görev ve sorumluluklar Tarım Kredi Kooperatifleri'nin temel kuruluş kanunu olan 1581 Sayılı Kanunda da ayrıntılı bir şekilde tanımlanmıştır.¹⁴

Buna göre; Birim Kooperatifler, Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği'nin görev ve çalışma konuları şöyledir.

1. Birim Tarım Kredi Kooperatiflerinin Görevleri

* Ortakların; kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini değerlendirmek, müştereken yararlanabilecekleri her çeşit makina, ekipman ve tesisleri edinmek.

* Ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin; üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak. El sanatlarını geliştirmek ve mamüllerini değerlendirmek.

* Mesleki ve teknik yönden bilgilerini arttırmak, sosyal ve kültürel konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmak, kurslar açmak ve seminerler tertip etmek.

* Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acentalığı yapmak.¹⁵

2. Bölge Birliklerinin Görevleri

* Kooperatiflerin finansman işlerini düzenlemek, ortak ürünlerinin değerlendirilmesiyle ilgili işleri yürütmek.

* Gerektiğinde kooperatiflerin ihtiyaç duydukları üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak veya imal etmek.

* Kooperatiflerin işlerinin kooperatifçilik ilkelerine ve mevzuat hükümlerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak, teknik ve idari yardımlarda bulunmak ve ortakların genel ve mesleki eğitim faaliyetlerini düzenlemek.

* Kooperatifleri denetlemek.

* Mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acentalığı yapmak.¹⁶

¹⁴ TKK'nde Atatürk İle 50 Yıl, s.5

¹⁵ TKK Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği Görev Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği, Türkiye TKK Merkez Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara 1991, s.55

¹⁶ TKK Böl. Bir. ve Mer. Bir. Gör. Yet. ve Sor. Yön., s.37

3. Merkez Birliğinin Görevleri

* Kooperatif ve Bölge Birliklerinin 1581 Sayılı Kanun ve kooperatifçilik ilkelerine uygun olarak gelişmesini sağlamak, kooperatifçilik ve mesleki eğitim faaliyetlerinde bulunmak.

* Kooperatif ve Bölge Birliklerine finansman kaynakları temin etmek ve bunların geliştirilmesi için her türlü tedbirleri almak, kredi işlerinin düzenle yürütülmesini sağlamak.

* Kooperatif ve Bölge Birliklerinin retim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak, imal etmek ve ortak ürünlerinin değerlendirilmesi ile ilgili faaliyetleri rasyonel bir Şekilde düzenlemek ve bu konularda her türlü teēebbse girişmek veya iştirak etmek ve gerekli tesisleri kurmak, faaliyet konusuna giren hususlarda ithalat ve ihracat yapmak.

* Kooperatif ve Bölge Birliklerinin görev ve çalışma konularının düzenle yürütülmesini sağlamak üzere genel uygulama esaslarını tesbit etmek.

* Kooperatif ve Bölge Birliklerini denetlemek.

* Kooperatiflerle, Bölge ve Merkez Birliğinin personel politikasını tesbit etmek ve yürütmek, Kooperatif ve Bölge Birliklerinin kuruluşuna karar vermek ve kuruluş merkezini ve çalışma alanını tesbit etmek.

* Kooperatif ve Bölge Birliklerinin finansman ihtiyaçlarını karşılamak üzere tahvil çıkarmak.

* Hükümetçe görevlendirildiğinde, devlet destekleme alımları ile ilgili faaliyetlerde bulunmak.

* Kooperatiflerin ve Bölge Birliklerinin toplayacakları mevduatın kullanılma Şekli ve Şartları ile bu konudaki üst kuruluşlarla olan bağlantılarını gösteren yönetmeliği hazırlayarak Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığına sunmak.

* Birlik ve Kooperatiflerce sağlanan kredi, araç ve gereçlerin kullanılış Şekli ve Őartlarını ile amaca uygun olarak kullanıldığının kontrolünü gösteren bir yönetmelik hazırlamak.¹⁷

---

¹⁷ TKK Bl. Bir. ve Mer. Bir. Gr. Yet. ve Sor. Yn., s.5

IV.TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN HİZMET ALANLARI, YAPISI-İŞLEYİŞİ VE GEREKLİLİĞİ

A. Hizmet Alanları

Tarım Kredi Kooperatiflerinin yurdumuzun en ücra köşelerine kadar dağılmış olduğu bilinmektedir. Bugün 2500'ün üzerindeki birim kooperatif, 16 Bölge Birliği ve Merkez Birliği ile ülkemizin en güçlü kuruluşu olan Tarım Kredi Kooperatifleri, kırsal alanda etkili bir şekilde teşkilatlanmışlardır. 1995 yılı itibariyle Tarım Kredi Kooperatiflerinin yurt ölçüsündeki üye sayısı 1,5 milyonun üzerindedir. Tarım Kredi Kooperatifleri Türk çiftçisinin sadece düşük faizli kredi değil, aynı zamanda gübre, tohumluk, fide, fidan, damızlık, ilaç, su ve alet ekipman gibi diğer tarımsal üretim girdilerini de temin etmektedir. Tarım Kredi Kooperatifleri sözü edilen bu hizmetleri doğrudan doğruya birim kooperatifleri vasıtasıyla ulaştırdığı gibi, ayrıca ortağı olduğu iştirakleri, bir nevi kendi insiyatifinde olan ticari hizmet kuruluşları ile de yapmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ise dış ticareti yürütür. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ortak kooperatiflerinin girdi ihtiyacını, Tarım Kredi Kooperatifleri Yardımlaşma Birliği Vakfı vasıtasıyla yurt dışından satın almaktadır. Bu şekilde ithalatta önemli bir rol oynayan Merkez Birliği, bunların ortaklarına ucuz fiyatla ulaşımını sağlamaktadır.¹⁸

B. Yapısı ve İşleyişi

Tarım Kredi Kooperatifleri sistemi bütün yurt sahında aktif olarak faaliyet göstermektedir. En yoğun olduğu bölgeler nüfusun yoğun ve pazara yönelik tarımsal faaliyetlerin yaygın olduğu Ege Bölgesi, Akdenizin Batı ve Güney Bölgeleri ile İç Anadolu Bölgesi'dir. Kredi Kooperatifleri Doğu Anadolu'nun daha az gelişmiş ve daha az nüfusa sahip bölgelerinde daha seyrekler.

Tarım Kredi Kooperatiflerinde ortaklık gönüllü olup, kooperatifin faaliyet gösterdiği yörede toprağı olan bütün tarımsal üreticilere açıktır. Öngörülen bazı vasıfları taşıyan ve belirtilen katılma payını ödeyen çiftçiler ortaklığa kabul edilirler. Son yıllarda ortak sayısı nisbeten sabit kalmış olup 1994 yılı sonu itibariyle 1.573.955'dir. Tarım sektörüne oldukça yüksek seviyede nüfuz edilmiştir. Yapılan tahminlere göre, Tarım

¹⁸ ER, s.7

Kredi Kooperatiflerinin bulunduğu bölgelerdeki çiftçi ailelerinin %36'sı kredi kooperatiflerinin ortağıdır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Sisteminde 1970'li yılların sonlarında piramitvari bir yapı oluşmuş olup, bu yapı federal bir organizasyon altında mahalli bölge ve merkez birimlerini ayrılmaz bir biçimde birbirlerine bağlamaktadır. Hiçbir tarım kooperatifi bağımsız olarak faaliyet gösteremez. Kanuna göre, her mahalli kredi kooperatifi bir bölge birliğine, bölge birlikleri de Merkez Birliğine üye olmak zorundadır. Merkez Birliği bir tane olup daha fazla olamaz.¹⁹

Sistemdeki her birimin kendi yönetim kurulu ve yönetim kadrosu vardır. Kooperatif, Bölge Birliği ve Merkez Birliği Yönetim Kurulları yetkili temsilcileri (delegeleri) tarafından seçilir ve seçilen bu yönetim kurulunun başta genel müdür olmak üzere bütün idari ve teknik personeli tayin etmesi esastır.²⁰

Tarım kredi kooperatifleri sistemi esas olarak iki ayrı iktisadi faaliyet türü ile iştigal etmektedir. Nazari olarak, sistemin asıl görevi küçük çiftçilere kredi hizmetleri sunmaktır. Tarihsel olarak, esasen sistem, ülkenin küçük çiftçilerinin üretim amaçlı kurumsal kredi ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilmiştir. Sistem hala kredi pazarının bu kısmına hizmet etmeye devam etmektedir; bunun sebebi sistemin tek kredi kaynağı olan T.C.Ziraat Bankası'nın koyduğu sınırlamalardır.

Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminde, sadece mahalli kredi kooperatifleri çiftçilere kredi verilmesi işi ile doğrudan iştigal etmektedirler. Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğinin asıl görevi, mahalli kredi kooperatiflerinin kredi verme işlemlerini, raporlar almak, talimatlar ve direktifler geliştirip bunları sisteme yaymak, iç ve örgütsel denetimler yapmak suretiyle izlemek, değerlendirmek ve yol göstermektir. Yıllık kredi tahsislerinde mahalli kredi kooperatiflerine yapılan ve T.C.Ziraat Bankası'nın mahalli şubeleri yoluyla bankanın merkezine sunulan tahminler esas alınmaktadır. Daha sonra T.C.Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü, Merkez Birliğinin tavsiye ve görüşlerini dikkate alarak tek tek mahalli kredi kooperatiflerine kredi limitlerini belirlemektedir. Her bir çiftçinin kredi talebi onaylandıktan sonra, kredi doğrudan T.C.Ziraat Bankası tarafından

---

¹⁹ Rasih DEMIRCI, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yapısı", *Kooperatifçilik*, Temmuz- Eylül 1995, s.11

²⁰ ER, s.8

İlgili şubesi aracılığıyla mahalli kredi kooperatifine verilmektedir. Kredi alacakları da aynı şekilde, bu kez ters istikamette yürütülen işlemlerle tahsil edilmektedir. Dolayısıyla, Merkez Birliği ve Bölge Birlikleri fiili kredi işlemlerinde nisbi olarak çok önemsiz bir rol oynamaktadırlar.

Kredi kooperatifleri sisteminin ikinci asli faaliyeti gübre, zirai ilaç, yem, tarım alet ve makinaları ve ender olarak da bazı tüketim maddeleri gibi zirai girdilerin alım ve satışıdır. Son yıllarda hızlanmış bulunan bu faaliyetin zamanla büyümesinin bir çok nedeni vardır. Bunun temel nedeni, Kredi Kooperatiflerince onaylanan kredilerin %75'inin çiftçilere zirai girdi, diğer bir deyimle aynı olarak, geri kalan %25'in ise nakit olarak ödenmesi zaruretidir. Dolayısıyla, denetimin gereğince yapılabilmesi için zirai girdilerin alım satım işine doğrudan girilmesi tabii bir sonuçtur. Bu durumun devam etmesinde ve büyümesinde etkili olan bir başka faktör de üyelerin kooperatiflerini, özellikle yokluk dönemlerinde, güvenilir bir girdi kaynağı olarak görmeye başlamalarıdır. İyi yönetilirse ve ölçek ekonomilerinden faydalanılırsa, bu faaliyet nisbeten kârlı bir faaliyet olabilir. Bu faaliyette Merkez Birliği ve Bölge Birlikleri daha bariz bir rol oynamaktadırlar. Zirai girdi alımlarının hemen hemen tamamı, sistemin alt birimlerinden toplanan tahminlere dayanılarak, Merkez Birliği tarafından yapılmaktadır. Bu satın alma yöntemi hem daha büyük tasarruflara hem de kalitede istikrara imkan vermektedir. Ek olarak, Merkez Birliği, tamamen kendisine ait olan veya ortağı olduğu bazı gübre fabrikaları, yem fabrikaları ve zirai makine fabrikaları vb. de bizzat üretim yapmaktadır. Piyasa paylarını kati olarak belirlemek mümkün olmamakla beraber, yapılan tahminlere göre sistemin iştirak ettiği şirketlerin payı gübrede %25, zirai ilaçlarda %10, küçük tarım aletleri ve makinalarında %50 ve plastik sera örtüleri üretiminde %40'dır.²¹

C. Gerekliliği

Türkiye nüfusunun %50'ye yakın bir kısmı kırsal alanda yaşamaktadır. Yani tarımla uğraşmaktadır. Dolayısıyla Türk ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanmaktadır.

²¹ DPT Tarım Kredi Kooperatifleri Sistemini Geliştirme Projesi (TKKGP) Kitap I Geçmiş Gelişmelerin ve Mevcut Durumun Değerlendirilmesi, Ankara 1987, s.68-70

Şu halde tarımın ekonomik bünyesinin güçlenmesi, Türk ekonomisinin güçlenmesi demektir.

Türkiye’de küçük işletmeler öncelikle yıllık tüketim gereksinimlerini sağlamak daha sonra pazara yönelik üretimi gerçekleştirmek durumundadırlar. Dolayısıyla yeni üretim için kendi tasarruflarından yatırım yapmaları güç olmaktadır. Oysa, modern tarımda üretim yapabilmek için topraktan başka diğer üretim faktörlerine de gereksinim duyulmaktadır. Küçük üreticilerin bu üretim faktörlerini sağlamak için kredi veya sermaye bulmaları gerekmektedir.

Üreticilerin şahıslardan kredi sağlamaları onları zor durumlara sokabilmekte, bankalardan kredi sağlamaları ise, tarımdaki risk ve belirsizlikten dolayı çoğu kez güç olmaktadır.

Tarım işletmelerinin Türkiye ekonomisinde önemli birer varlık haline gelmeleri için bu işletmelerin belirtilen olumsuzlukları ortadan kaldırması, tarımsal girdi ve kredi ihtiyaçlarının temin edilmesi gerekmektedir. Bu da demokratik yönetimli gönüllü gruplaşmış kişilerin birleşmesi, zararlara birlikte katlanılması gereken bir örgütlenmeyle gerçekleşebilir. Sözü edilen örgütlenme kooperatiflerle olabilir.²²

Ülkemizde küçük çiftçinin kredi sorunu, milyonlarca üreticinin sorunudur. Bu sorunu en iyi biçimde çözebilecek örgüt de Tarım Kredi Kooperatifleri’dir.

V. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE SERMAYE YAPISI, FAALİYET ALANLARI VE İŞTİRAKLERİ

A. Sermaye Yapısı

Tarım Kredi Kooperatiflerinin özsermayesi, ödenmiş sermaye, ihtiyatlar, çeşitli diğer kaynaklar ve dağıtılmamış kârlardan oluşmaktadır.

---

²² Nuray KIZILASLAN, “Türkiye’de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Bu Kooperatifler İçerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yeri ve Önemi”. *Karınca Kooperatif Postası*, Eylül 1995, s.14-15

1. Ortaklık Payları

Ortaklar, kooperatiflerin sermayesine kendilerine açılan azami kredinin %10'u oranında katılmaktadır. Bu tutarın dördte biri nakit olarak ilk girişte ödenmekte, kalan kısım ise takip eden dört yılda eşit taksitlerle ödenmektedir. Ortaklar katılım payını bir defada ve peşin olarak yatırabilirler, ancak bu pek görülen bir durum değildir. Kooperatif ortakları, kooperatif varlıklarının, borçlarını karşılamaya yetmemesi durumunda bu borçlardan, taahhüt ettikleri pay tutarının 5 katına kadar sorumludurlar.²³ Her mahalli kooperatif elde ettiği ödenmiş sermayenin %25'ini bölge birliğinin ödenmiş sermayesine katılım payı olarak bölge birliğine nakit şeklinde aktarmaktadır. Her bölge birliği de kendi ödenmiş sermayesinin %25'ini merkez birliğinin ödenmiş sermayesine katılım payı olarak merkez birliğine aktarmaktadır.²⁴

2. İhtiyat Fonu

Birim Tarım Kredi Kooperatifleri, bölge birlikleri ve merkez birliğinin anasözleşmeleri, tahsil edilemeyen alacaklar, teminatsız kredi ve zararlar için ayrı birer ihtiyat fonu teşkil edilmesi gerekmektedir. Her üç birim de her yıl net kârlarının %25'ini ihtiyatlara ilave etmektedir. Ayrılan ihtiyatlar merkez birliğine intikal ettirilmektedir. İhtiyatlar T.C.Ziraat Bankası'nda mevduat olarak tutulmakta ve merkez birliği tarafından kullanılmaktadır.

3. Özkaynak Fonu (Destek Fonu)

Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminde her üç birimin de asgari maliyetle kredi verebilmesi ve yeni kurulan birimlerin kuruluş giderlerinin karşılanabilmesi amacı ile bir özsermaye fonu oluşturulması gerekmektedir. Öz kaynak yıllık net kârların %10'u ayrılmak suretiyle oluşturulmaktadır. Bazı Tarım Kredi Kooperatifleri açtığı kredinin %1'ini geri alarak özsermayesine ilave etmektedir. Bilançolarda özsermaye kaynağına Destekleme Fonu adı verilmektedir.

4. Yatırım ve Geliştirme Fonu

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği birim kooperatiflerin ve bölge birliklerinin gelişimi için bir yatırım ve geliştirme fonu kurmakla yükümlüdür. Tarım

²³ TTK'nde Atatürk İle 50 Yıl, s.45

²⁴ DPT TTK Sistemini Geliştirme Projesi, s.84

Kredi Kooperatiflerindeki her üç seviyedeki birimler de yıllık kârlarının %10'unu bu kaynak için ayırmaktadırlar. Ayrılan bu kaynaklar Merkez Birliği emrine gönderilmektedir. Özsermaye ve diğer kaynaklara katılım ve katılım oranı Tarım Kredi Kooperatiflerinin genel kurul toplantılarında ortaklar tarafından belirlenmektedir.

5. Tasfiye Fonu

Merkez Birliğinde tasfiye edilen bölge birliklerinin ve birim Tarım Kredi Kooperatiflerinin teminatsız borçlarının karşılanabilmesi için bir tasfiye fonu oluşturulmuştur. Tarım Kredi Kooperatifleri, bölge birlikleri ve merkez birliği her yıl net kârlarının %5'ini bu fona ilave ederler. Birim kooperatifler ve bölge birlikleri bu amaçla ayırdıkları fonları merkez birliğine gönderirler. Söz konusu fon bilançoda "diğer fonlar" kaleminde yer almaktadır. Diğer taraftan bazı birim kredi kooperatiflerinin açtığı krediler üzerinden %1 oranında bir kesintiyi genel kurul kararıyla inşaat fonuna aktarmaktadırlar.

6. Dağıtılmamış Kârlar

Özsermayenin bir diğer ana kaynağı dağıtılmamış kârlardır. Dağıtılmamış kârların %40'a kadar varabilen bir kısmı özsermayeye eklenebilmektedir. Yıllık net kârların %60'ı ise, yönetmeliklerdeki hükümler uyarınca çeşitli özel yedek fonlarda tutulmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri sistemi bütün itibariyle güçlü bir sermaye yapısına sahiptir. 1994 yılı sonu itibariyle toplam varlıklarının %60'ını özsermaye teşkil etmektedir.²⁵

B. Faaliyet Alanları

1. Kimyevi Gübre

Tarımsal üretimde birim alandan alınan verimi sulamanın yanısıra etkileyen en önemli girdilerden bir tanesi de gübredir. Bitkiler tarafından topraktan alınan besin maddelerinin tekrar toprağa verilmesi ve toprak verimliliğinin sürekli olarak sağlanması için gübreleme yapılması gerekmektedir.

²⁵ DEMIRCI, s.16

Tablo : 3. 2-Türkiye’de Kimyevi Gübre Tüketimi ve Tarım Kredi Kooperatiflerin Kimyevi Gübre Tüketimindeki Payı

Yıllar	Türkiye Gübre Tük. (Ton)	TKK Gübre Tük. (Ton)	Türkiye Geneli İçindeki Oranı (%)
1984	4.427.115	1.646.256	37.18
1985	3.997.742	1.603.894	40.12
1986	3.435.241	931.637	27.12
1987	4.862.392	1.533.598	31.54
1988	4.458.167	1.102.505	24.73
1989	4.798.273	1.060.418	22.10
1990	4.955.406	935.581	18.88
1991	4.539.804	856.892	18.88
1992	4.936.241	937.923	19.00
1993	5.502.989	1.181.769	21.48
Ortalama	4.591.338	1.251.897	27.99

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.9; Erdemir GÜNDOĞMUŞ, “Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi” Karınca Kooperatif Postası, Ağustos 1995, s.46

Tablo 3.2’de görülen dönemlerde Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına dağıttığı kimyevi gübre miktarlarına baktığımızda yıllar itibariyle bir azalma dikkati çekmektedir. Söz konusu kooperatiflerin 1984 yılında dağıttıkları kimyevi gübre miktarı 1.646.256 ton iken, bu rakam 1993 yılında %28.2 oranında azalarak 1.181.769 tona gerilemiş ve 1991 yılında 856.892 ton ile en düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 1984-1993 dönemleri arasında Tarım Kredi Kooperatifleri ortalama kimyevi gübre dağıtımını 1.251.897 ton’dur. Tarım Kredi Kooperatiflerinin kimyevi gübre miktarlarında görülen azalma, gübre dağıtımındaki kuruluşların arttırılması yani liberasyona geçilmesinden kaynaklanmaktadır.²⁶

Ülkemizin coğrafik bölgelerinde mevsim şartlarının farklı olması ve yer yer değişiklik göstermesi kimyevi gübre kullanımını, ihtiyaçları, miktarı ve ekim sezonunu direkt olarak etkilemekte ve değiştirmektedir. Bu şartlara bağlı olarak birim kooperatif ortağı çiftçilerin kimyevi gübre ihtiyaçları ekonomik şartlar da göz önünde bulundurularak kooperatiflerimiz ile yerel zirai kuruluşlar organize hareket ederek yöre

²⁶ Erdemir GÜNDOĞMUŞ, “Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi” Karınca, Ağustos 1995, s.44

çiftçilerin kimyevi gübreye taleplerini değerlendirerek bağlı buldukları bölge birliği aracılığıyla Genel Müdürlüğe göndermekte bu suretle tedarik programı hazırlanmaktadır.

Kimyevi gübrelerin yurt içinden ve yurt dışından temin ve dağıtımının serbest bırakılmasına dair Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Merkez Birliği tedarik ve dağıtımının yapılacağı kimyevi gübreleri öncelikle ilan verilmek suretiyle ihale yolu ile tedarik etmeye ve acil durumlarda piyasa şartlarına göre uygun görülen üretici veya pazarlayıcı firmalardan satın almaya, satın alınan bu gübreleri teminat noktalarından ihtiyaç noktalarına sevk için nakliyecilerle firmalarla ihale ve pazarlık yoluyla anlaşmalar yapmaya başlamıştır.

Gübre fiyatları; finansman masrafları, personel giderleri ve diğer giderler ilave edilerek serbest piyasa fiyatları da dikkate alınarak tesbit edilmektedir. Kimyevi gübrenin çiftçiye ulaşmasının daha ucuz olmasını sağlamak üzere Devlet tarafından kimyevi gübrede sübvansiyon uygulanmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının kimyevi gübre ihtiyacını karşılamak üzere, sektörün önde gelen kuruluşlarından Gübretaş A.Ş.'ndeki Merkez Birliği paylarını, T.C.Ziraat Bankası hisselerini de satın alarak %41'den %86,52'ye çıkarmıştır.

Tablo : 3. 3-Türkiye'de Gübre Üretim Kapasitesi ve Gübretaş'ın Payı

Türkiye Gübre Sektörü Üretim Kapasitesi (Ton)			
Kapasite	1992	1993	Artış (%)
Fiziki	5.750.000	5.778.900	0,5

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, Temmuz 1994, s.6

Gübre Üretimi			
Üretim	1992	1993	Artış (%)
Türkiye	4.106.641	4.394.032	%7
Gübretaş	565.877	623.446	%10

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, Temmuz 1994, s.6

2. Tarımsal Araç Gereç ve Makina

Modern tarım teknolojisinin uygulanmasında en önemli unsurlardan bir tanesi de tarım alet ve makineleridir. Bu makineler tarımsal faaliyetlerde işgücü kullanımını önemli oranda azaltmakta, işgücü verimliliğini yükseltmekte, tarım işletmesinde iş planını kolaylaştırmakta ve girdilerin tasarruflu kullanımına yardımcı olmaktadır. İleri teknolojilerin

üretimde kullanılmasına imkan veren tarım alet ve makinaları, direkt olarak verimli olmayıp, üretim faaliyetlerinde kullanılmalarının bir sonucu olarak faaliyetlerin verimliliğini arttırabilmektedirler.

Tarımsal araç ve gereçlerin kredili satış fiyatları 1984 yılına kadar Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nca tespit edilmekte ve Tarım Kredi Kooperatiflerince bu fiyatlar üzerinden imalatçı ve ithalatçı firmalarla yapılan satıcılık sözleşmeleri çerçevesinde ortakların tarımsal araç gereç ve makina ihtiyaçları karşılanmakta idi.

Yayımlanan tebliğ ile mekanizasyon aracı satacak imalatçıların bu konudaki başvurularını doğrudan kredi temin eden kuruluşa yapmaları uygun görülmüştür.²⁷ Bu tebliğin yayımından sonra satıcılık sözleşmelerinde gerekli değişiklikler yapılmış ve zirai araç ve gereçlerin fiyatları Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nce tespit edilmeye başlanmıştır.

Daha sonra ise firmaların beyan ettikleri fiyatlar esas kabul edilmek suretiyle serbest piyasa ekonomisi şartları dikkate alınarak imalatçı ve ithalatçı firmalarla yapılan satıcılık sözleşmesi neticesinde Kooperatifler kanalıyla üretici çiftçilere tarımsal araç gereç ve makina satışları yapılmaya başlanmıştır.

Ancak Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarına daha ucuz ve kaliteli tarımsal araç gereç ve makina satışının yapılması ve bu konuda ortaya çıkan sorunların çözümü maksadı ile firmalar fiyat tekliflerini ABD Dolarının Merkez Bankası Döviz Satış Kurundaki artış oranını geçmeyecek şekilde satıcılık sözleşmesi yapılmaya başlanılmıştır.²⁸

Tarım Kredi Kooperatiflerince 1984 yılında dağıtımı yapılan tarım alet ve makinaları sayısı (toplam) 66.313 adet iken, 1993'de bu rakam 66.427'ye ulaşmıştır. 1987 yılında 131.548 adetle en yüksek rakama ulaşan tarım alet ve makina sayısı, 1984-1993 yılları arasında dalgalanma göstermekte olup, yıllık ortalama 84.186 adet olarak gerçekleşmiştir.²⁹

---

²⁷ R.G., 10.05.1984, 18397

²⁸ Türk-Koop Özel Sayı, s.6

²⁹ Türk-Koop Özel Sayı, s.6

Türkiye tarım alet makina pazarının %70'ini Tarım Kredi Kooperatifleri elinde bulundurmaktadır. Ayrıca 400 civarında imalatçı ve ithalatçı firma ile de sözleşmeli olarak çalışılmaktadır.³⁰

Tablo : 3. 4-1991-1993 Yıllarında Tarım Kredi Kooperatiflerince Satışı Yapılan Tarım Alet ve Ekipmanları

Mamülün Sınıfı	1991 (Miktar, Adet, Metre)	Tutar (Milyon TL)	1992 (Miktar, Adet, Metre)	Tutar (Milyon TL)	1993 (Miktar, Adet, Metre)	Tutar (Milyon TL)
Tarım Traktörleri	823	27.792	820	19.749	1.071	38.257
Toprak İşleme Aletleri	32.661	35.137	29.317	61.635	24.457	121.992
Ekim, Dikim ve Gübreleme Makinaları	46.302	30.939	8.105	53.567	10.054	100.123
Zirai Mücadele Mak.	29.855	14.957	8.166	41.773	6.393	42.425
Sulama Boruları	1.707.183	21.328	712.135	27.031	1.213.144	42.632
Hasat Harman Makinaları	13.301	32.238	3.733	30.340	13.477	50.000
Taşıma-Yükleme Boşaltma Mak.	21.800	59.946	13.214	87.655	10.975	141.240
Pompalar ve Testereler	6.848	17.061	8.025	31.597	7.530	66.179
Lastikler	89.542	16.765	216.687	22.913	189.489	35.764
Diğerleri (Süt.Sağ.Mak., Yem Kır.Mak., Traktör Emn.Kab. Branda vb.	3.468.943	32.266	2.989.996	41.447	602.833	70.034

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, Temmuz 1994, s.6

Bu oldukça önemli bir orandır ve Türkiye tarımı içerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin çok önemli bir yer işgal ettiğinin önemli bir göstergesidir. Çünkü tarımda araç gereç ve makinanın önemi artık herkes tarafından kabul edilmektedir.

3. Tarımsal Mücadele İlaçları

Zirai üretimin ve ürün kalitesinin artırılması diğer kültürel tedbirlerin (toprak işleme, tohumluk, gübreleme, sulama vb.) yanısıra kültür bitkilerine musallat olan hastalık, zararlı ve yabancı otlar ile mücadele etmek ve onlardan gelecek zararı en aza indirmek ile mümkün olabilmektedir.

Uygun ve yeterli dozajda mücadele yapılarak ürün kaybı önlenir ve dolayısıyla üretimde verimlilik artırılabilir. Ülkemizde 200'ü aşkın hastalık ve zararlının bitkisel üretimde neden olduğu kayıp miktarının ortalama %35 kadar olduğu tahmin edilmektedir.³¹

Tarımsal mücadele ilaçları ile yapılan mücadelede, diğer koruma tekniklerinin yanısıra daha kolay, pratik ve tesirli bir yol olmasına rağmen, uzun süreli kullanımlarda teknik açıdan, doğal dengeyi bozması sebebi ile çevre kirliliği ve ilaçların zehirli olması insan sağlığı açısından tehlike arzemesi nedeni ile ilaç kullanmadan önce ilaçsız koruma

³⁰ Türk-Koop Özel Sayı, s.6

³¹ GÜNDOĞMUŞ, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi", s.44

tekniklerinin uygulanmasını gündeme getirmiştir. Son yıllarda bu görüşten hareketle hastalık ve zararlılarla mücadele konusunda yapılan erken uyarı sistemleri ile ilaçlama sayısı, dolayısıyla ilaç tüketimi azalmakta, bu suretle çevre kirliliği ve insan sağlığı üzerindeki etkilerini en aza indirme konusunda çalışmalar yapılmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri, bünyesinde bulundurduğu Ziraat Mühendisleri vasıtasıyla, zirai mücadele teknikleri konusunda yönlendirici eğitim ve rehberlik çalışmalarını yürütürken, ilaçsız korunma tekniklerinin çözüm getirmediği hallerde zirai mücadele ilaçlarını tedarik etmek suretiyle ortaklarının bu konudaki ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Bu amaçla Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, ortakların ekonomik menfaatlerini korumak ve zirai mücadele ilaçlarını kaliteli, ucuz, zamanında ve yeterli miktarda temin etmek, fiyat ve teslimat yönünden kolaylıklar sağlamak amacıyla zirai mücadele ilaçlarını gerektiğinde Genel Müdürlükçe ihale yapılmak suretiyle ve gerektiğinde de konu ile ilgili olarak Bölge Birliklerine yetki vererek toptan tedarik etmek yoluna gidilmektedir.

1984-1993 yılları arasında Tarım Kredi Kooperatifleri'nin dağıttığı zirai mücadele ilaçları miktarında bir artış görülmektedir. 1984 yılında 4.153,9 ton olan zirai mücadele ilacı dağıtımını 1993 yılında %148,2 oranında artarak 10.311,2 tona ulaşmıştır. Söz konusu dönemde Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına dağıttığı ortalama zirai mücadele ilacı 7.622,2 ton dolayında gerçekleşmiştir.³² 1994 yılı içerisinde ortaklara serbest piyasanın çok altında zirai mücadele ilaçları satılarak miktar olarak çok büyük artışlar sağlanmıştır.

Tablo : 3. 5-1991-1993 Yıllarında Tarım Kredi Kooperatifleri Tarafından Ortaklarına Satışı Yapılan Zirai Mücadele İlaçları

Zirai Mücadele İlaç Grupları	1991 (Mik.Ad.Lt.Kg)	Tutar (Mil. TL)	1992 (Mik.Ad.Lt.Kg)	Tutar (Mil. TL)	1993 (Mik.Ad.Lt.Kg)	Tutar (Mil. TL)
Böcek Öldürücüler	4.620.919	32.093	2.161.627	58.069	3.333.068	84.599
Mantar Öld.	7.973.773	7.192	966.552	12.519	2.061.197	27.624
Yabancı Ot Öld.	5.014.967	19.225	2.750.251	32.072	3.527.183	67.107
Örümcel Öld.	1.441.074	1.634	148.691	2.361	222.606	3.293
Kemirici Öld.	118.325	32	3.070	50	214.816	97
Bakteri Öld.	31.572	123	13.011	292	23.219	345
Nematodları Öld.	39.723	985	58.918	1.885	133.449	5.606
Biyolojik Mücadele	81.459	429	108.613	1.022	67.545	594
Diğerleri	515.204	1.747	447.765	3.394	728.107	8.966

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.7

³² GÜNDOĞMUŞ, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi", s.44

1994 yılı ilk dört ayında 426 ton bakır sülfat, 1681 ton toz kükürt önceki yıllara oranla daha düşük fiyatlarla tedarik edilerek ortaklara dağıtılmış ve 1993 yılına göre kükürt satış miktarı %20 artmıştır.³³

4. Yem

Hayvanların ekonomik verim düzeyinden tam olarak faydalanabilmek için düzenli ve yeterli bir yemleme, temel koşuldur. Hayvan besleme bilimindeki ilerlemelerle karma yemin hayvan beslemedeki önemi ortaya çıkmış ve ülkemizde 1950'li yıllardan sonra yem fabrikalarının kuruluşu ve tarım işletmelerinde karma hayvan yemi kullanımı artmaya başlamıştır.

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının karma hayvan yemi ihtiyacı iştirakleri, Devlet ve özel yem fabrikalarından Bölge Birliklerinin yaptığı sözleşme esaslarına göre ve Devlet Yem Sanayi yem fiyatlarına göre tedarik edilmekteydi.

1984-1993 yılları arasında Tarım Kredi Kooperatiflerinin karma hayvan yemi dağıtım miktarı genelde artış eğilimindedir. Bu dönemde dağıtılan karma hayvan yemi miktarı 1984 yılında 219.799 ton iken, 1993 yılında 1984 yılına göre %108,1 oranında bir artış göstererek 457.415 tona ulaşmıştır. En fazla karma yem dağıtımı 460.467 ton ile 1992 yılında gerçekleşmiştir. 1984-1993 döneminde ortalama karma hayvan yemi dağıtımı 340.714,3 tondur.³⁴

1989 ve 1993 yılları arasında; Tarım Kredi Kooperatifleri iştirakleri yem fabrikalarından 859 bin ton, Devlet yem fabrikalarından 286 bin ton, özel yem fabrikalarından ise 739 bin ton yem alınmış, toplam olarak 1.883 bin ton karma yem ortaklar tarafından kullanılmıştır.

Tablo : 3. 6- 1994 Yılı İlk Üç Ayı İtibariyle Tarım Kredi Kooperatifleri Ortaklarının Kullandığı Yemlerin İştirakler, Devlet ve Özel Kuruluşlar Arasındaki Dağılımı

Toplam Yem (Ton)	İştirakler	Devlet	Özel
	65.380	4.173	51.059

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.8

³³ Türk-Koop Özel Sayı, s.7

³⁴ GÜNDOĞMUŞ, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi", s.44

Ortakların yem ihtiyaçları öncelikle Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraki yem fabrikaları, Devlet ve özel yem fabrikalarından Bölge Birliklerince yapılan Yem Satıcılık Sözleşmeleri ile temin edilmektedir.

1993 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraki yem fabrikaları, Devlet ve özel yem fabrikalarından 459 bin ton karma yem alınmıştır.

Tablo : 3. 7-Tarım Kredi Kooperatiflerinin 16 Bölge Birliği Tarafından 1993 Yılı İçerisinde Aldıkları Karma Yem Miktarı (Ton)

16 Bölge Birliği	TKK İştirakleri	Devlet	Özel	TOPLAM
Büyükbaş Hayvan Yemi	186.504	35.626	156.525	378.655
Küçükbaş Hayvan Yemi	9.110	8.875	14.576	32.561
Kanatlı Hayvan Yemi	1.810	1.977	5.060	8.847
Balık Yemleri	---	17	260	277
Diğer Yemler	---	110	38.914	39.024
TOPLAM	197.424	46.605	215.335	459.364

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.8

Tablo 3.7'de de görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının karma yem ihtiyacının büyük bir kısmı yine Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraki yem fabrikalarından karşılanmaktadır.

Tablo : 3. 8-Türkiye Geneline Karma Yem Üretimi (Bin Ton)

Yıllar	Kanatlı	Büyükbaş	Diğer	TOPLAM
1989	1.324	2.937	22	4.283
1990	1.416	2.537	23	3.976
1991	1.496	2.272	22	3.790
1992	1.619	2.688	18	4.325
1993	1.743	2.844	19	4.606

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.8

Tablo 3.8'de de görüldüğü gibi Türkiye genelinde karma yem üretimi 1989-1991 yılları arasında düşmüş ve daha sonra artmaya başlamıştır. Türkiye genelinde karma yem üretimi içerisinde Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraki yem fabrikalarının üretimleri ise Tablo 3.9'da gösterilmiştir.

Tablo : 3. 9 Tarım Kredi Kooperatifleri İştirakleri Yem Fabrikaları Üretimleri (Ton)

Yıllar	1991	1992	1993
Üretim (Ton)	208.952	315.921	242.685

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.8

Karma yem tüketiminde Türkiye genelinde %10'luk bir paya sahip olan Tarım Kredi Kooperatifleri, 1993 yılında büyükbaş hayvan yemlerinde %15'lik pazar payına ulaşmıştır.³⁵

5. Tohumluk

Bitkisel üretimi artırmak için verimi, kalitesi ve ekonomik değeri yüksek, hastalık ve zararlılara karşı dayanıklı, uygun kalitede ve yeterli miktarda tohumluk kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri patates ve buğday tohumluklarında ortaklarına sözleşmeli olarak ekim yaptırmakta olup, ayrıca 1994 yılı içerisinde Tekirdağ Bölge Birliği ile bir Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraki olan Tareks A.Ş.'ce yürütülmek üzere çeltik tohumluğunda da ortakları ile sözleşmeli ekim yaptırılması uygun bulunmuştur.

İç ve dış pazar taleplerine uygun ürün üretiminin artırılması amacıyla Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'ni patates tohumluğu ithalatı ile görevlendirmiştir.

Merkez Birliği Hollanda ve Almanya'daki patates tohumluğu üretim uzman firmalarından, ülkemizin tabiat şartlarına uyum sağlamış, yüksek verimli, kaliteli, anaç ve sertifikalı kademedede patates tohumlukları ithal ederek üreticilerin tohumluk ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmış ve bunun sonucunda da dekara verim yükselmiştir.

Sözleşmeli çiftçilik modeliyle (Ortak çiftçilerin kooperatifin belirlemiş olduğu ürünleri yetiştirmeleri) 86.114 kg yemeklik patates tohumluğu ortaklardan geri alımı yapılmış olup bunun 82.110 kg'nın satışı yapılmıştır.³⁶

³⁵ Türk-Koop Özel Sayı, s.8

³⁶ Türk-Koop Özel Sayı, s.8

1994 yılında 1993 yılından devreden 75.200 kg İspanyol nohut tohumluğunun ortaklara dağıtılmıştır. Yine 1994 yılı içerisinde 64.000 kg baldo çeşidi İtalyan menşeli anaç kademedede çeltik tohumu ithalatı için Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraki Tareks A.Ş. görevlendirilmiş, bir kısmının sözleşmeli çiftçilik modeline uygun biçimde ektilmesi hususunda Tekirdağ Bölge Birliği'ne yetki verilmiştir.

Tablo : 3. 10- 1993 Yılında Dağıtılan Tohumlukların Miktarı, Tarım Kredi Kooperatiflerinin Dağıtımı ve Oranları (%)

Tohum Türü	Toplam Dağıtım (Ton)	TKK Dağıtımı (Ton)	Dağıtımda TKK'nin Oranı (%)
Soya	1.816	216	11,89
Hibrit Ayçiçeği	1.751	202	11,54
Patates	10.287	3.598	34,98
Pamuk	28.396	1.020	3,59
Yer Fıstığı	155	4	2,58
Susam	11	10	90,90
Hibrit Mısır	6.515	461	7,07
Çeltik	345	66	19,13
Nohut	58	15	25,86
Buğday	70.100	39.000	55,63
Arpa	6.367	4.186	65,75
Sebze	1.250	419	33,52

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.11

Tablo 3.10'da görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifleri'nin dağıtımında en etkili olduğu tohumluk türleri, susam, arpa, buğday, patates, sebze, nohut ve çeltiktir. Soya ve hibrit ayçiçeği tohumlukları dağıtımında da nispeten etkili olan Tarım Kredi Kooperatifleri'nin hibrit mısır, pamuk ve yer fıstığı tohumu dağıtımında etkili olduğunu söyleyebilmek güçtür.

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin tabloda görülen ürünlerin (soya, hibrit ayçiçeği, patates, pamuk, yer fıstığı, susam, hibrit mısır, çeltik, nohut, buğday, arpa ve sebze) tohumluk dağıtımındaki payı ise ortalama olarak %33,52'dir. Bu oran Türkiye genelinde iyi sayılabilecek bir orandır ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin tohumluk dağıtımındaki etkinliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Ayrıca Tarım Kredi Kooperatifleri Türkiye genelinde çiftçiden çiftçiye nakil ile ve toplam sertifikalı patates tohumluğu üretiminde yaklaşık %75-80 oranında rol oynamaktadır ve bu alanda da önemli bir yer tutmaktadır.³⁷

³⁷ Türk-Koop Özel Sayı, s.11

6. Tarımsal Kredi

Tarım Kredi Kooperatifleri, ülkemizde çiftçilere kredi sağlayan en önemli kuruluşlardan bir tanesidir. Kooperatiflerin ve Bölge Birliklerinin finansman kaynaklarını temin etmek ve bunların geliştirilmesi için her türlü tedbirleri almak ve kredi işlerinin düzenle yürütülmesini sağlamak, Anasözleşmenin 3/b maddesine göre Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nin görevi olarak belirlenmiştir.

T.C.Ziraat Bankası, Krediler Yüksek Kurulu'nca kabul edilen Yıllık Çalışma ve Plasman Programı çerçevesinde Merkez Birliği'ne kredi tespit ve plasman tefrik ederek kullanılmaktadır. Kooperatifler, anasözleşmenin 5.maddesi gereğince ortaklarının kısa ve orta vadeli kredi ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Kısa Vadeli İşletme Kredileri: Ortaklarının tarımsal işletmesinin, tohumluk, fide, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, nadas, ekim, biçim, toplama, kurutma gibi faaliyetleri ile ilgili insan, hayvan ve makina işçiliği ücretlerinin ödenmesi, ortağın yıllık devamlı giderlerinin karşılanması ve işletme (Çevirme) sermayesinin zayıf ve eksik unsurlarının tamamlanması amacıyla nakdi ve aynı olarak bir yıl vade ile verilen kredilerdir.

Orta Vadeli Yatırım Kredileri: Tarımsal işletmenin canlı ve cansız demirbaş unsurlarını oluşturan her çeşit tarımsal araç-gereç ile iş ve gelir getirici hayvanlarının sağlanması amacıyla en çok beş yıl vade ile açılan aynı kredilerdir.³⁸

Tablo : 3. 11-Yıllara Göre Tarım Kredi Kooperatifleri Kredi Limitleri

KREDİ LİMITLERİ			
Yıllar	Normal Plasmanlı Koop.Kre.Limiti	Kullandırılan Kredi Miktarı (Milyon T.L)	III.Tar.Projeye Giren Koop.Kre.Limiti
1989	7.000.000	1.500.000	---
1990	15.000.000	2.700.000	15.000.000
1991	20.000.000	4.000.000	22.000.000
1992	28.000.000	6.500.000	30.000.000
1993	40.000.000	11.000.000	45.000.000

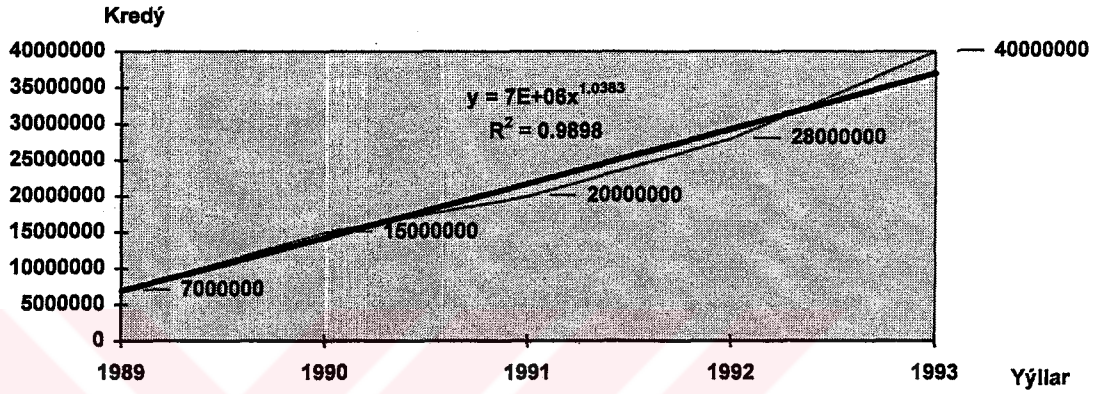
Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.11; Nuray Kızılaslan, "Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatifler ve Bu Kooperatifler İçerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yeri ve Önemi", Karınca Kooperatif Postası, s.17

³⁸ Türk-Koop Özel Sayı, s.12

Grafik 3.1’de görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifleri kredi limitleri sürekli olarak artmıştır. Ancak en büyük artış 1989-1990 yılları arasında olmuştur. Bu dönemdeki artış oranı %100’ün üzerinde olmuştur. Daha sonraki yıllarda ise artış devam etmiş ancak bu oranın üzerinde bir artış olmamıştır.

Grafik: 3. 1- Tarım Kredi Kooperatifleri’nin Yıllar İtibariyle Kredi Limitlerindeki Artış

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına açmış olduğu kredilerde %36-45 arasında faiz uygulanmaktadır. Çevirme kredilerinde (gübre vs.) faiz oranı %36, donatım kredilerinde ise (hayvancılık, tarımsal alet makina) %45’dir.³⁹

Tarım Kredi Kooperatifleri’nin kredi tahsilat oranları yıllara göre değişiklik göstermektedir.

Tablo : 3. 12- Tarım Kredi Kooperatifleri Kredi Tahsilat Oranları

Yıllar	Yıl İçinde Vadesi Gelen Borçlar	Yapılan Tahsilat	Tahsilat Oranı (%)
1991	5.736.587	3.498.189	60,9
1992	10.102.702	7.372.844	72,9
1993	15.783.099	11.260.683	71,2

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.13

Tablo 3.12’de görüldüğü gibi tahsilat oranları son yıllarda %70’in üzerine çıkmıştır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına dağıttığı tarımsal girdilerin değeri cari fiyatlarla devamlı artış göstermiş ve 1993 yılında 4.795.824,5 milyon TL. olarak

³⁹ KIZILASLAN, s.17

gerçekleşmiştir. Dağıtılan girdilerin cari değerleri Toptan Eşya Fiyatları İndeksindeki artışlara göre düzenlenip 1984 yılı fiyatlarıyla değerlendirildiğinde yıllar itibariyle bir dalgalanma göstermektedir. 1984 yılında dağıtımı yapılan tarımsal girdilerin toplam değeri, 99.938,1 milyon TL. iken, 1993 yılında %15,3'lük bir artışla 115.261,5 milyon TL. olmuştur.⁴⁰

7. İthal Damızlık Hayvan

Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliklerine bağlı kooperatif ortaklarının damızlık sığır ihtiyacını karşılamak üzere Bölge Birlikleri'nin kesin taleplerine bağlı olarak ve finansmanı Bölge Birlikleri'nce karşılanmak üzere Almanya'dan ithal edilen damızlık düve miktarı toplamı 27.171 baş olup, bunun %5,45'i 1990 yılında, %34,31'i 1991, %34,68'i 1992 ve %25,56'sı 1993 yılında gerçekleştirilmiştir. Tarım Kredi Kooperatiflerince ithal edilen damızlık düve miktarı, 1987'den beri ithal edilen toplam damızlık düve miktarı içinde yaklaşık %18'lik bir pay almaktadır.⁴¹

C. İştirakleri

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarının üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile üretim araçlarını toptan sağlamak, imal etmek ve ortaklarının ürünlerinin değerlendirilmesi konusundaki faaliyetlerini rasyonel bir şekilde düzenlemek ve bu konuda her türlü yatırımda bulunmak veya iştirak etmek ve gerekli tesisleri kurmak gibi görevleri de bulunmaktadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği, bu amaca dönük olarak ortaklarının tarımsal girdi ihtiyaçlarının zamanında, uygun şartlarda ve yeterince tedarik edebilmek için, yem, suni gübre, gıda, tarımsal ilaç, tarım alet ve makinaları, ambalaj, lastik, plastik, pazarlama, hizmet ve sigortacılık sektörü konularında Anonim Şirket statüsünde kurulmuş veya kurulmakta olan işletmelere iştirak etmiş bulunmaktadır. Ayrıca faaliyet konusuna giren hususlarda ithalat ve ihracat yapmak üzere kurum ve kuruluşlarla ortaklık yapmıştır.

⁴⁰ GÜNDOĞMUŞ, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi", s.45

⁴¹ GÜNDOĞMUŞ, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi", s.46

Tablo : 3. 13-Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği'nin İştirakler ve İşletmelerdeki Sermaye Paylarının Sektörler İtibariyle Dağılımı (10.11.1994).

Sektörler	Şirket Sayısı	Sermaye Miktarı (000 TL)
Yem	9	11.272.955
Gübre	2	600.424.722
Tarımsal İlaç	1	9.125.721
Gıda	3	4.392.806
Pazarlama	4	1.720.000
Tarımsal Alet Makina	1	168.750
Orman Ürünleri	1	1.343.780
Lastik	1	82.500
Plastik	1	7.050.000
TOPLAM	23	635.581.234

Kaynak: Kızılaslan, s.18

1581 sayılı kanun Tarım Kredi Kooperatiflerine gerek pazarlama imkanı ve gücü ile rekabet ortamı oluşturmak gerekse doğrudan imalat ve hizmet sektöründe üretime dönük tesisler kurmak suretiyle piyasada nazım bir rol ifa etmek görevi vermiş durumdadır. Bu maksatla Tarım Kredi Kooperatifleri kendi işletmelerini kurmuştur.

Tablo : 3. 14-Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez ve Bölge Birliklerinin İştirak Ettikleri Şirketler ve Hisse Oranları

Şirket Adı	TKK. Hissesi (%)	Şirket Adı	TKK. Hissesi (%)
Gübre Fab.	86,52	Baysan Nebati	41,91
Toros Gübre	15,01	Petlas	0,006
Baysan Bayburt	65,95	Elsan	88,08
Uz Yem	22,22	Köytaş	4,82
Meytaş	90,01	Tareks	100,00
Çepni Gücü	72,87	Toras Paz.	15,00
Aysaş	99,99	Güneş Sigorta	6,00
Doy Yem	20,00	İmece Plastik	100,00
Big Yem	60,22	Poyraz Yem	100,00
Başak Yem	63,75	Mepasan (Antalya)	10,00
Hektaş	7,30	Mepasan (Bursa)	10,00
Bumas	10,00	Mepasan (İzmir)	10,00
Bafay	95,11	Pancar Yem	0,67
Fırat Yem	1,25		

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.9

Toplam sermayeleri 2,5 Trilyon TL olan şirketlerdeki Merkez ve Bölge Birliklerinin sermaye tutarları 354 Milyar TL olup, şirketlerin tamamı Anonim şirket statüsündedir. İştirak edilen şirketlerin üç adedinin %100'ü, 9 adedinin de %51 ve daha

fazla hissesi Tarım Kredi Kooperatiflerine aittir.⁴² Aşağıda Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraklerinden olan TAREKS Tarım Ürünleri Araç Gereç İthalat İhracat ve Ticaret A.Ş. ve GÜBRETAS Gübre Fabrikaları T.A.Ş. ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bu iki iştirakin seçilerek bilgiler verilmesinin nedeni Türkiye genelinde yüksek oranda girdi ve üretim sağlıyor olmalarıdır.

1. TAREKS Tarım Ürünleri Araç Gereç İthalat İhracat ve Ticaret A.Ş.

TAREKS sermayesinin tamamı Tarım Kredi Kooperatiflerine ait olan bir kuruluştur. Şirketin ana uğraş konusu, tohumluk ve damızlık süt sığırı temini faaliyetlerinin yanında gerek Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının gerekse ortaklar dışındaki üreticilerin gübre, zirai araç gereç, zirai ilaç, yem sanayi ile ilgili hammadde ve benzeri emtiaları temin etmek, bunun dışında ihtiyaç hissedilen diğer tarımsal girdileri yurt içinde üreterek, temin ederek veya yurt dışından ithal ederek dağıtımını yapmaktır.

Şirket kuruluşundan bu yana buğday, arpa, sebze, hibrit ayçiçeği, hibrit mısır, soya fasulyesi tohumluğunu yurt içinde, anaç kademedeki patates tohumluğu, buğday, fiğ tohumluğunu da yurt dışından ithal ederek dağıtımını yapmıştır. Bu arada damızlık sığır ithalatı ile de 1994 yılı mayıs ayı sonu itibarıyla 28.063 baş damızlık düveyi ortaklarına dağıtmıştır.

Tablo : 3. 15- İthal Damızlık Sığır Dağılımı

Yıllar	İthal Damızlık Sığır (Baş)
1990	1.480
1991	9.323
1992	9.422
1993	6.946
1994 (Mayıs)	892
TOPLAM	28.063

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.10

Tablo : 3. 16- Patates Tohumluğu İthalatı

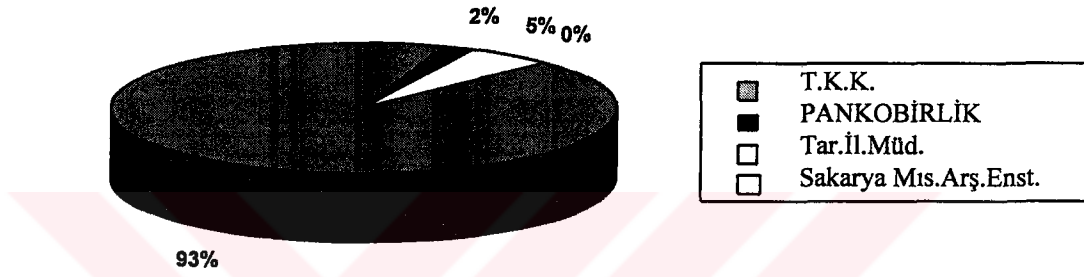
1994 Yılı İçin Anaç Kademedeki Patates Tohumluğu İthalatı (Ton)	
Tarım Kredi Kooperatifleri	3.286
PANKOBİRLİK	65
Tarım İl Müdürlükleri	194
Sakarya Mısır Araştırmaları Enstitüsü	3
TOPLAM	3.548

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.10

⁴² Türk-Koop Özel Sayı, s.9

Grafik 3.2'den de görüldüğü gibi anaç kademedeki patates tohumluğu ithalatı içerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Zira, bu alanda Tarım Kredi Kooperatifleri %93, Tarım İl Müdürlükleri %5, Pankobirlik %2'lik paya sahipken, Sakarya Mısır Araştırmaları Enstitüsü'nün oranı %1'den çok küçüktür.

Grafik: 3. 2- Patates Tohumluğu İthalatı Dağılımı

Ürün cinsine göre ekim ve dikim alanlarında fazla bir artış olmamasına rağmen kaliteli ve sertifikalı hibrit tohumlukların kullanılması neticesinde üretim ve verim miktarında önemli artışlar olmuştur.

Kaliteli, yüksek verimli damızlık boğalar vasıtasıyla yapılacak suni tohumlama ile kaliteli kültür ırkı damızlık sığır çeşidimiz yükselmekte, et ve süt veriminin artması ile ülke ekonomisine büyük katkı sağlanmaktadır. Bu amaçla Tareks A.Ş., bir suni tohumlama projesi başlatarak yurt içinde ve yurt dışında faaliyetlerini sürdürmektedir. Suni tohumlama projesi, 1.yıl 1994 Temmuz ayından itibaren Kırklareli ili ve ilçelerinde, 2.yıl (1995 yılı) Tekirdağ, Edirne, İstanbul, Çanakkale (Trakya kesimi) ili ve ilçelerinde olmak üzere tüm Trakya Bölgesi'ni kapsayacak şekilde planlanmıştır. Proje merkezi olarak Lüleburgaz ilçesi seçilmiştir. Bu proje ile 1994 yılında 17.500 baş hayvan, 1995 yılında ise 129.000 baş hayvanın tohumlanması

amaçlanmıştır. Tareks, Avrupa ve Amerika'da suni tohumlama ile ilgili olarak çalışan firmalarla temasa geçerek en uygun alet-ekipman ve malzeme konusunda bilgi alışverişinde bulunmuştur.⁴³

2. GÜBRETAS GÜBRE Fabrikaları T.A.Ş.

Tarım Kredi Kooperatifleri ortaklarının kimyevi gübre ihtiyacını karşılamak üzere, sektörün öncü kuruluşlarından GÜBRETAS'daki Merkez Birliği paylarını %41'den, T.C.Ziraat Bankası'na ait hisseleri satın alarak %86,52'ye çıkarmıştır. GÜBRETAS'ın hisselerinin geriye kalan kısmı ise Tarımsal Birlik Kooperatiflere ve gerçek kişilere aittir.

Tablo : 3. 17- GÜBRETAS T.A.Ş.'nin Hisse Dağılımı

Hisse Sahibi	Hisse (Milyon TL)	Pay (%)
TKK	207.646	86,52
Tar.Bir.Koop.	4.637	1,93
Gerçek Kişiler	27.717	11,55
TOPLAM	240.000	100

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.5

Gübre Fabrikaları T.A.Ş.'nin üretim kapasitesi fiziki olarak 870.000 ton/yıl olup sektörde %15 paya sahiptir. Yarımcı tesislerinde 685.000 ton/yıllık kapasite, İskenderun tesislerinde 185.000 ton/yıl kapasite mevcuttur.

Tablo : 3. 18- Türkiye Gübre Sektöründe Üretim Kapasitesi (Ton)

Kapasite	1992	1993	Artış (%)
Fiziki	5.750.000	5.778.900	0,5

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.5

Gübre Fabrikaları T.A.Ş. 1993 yılında 623.446 ton fiziki olarak muhtelif cinsten gübre üreterek sektörde %14 oranında, aynı yıl 922.240 ton muhtelif cinsten gübre satarak sektörde %17 oranında bir paya sahip olmuştur. Gübre sektöründe satışlar bir önceki yıla göre %11 artarken GÜBRETAS satışlarındaki artış %26 düzeyinde olmuştur.⁴⁴ Görüldüğü gibi GÜBRETAS Türkiye gübre sanayinde önemli bir yere sahiptir ve önemi arttırmaya devam

⁴³ GÜNDOĞMUŞ, "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi", s.45-46

⁴⁴ Türk-Koop Özel Sayı, s.5

etmektedir. 1993 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören GÜBRETAS hisse senetleri sektör içinde en çok kazandıran şirket olma özelliğine de sahiptir.

Tablo : 3. 19- Türkiye’de Gübre Üretimi ve Gübretaş’ın Kapasitesi

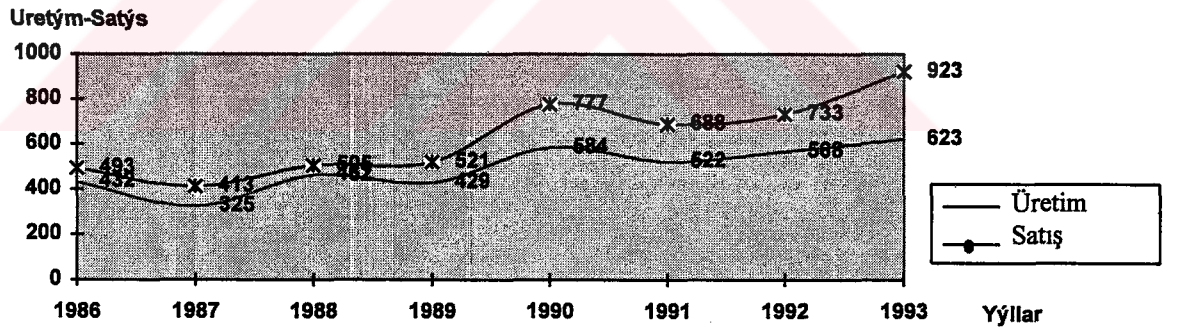
Üretim	1992	1993	Artış (%)
Türkiye	4.106.641	4.394.032	7
Gübretaş	565.877	623.446	10

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.5

Gübretaş laboratuvarlarında çiftçilerin taleplerine göre toprak analizleri ücretsiz olarak yapılmaktadır ve gübreleme konusunda gerekli tavsiyeler yapılmaktadır. Toprak tahlillerine göre ve özel isteğe göre de gübre üretimi yapılmaktadır.

Grafik 3.3’de görüldüğü gibi Gübretaş’ın üretim kapasitesi 1991 yılına kadar dalgalanmalar göstermekte, bu yıldan sonra ise sürekli artarak devam etmektedir. Satışlarındaki durum da bunun aynıdır. Ancak 1991 yılından sonra satışlardaki artış üretimdeki artıştan daha hızlı olmaya başlamıştır. Üretimle satış arasındaki bu açığı kapatabilmek için üretim artışına gidilmesi gerekmektedir.

Grafik: 3. 3- GÜBRETAS’ın Üretim ve Satış Grafiği (Ton)

Gübretaş 1992 yılında ilk defa üretilen 25.5.0 ve 8.24.8 kompoze gübrelerine ilave olarak, çay bitkisi için özel 52.638 ton 25.5.10 kompoze gübresi üretmiştir.⁴⁵

⁴⁵ Türk-Koop Özel Sayı, s.5

VI.TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN MEVZUATINDAKİ VE PERSONEL DURUMUNDAKİ GELİŞMELER

A. Mevzuatındaki Gelişmeler

Türkiye'de bugünkü anlamda tarımsal kredinin ilk örgütlenme hareketi, 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Niş Valiliği sırasında kurduğu Memleket Sandıkları'na dayanmaktadır. Modern kooperatifçilik anlayışının kurumsallaşması ve temel hukuki normlara kavuşturulması; Cumhuriyetin ilk yıllarında özellikle 1924 yılında çıkarılan "İtibari Zirai Birlikler Kanunu", 1929'da yayınlanan 1470 sayılı "Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu" ile gerçekleşmiştir.

Daha sonra ise Almanya'daki Raiffeisen Kooperatifleri örnek alınarak hazırlanan 2836 sayılı Kanun çıkmıştır. Tarım Kredi Kooperatiflerine ortaklarının üretimlerini düzenlemek, artırmak ve kıymetlendirmek için ucuz üretim kredisi temin etmek ve tarımsal girdi, alet ve makina tedariki suretiyle ortaklarını zararlı kredi yollarına başvurmaktan alıkoymak ve böylece yurt içi ve yurt dışı rekabet gücünü geliştirmek gibi görevler yüklemiştir. Daha sonra bu kanun gelişen ve değışen ihtiyaçlara göre yerini, 1927 yılında çıkarılan 1581 sayılı Kanun'a bırakmıştır. Bu Kanun'la Tarım Kredi Kooperatiflerine yeni bir teşkilatlanma şekli getirilmiş, kooperatiflerin Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği organizasyonu içinde teşkilatlanması gerçekleştirilmiştir.

1581 sayılı Kanun'da ilk değışiklik, 5.5.1981 tarih ve 2460 sayılı Kanun'la ilgili Kanun'un 6. maddesinde yapılmıştır. Ancak büyük çapta değışiklik 1984 yılında 237 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle olmuştur. Bu kararname 7.6.1985 tarih ve 3223 sayılı Kanun'la değıştirilerek kabul edilmiştir. Devletin yönetimindeki etkinliği de azaltılmış, sadece Merkez Birliği'nin Genel Müdürtü, Bakanlar Kurulu kararı ile atanmaktaydı. Ancak 1581 sayılı Kanun, 12 yıllık bir uygulamadan sonra 1984 yılında 237 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 4, 5, 6, 7 ve 10. maddeleri değıştirilmiş ve 2 ek ve 3 geçici madde eklenmiştir.

3223 sayılı Kanun'un 4. maddesinde kooperatif Bölge Birliği ve Merkez Birliğinde yönetim kurulunda yer alacak üye sayısı azaltılmıştır. Ayrıca Merkez Birliğinde sadece T.C. Ziraat Bankası temsilcisi yer alırken, yeni Kanun ile Tarım Orman

ve Köyişleri Bakanlığı ile Hazine Dış Ticaret Müsteşarlığı temsilcileri yönetim kurulunda yer almaktadır. 1581 sayılı Kanun'da merkez birliği genel müdürü Bakanlar Kurulunca, genel müdür yardımcıları ve bölge müdürleri genel müdürün teklifi üzerine Merkez Birliği Yönetim Kurulunca atanırken, yeni Kanun'la Merkez Birliği genel müdürü, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının Teklifi üzerine ortak kararname ile, genel müdür yardımcıları ve bölge müdürleri ise genel müdürün teklifi, Merkez Birliği'nin görüşüne istinaden Tarım ve Köy İşleri Bakanı'nın onayı ile atanmaktadır.

3223 sayılı Kanunla kooperatiflerde genel kurulca genel kurula katılma hakkına haiz ortaklar arasında Bölge Birlikleri ve Merkez Birliğinde temsilciler arasından veya dışarıdan iki denetçinin seçileceği belirtilmektedir. (ek m. 1) Ayrıca Merkez Birliğinde Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı ile T.C. Ziraat Bankası'nı temsilen mensupları arasından birer denetçi atanmaktadır. Kooperatifler, Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın teftiş ve denetimine tabi olup, yapılacak teftiş ve denetimler sonucu vereceği talimatlara uymak zorundadırlar. (ek m. 2) Görüldüğü gibi 3223 sayılı Kanun ile Tarım Kredi Kooperatifleri eskiye nazaran daha fazla devlet güdümüne alınmış olmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarım Orman ve Köyişleri Komisyonunca 1985 tarih ve 3223 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Söz konusu kanun tasarısında;

553 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 18.4.1972 tarih ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'nun 4, 5 ve 6. maddeleri değiştirilmiştir.

1581 Sayılı Kanun'un dördüncü maddesinde Yönetim Kurulu;

"Kooperatiflerde yönetim kurulu, genel kurula katılma hakkına haiz ortaklar arasında genel kurulca seçilecek beş üye ile kooperatiflerin müdürü veya vekilinden teşekkül eder" ibaresi, "genel kurulca üç sene için seçilecek beş üyeden teşekkül eder" şeklinde değiştirilmesi,

Bölge Birliklerinde “genel kurulca temsilciler arasından seçilecek yedi üye ile bölge müdürü veya vekilinden teşekkül eder” ibaresi, “genel kurulca temsilciler arasından üç sene için seçilecek yedi üyeden teşekkül eder” şeklinde değiştirilmesi,

Merkez Birliği’nde ise “genel kurulca temsilciler arasından seçilecek yedi üye ile bölge müdürü veya vekilinden teşekkül eder” ibaresi, “genel kurulca temsilciler arasından üç sene için seçilecek yedi üyeden teşekkül eder” şeklinden değiştirilmesi öngörülmüştür.

Yine aynı maddede “Kooperatifler ve Bölge Birliklerinde yönetim kurulları, bir başkan ve bir başkan vekili, Merkez Birliğinde ise yönetim kurulu, bir başkan vekili seçer” hükmü yer almaktadır. Ayrıca “Kooperatifler ve Bölge Müdürleri ve Merkez Birliği Genel Müdürü, Yönetim Kurulu toplantılarına iştirak ederler, ancak oy kullanma hakları yoktur. Toplantılarda vekaleten oy kullanamaz” hükmü de konulmuştur.

İlgili Kanun’un beşinci maddesinde “Kooperatif, Bölge ve Merkez Birliklerinde işler; kanun anasözleşme, diğer mevzuat hükümleri ve üst kuruluşların talimatları ile Genel Kurul Müdürlük tarafından yürütülür” hükmü, 3223 Sayılı Kanun ile “Kooperatiflerde, Bölge ve Merkez Birliklerinde işler; kanun, anasözleşme ve diğer mevzuat ile Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı ve Kooperatif üst kuruluşlarının talimatlarına genel kurul ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak müdürlük, bölge müdürlüğü ve genel müdürlük tarafından yürütülür” şeklinde değiştirilmiş iken, 553 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1581 sayılı Kanun’un beşinci maddesine “Kooperatif üst kuruluşlarının belirleyeceği esaslara göre” ibaresi eklenmiş bulunmaktadır.

1581 Sayılı Kanun ile Merkez Birliği Genel Müdürü Bakanlar Kurulunca, genel müdür muavinleri ile Bölge Müdürleri Genel Müdürün teklifi üzerine Merkez Birliği Yönetim Kurulunca atanırken, yapılan değişiklikle Merkez Birliği Genel Müdürü, genel müdür yardımcıları, bölge birliklerinde bölge müdürleri ve kooperatiflerde müdürler, Merkez Birliği Yönetim Kurulu tarafından atanmaktadır.

Aynı Kanun’un altıncı maddesinde “Ticaret Bakanlığı veya görevlendirdiği kuruluşlar veya Merkez Birliği tarafından yaptırılacak soruşturma sonucuna göre göreviyle ilgili suç işledikleri veya kusurlu oldukları anlaşılan kooperatif ve bölge

birlikleri yönetim kurulu üyeleri ve denetçilerin görevlerine Merkez Birliğince, Ticaret Bakanlığı veya görevlendirdiği kuruluşlar tarafından yaptırılacak soruşturma sonucuna göre suç işledikleri veya kusurlu oldukları anlaşılan Merkez Birliği Yönetim Kurulu Üyeleri ve denetçilerin görevlerine Ticaret Bakanlığı'na son verilir" hükmü yeni Kanun Hükmünde Kararname ile "Kooperatif, Bölge Birliği ve Merkez Birliği Yönetim Kurulu Üyeleri, denetçileri ve personelinin görevlerine Merkez Birliği Yönetim Kurulunca son verilir" şeklinde değiştirilmiştir.

553 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin, 1985 yılında 3223 Sayılı Kanun ile kabul edilen hükümlerin bir derece de olsa ekonomik kooperatifçiliğe doğru değiştirilmesi yönünde olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁶

Bu Kanun Hükmünde Karamame ile getirilen yenilikleri ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz;

1)Merkez Birliği yönetim kurulu üyeliklerinden atama ile görevlendirilen kamu görevlileri çıkarılmıştır.

2)Yönetim Kurulu Başkanının, yönetim kuruluna seçilen üyeler arasından olması ve genel müdürün yönetim kurulu üyeliğine son verilmesi getirilmiştir.

3)İlgili Bakanlık tarafından ataması yapılan genel müdür, genel müdür yardımcıları ve bölge müdürlerinin görevlerine son verilmesi sağlanmıştır.

B. Personel Durumundaki Gelişmeler

Tarım Kredi Kooperatifleri, ülke ekonomisine tarımsal alanda yaptığı katkıların yanısıra, Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi olan istihdam darlığı sorununun çözümüne de bünyesinde çalıştırdığı birçok personel ile katkıda bulunmaktadır.

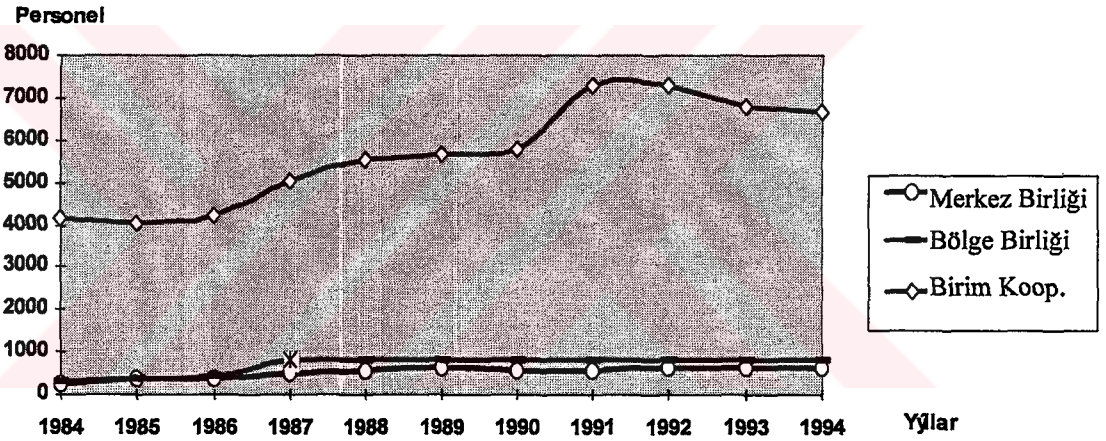
1994 yılı sonu itibariyle Tarım Kredi Kooperatifleri bünyesinde çalışan personelin %82,27'si birim kooperatiflerde, %10,30'u bölge birliklerinde ve %7,43'de merkez birliğinde çalışmaktadır.

⁴⁶ GÜNDOĞMUŞ. "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi". s.50-51

Tablo : 3. 20- Tarım Kredi Kooperatifleri'nin Yıllar İtibariyle Personel Durumu

Yıllar	Merkez Birliği	Bölge Birliği	Birim Kooperatifleri	TOPLAM
1984	257	319	4.169	4.745
1985	347	381	4.046	4.774
1986	405	437	4.201	5.043
1987	515	847	5.067	6.429
1988	570	831	5.529	6.930
1989	651	825	5.646	7.022
1990	597	804	5.780	7.181
1991	565	821	7.283	8.669
1992	604	825	7.331	8.760
1993	616	831	6.834	8.281
1994	606	839	6.708	8.153

Kaynak: Türk-Koop Özel Sayı, s.14

Grafik: 3. 4- Tarım Kredi Kooperatifleri Personel Gelişim Seyri

Grafik 3.4'de görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifleri personelinin büyük bir kısmı birim kooperatiflerde istihdam edilmektedir. Bunu Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği'nde çalışan personel takip etmektedir. Bölge Birliği ve Merkez Birliği personel sayılarında büyük dalgalanmalar görülmezken, birim kooperatiflerde bazı dönemlerde önemli dalgalanmalar görülmektedir. Ancak son yıllarda personel durumu belirli bir çizgiye oturmuş durumdadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri personelinin %51,14'ü lise, %22,37'si yüksekokul, %17,36'sı ilkokul ve %9,13'ü de ortaokul mezunlarından oluşmaktadır. Ayrıca çalışanların %88,86'sı erkek, %11,14'ü de kadındır.⁴⁷

VII.TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Kooperatifler yapıları ve amaçları nedeniyle halktan kopuk bir şekilde gelişemedikleri gibi, varlıklarını da sürdürmezler. Kamu kuruluşları ve özel kuruluşlara göre halkın güven ve desteği kooperatifler için çok daha büyük bir önem taşımaktadır. Öte yandan kooperatifler bir kuruluş olarak sadece kendilerini temsil etmenin ötesinde, kooperatifçilik hareketini ve fikrini temsil eden kuruluşlar durumundadırlar. Kooperatiflerin oluşturdukları olumsuz izlenim, güvensizlik ile gösterdikleri başarısızlıklar kendi varlıkları ile sınırlı olmamakta, diğer kooperatifleri etkilediği gibi kooperatifçilik düşüncesinin de olumsuz yönde etkilenmesine yol açmaktadır.

Kooperatif örgütler esas gücünü, ortaklarının yönetime aktif biçimde katarak kaynağını bulmaktadır. Bu özellikleriyle de kooperatifler, kendilerine varlık kazandıran toplum kitleleriyle direkt bağlantılı, dolayısıyla da çift yönlü iletişim imkanı sağlayan tek örgütlenme biçimi özelliğini taşımaktadırlar. Kooperatiflerin güçlenmesi, gelişmesi ve yaygınlaşması için mevcut ortakların sermayelerini artırmaları ve yeni ortakların bulunması gerekir. Bunun için de onlarla devamlı ilişki halinde olması ve çalışmalarından haberdar etmesi gerekir. Kooperatif yönetiminin izlemekte olduğu politikanın ve çalışmaların devamlı ve tam olarak kooperatif üyelerine ve gerekirse kooperatif dışındakilere de duyurulması gereklidir. Böylece kooperatif yönetimine ve izlenen politikaya karşı olumlu bir hava oluşturulmuş olacağı gibi, üyelerinin isteklerinin bilinmesi ve onlarla işbirliğinin yapılması da söz konusu olacaktır.

Kooperatiflerde halkla ilişkilerin amaçlarını şöyle sıralayabiliriz;⁴⁸

---

⁴⁷ Türk-Koop Özel Sayı, s.14

⁴⁸ Muharrem ÇETİN, "Tarım Kredi Kooperatiflerinde Halkla İlişkiler", *Karınca*, Mart 1995, s.38

- 1) Ortak üye menfaatlerinin kooperatif politikası üzerinde etkili olmalarının sağlanması, kooperatif yönetiminde “yönetici hakimiyetinin” ve “yönetimde yabancılaşmanın” önlenmesi,
- 2) Kararların hazırlanmasında ve alternatiflerin seçilmesinde isabet oranının artırılması,
- 3) Yönetimin aldığı kararların ortaklar tarafından daha geniş bir kabul görmesi ve daha geniş tabanlı bir mutabakatın sağlanması,
- 4) Ortakların memnun edilmesi ve desteklerinin sağlanması,
- 5) Ortakların kooperatif çalışanlarına daha büyük ölçüde ve daha inancılı, güçlü bir şekilde katılmalarının sağlanması,
- 6) Kooperatif yöneticileri ile ortakları arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi,
- 7) Kooperatif hareketinin yerleşmesi ve kökleşmesi yanında kooperatiflere halkın ilgi ve güven duymalarının sağlanması.

Tarım Kredi Kooperatiflerinde Halkla İlişkiler Faaliyetlerini şöyle sıralayabiliriz;

Türk-Koop Gazetesi: Tarım Kredi Kooperatifleri yayın organı olan gazete ayda bir yayımlanmaktadır ve 10.000 adet basılmaktadır. Ülke sathına yayılmış kooperatiflere, bölge birliklerine ve Tarım Kredi Kooperatifleri iştirakleri olan kuruluşlara mutad olarak gönderilmektedir. Gazetede ağırlıklı olarak Merkez Birliği'nde yapılan faaliyetlere yer verilmektedir. Ayrıca Bölge Birlikleri ve Kooperatiflerin yapmış oldukları faaliyetler de gazetede yer almaktadır.

Kitap Yayınları: Kitap yayınlarına 1985 yılından itibaren ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu tarihten itibaren kuruluş için gerekli olan mevzuat, genelge ve yıllık faaliyetler yayımlanmıştır. Yine bu tarihten itibaren Türk tarımına ve kooperatifçiliğe yönelik kitaplar da yayımlanmaya başlanmıştır.

Sergiler: Kuruluşları ve onların yaptıkları çalışmaları tanıtıcı araçlardan birisi de sergilerdir. Sergilerde görüntülenecek ürünler olabildiğince açık olmalıdır. Tarım Kredi Kooperatifleri bünyesinde zaman zaman ortak ürünlerinden el sanatları ile kooperatiflerin ve iştiraklerin faaliyet alanlarına giren ürünlerden oluşan sergiler açılmaktadır.

Fuarlar: Tarım Kredi Kooperatifleri iştiraklerinin ürettiği tarım alet ve makinaları, ülkemizin çeşitli yerlerinde bu konuda düzenlenen fuarlarda sergilenmektedir. İştirak edilen önemli fuarlar arasında İstanbul'da düzenlenen Ostim Sanayi Fuarı ve Adana'da düzenlenen Tarım Makinaları Sergisi Fuarı sayılabilir.

Yarışmalar: Tarım Kredi Kooperatifleri çocuklara kooperatifçiliği benimsetmek ve sevdirmek amacıyla ilk ve orta dereceli okullara yönelik kooperatifçiliği konu alan şiir, kompozisyon ve resim yarışmaları düzenlemektedir.

Eğitim Faaliyetleri: Tarım Kredi Kooperatiflerinin eğitim faaliyetleri daha çok çalışanlarına yöneliktir. Bu eğitim üç kademeli olarak verilmektedir. Kuruluşa yeni giren elemanlar 15 günlük alıştırma kursuna tabi tutulmaktadırlar. Bu kursları başarıyla bitirenler kuruluşa 2 veya 3 yıl görev yaptıktan sonra yetiştirme kurslarına çağrılırlar. Bu kursu da başarıyla tamamlayanlar arasından birim kooperatiflerde yönetici olabilecek yetenekte, beceride olanlar olgunlaştırma kurslarından geçirilirler.

Ayrıca uzmanlaşmayı gerçekleştirmek ve dolayısıyla da verimliliği artırmak için muhasebe, pazarlama, kredilendirme vb. gibi konularda mesleki eğitim verilmektedir.

VIII.TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ SİSTEMİNİ ETKİLEYEN SİYASİ, İKTİSADİ VE SOSYAL ÇEVRE

Tarım sektörü devlet tarafından sürekli desteklenmiştir. İktidara gelen hükümetler, daha fazla tarım ürünü üretilmesi, daha iyi tohum, ilaç ve gübre kullanımı, toprak işleme teknikleri ve hayvan kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla tarım kesimini teşvik etmiştir. Modern tarım teknikleri ve mekanizasyon ihdas edilmiş olup, teknoloji transferi hem kamu hem de özel sektör tarafından yapılmaktadır.

Sanayileşmeye ağırlık verilmekle beraber, tarımın desteklenmesine devam edilmesi beklenilmektedir. Hükümet programlarında ve kalkınma planlarında tarımsal üretim, çiftçi gelirleri, tarım yatırımları ve tarım kredileri yanısıra başka birçok hususta atıfta bulunmaktadır.

Hükümetler Tarım Kredi Kooperatiflerinin büyümesini ve gelişmesini de desteklemektedir. Bu çerçevede sistemin organizasyonu ve işleyişi için gerekli hukuki temeli

sağlayacak kanunlar çıkarılmıştır. Bu kanunlar, tespit edilen ihtiyaçları karşılamak amacıyla zaman zaman değiştirilmiştir. Çiftçiler Tarım Kredi Kooperatifleri kurmaları konusunda teşvik edilmiştir. Çiftçileri kooperatif sistemi aracılığıyla finanse edebilmek için kredi programları hazırlanmış ve uygulanmıştır.⁴⁹ Ancak ne varki 1980'lerden sonra tarım ürünlerinde ve tarımsal girdilerde uygulanan sübvansiyon programlarının değiştirildiği gözlenmektedir. Destekleme fiyat sistemi, taban fiyat sistemi haline dönüştürülmüş, desteklenen ürün sayısı azaltılmış, bitki koruma ilaçlarından destek tamamen kaldırılmış, gübre sübvansiyonları kademeli olarak azaltılmış, tarım kredileri için alınan faiz oranları periyodik olarak değiştirilmekte ve böylece kredi sahasındaki sübvansiyonlar da azaltılmaktadır. Bu durumun çiftçiler ve kredi kurumları üzerine doğrudan etkileri olacaktır. Ticaretteki liberalleşme politikasının tarım gelirleri üzerinde olumlu etkiyi küçültmesi söz konusudur. Bununla birlikte çiftçiler üretim girdilerini piyasa fiyatlarından satın almak mecburiyetinde olduklarından ve tarım ürünlerini satın alan diğer alıcılar gibi kooperatiflerden gerekli kaynakları sağlamaları gerekeceğinden krediye duyulan ihtiyaç büyüyecektir.⁵⁰

Ülkede takip edilen sanayileşme politikalarına bağlı olarak tarım sektörünün gayri safi milli hasıla (GSMH) içindeki payı oran olarak azalmaktadır. Tarımın sektörünün GSMH'ya katkısı değer olarak 1981'den 1993'e kadarki sürede değer olarak artmış, ancak sabit fiyatlarla %22,6'dan %14,4'e düşmüştür.⁵¹

Tarımın GSMH'daki payı, sektörün ekonomideki önemini belirlemede yalnız başına yeterli bir gösterge değildir. Tarım net ihraç sektörleri içerisinde başta gelen bir sektördür. Bu açıdan dış ticaret dengesinin sağlanmasında tarım kesiminin katkısı çok önemlidir. Ayrıca tarım sektörü sanayinin gelişmesine de destek olmaktadır. Sanayi kesimine birçok hammadde vermekte ve sanayinin ürettiği birçok mamül maddeyi de kullanmaktadır. Diğer taraftan yayınlanan en son nüfus sayımı verilerine göre (1990) tarım kesiminde iktisadi olarak faal durumda (12 yaş ve üstünde) 12.5 milyon insan yer almaktadır ve bu nüfus toplam iktisadi müfusun %54'üne yakındır. Buna ek olarak

⁴⁹ DPT TKK Sistemini Geliştirme Projesi, s.73

⁵⁰ DEMIRCI, s.13

⁵¹ DİE, İstatistiklerle Türkiye 1994, Ankara 1994, s.36-37

tarımda kullanılan birçok malı üreten ve imal eden başka sektörlerde de çok sayıda insan istihdam edilmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Tarım Kredi Kooperatifleri bütün ülke geneline yayılmışlardır. Kooperatifler tarım kesiminde çalışan bütün üreticilere yakındır. Esasen bunlar üretici kuruluşlarıdır. Ne var ki birçok işçi ve kooperatif elemanı Tarım Kredi Kooperatiflerini bir hükümet kuruluşu gibi görmektedir. Bazı çiftçilerin kooperatife girmeyişlerinin bir nedeni de bu olabilir. Bunlar mali durumlarının açığa çıkacağı endişesiyle veya başka sebeplerden dolayı bir devlet kurumu olarak gördükleri kooperatiflerle iştigal etmekten kaçınabilirler. Kültürel ve dini inançların kooperatife ortak olmada, görülebilir menfi bir etkisi olmamaktadır. Her ne kadar çiftçiler Tarım Kredi Kooperatiflerinin özsermayesinde pay sahibi iseler ve işle ilgili sorunlarda oy hakkına sahip olsalar da, genel olarak kendilerini kooperatifin sahibi olarak görmemektedirler. Asıl sahibinin devlet olduğu düşüncesi yaygındır. Bu durum kısmen kooperatiflerin gelişmesini ve çiftçilerin kooperatifleşmesini devletin teşvik etmesi ile açıklanabilir. Ayrıca, yöneticiler ve personel de durumu idrak edemediklerinden veyahut da devlet memuru olmanın getirdiği sosyal statü nedeniyle bu görünümü değiştirmek istememişlerdir. Bu organizasyonların çiftçiler nezdindeki görünümü önemlidir, zira üyelerin kooperatifler hakkındaki görüşlerini ve kooperatiften beklentilerini etkilemektedir. Bu durumun üyelerin aldıkları kredileri geri ödemeleri konusundaki davranışlarını da etkilediği muhakkaktır. Kooperatiflerin devlete ait olduğu imajı yok edilmediği sürece üyelerin iktisadi mülahazaları ve kâr motifi karşısındaki tavırları da menfi yönde etkilenecektir.⁵²

IX. TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Tarım Kredi Kooperatifleri ülke içerisinde en iyi örgüt yapısına sahip olan kooperatifler olması, üst örgütlenmesini bütüt ölçüde gerçekleştirmiş olması ve Türkiye tarımında büyük oranda etkili olmasına rağmen birtakım sorunlarla yüzyüze bulunmaktadır.

Bunları kısaca sıralayacak ve bazı önerilerde bulunacak olursak;

---

⁵² DEMIRCI, s.15

A. Mevzuat Sorunu

Devletin özellikle 1980 sonrasında tarımsal kooperatifçilik ortamının oluşturulmasında, geliştirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında üstlenmesi gereken tedbir, teşvik, destekleme ve koruyuculuktan öteye gittiği görülmektedir. Bu aşırı müdahale sonucunda devletin en önemli sorunlarından birisi olan bürokrasi, Tarım Kredi Kooperatiflerinde de ortaya çıkmıştır.

1581 sayılı Kanun, esasında çok amaçlı bir “Tarımsal Kooperatifler” yasasıdır. Bu yasaya göre hazırlanan anasözleşmeler ise, yine birer “Tarımsal Kooperatifler” anasözleşmesidir.

Ülkemizde tarımsal kooperatifçilik alanında görülen ilk manzara tam bir kargaşa ortamıdır. Bu manzara içerisinde, kooperatiflerin bazıları özel kanunlara, bazıları da 1163 Sayılı Kanuna göre kurulup faaliyet gösteren hemen hemen aynı amacı gütmelerine rağmen değişik adlar taşıyan, çoğu zaman da birbirleriyle rekabet eden, yaşama savaşı veren binlerce kooperatiftir. Bu durum tarımsal kooperatifçilik alanında bir düzensizliğin benimsendiğini göstermektedir. Bunun esas sebebi ise başlatılan kooperatifçilik hareketinin çiftçiye bir türlü yansıtılmamasıdır.

1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, kooperatiflere ve birliklerine, tarımsal kredi yanında, çok amaçlı birtakım hizmetleri de yerine getirmek görevi vermiştir. Ancak bugün modern kooperatifçilik kavramlarına ve dünya kooperatifçiliğindeki son gelişmelere göre hazırlanmış bir kanuna ihtiyaç hissedilmektedir. 1581 Sayılı Yasanın bazı maddelerini değiştiren 553 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile birtakım değişiklikler ve yenilikler yapılmış ve Tarım Kredi Kooperatifleri Devletin güdümünden bir nebze olsun çıkarılmıştır. Yine de bu durumun yeterince sağlanılabildiği söylenemez. Özellikle de yukarıda değinilen kooperatifçilik hareketinin çiftçiye yansıtılması sorunu tam olarak aşılamaştır. Bu sorunun bir an önce halledilmesi gerekmektedir. Bunun yanısıra Japonya’da görüldüğü gibi kooperatif sayısındaki bir artıştan çok kooperatif ortağı sayısındaki artış hedef alınmalıdır. Çünkü zaten büyük güçlükler içerisinde kurulan bu kooperatifler dağınık ve küçük bir şekilde

yapılandıklarında bu güçlükler daha da artmakta ve kuruluş amaçlarından uzaklaşmaktadır.

B. Finansman Sorunu

Tarım Kredi Kooperatiflerinin en önemli finansman kaynağı özsermaye yapısıdır. Güçlü bir özsermaye yapısı her zaman arzu edilen bir durumdur. Fakat özsermaye oluşturma yöntemleri periyodik olarak gözden geçirilmelidir. Bu gözden geçirme işlemi sırasında sistemin ihtiyaçlarını, ekonomik çevreyi, rekabet ortamını ve aynı zamanda ortaklar üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır. Bir kooperatifte özsermayeyi teşkil etmek ortakların yükümlülüğüdür. Bununla birlikte özsermaye borçlanma yoluyla veya mevcut kaynaklardan temin edildiği ölçüde ortaklara maliyet yükler. Dolayısıyla bu yatırımlardan elde edilen faydalar maliyetlerden daha büyük olmalıdır. Aksi takdirde alternatif kredi kaynaklarına sahip olan üretici ortaklar daha düşük maliyetli kredi kaynaklarına yenilirler. Alternatif kredi kaynağı olmayanlara ise lüzumsuz bir maliyet yüklenmiş olur. Ortakların özsermaye'ye katılımını teşvik etmek amacı ile yatırdıkları sermaye üzerinden belli bir oranda faiz verilmesi yoluna gidilebilir.

Yürürlükteki anasözleşmelere göre ortaklar sadece ödedikleri sermaye payı üzerinde hak sahibidirler. Halbuki net kârların da ortaklara ait olması genel kabul gören bir ilkedir. Bu ilkeye göre bir yıl içerisinde gerçekleştirilen net kâr her bir ortağın o yıldaki sermaye payı ile orantılı olarak tahsis edilmelidir. Bu tahsisin mutlaka nakit olarak yapılması zorunluluğu bulunmayabilir. Zaten bu şekilde bir uygulama da yapılmamaktadır. Eğer net kârlar dağıtılmayıp bu biçimde özsermayeye ilave edilirse her ortaya yıl sonunda bu sermayenin belli bir kısmının sahibi olduğunu gösteren bir belge verilebilir. Dolayısıyla kârlardan elde edilen özsermaye tamamıyla ortaklara tahsis edilmiş olur. Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminde bu uygulama yapılmamaktadır. Fakat böyle bir uygulamaya geçilmesi halinde ortaklara birim kooperatiflerin gerçek sahibinin kendileri olduğu ve kredi kooperatifleri sisteminin tamamına kollektif olarak gerçekten onların sahibi olduğu yönünde müsbet bir mesaj verilmiş olacaktır.

Ülkemiz nüfusunun artmaya devam ettiği göz önünde bulundurulursa buna bağlı olarak tarımsal üretimin de artırılması gerektiği görülmektedir. Bu da Tarım Kredi

Kooperatiflerine olan gereksinimi arttırmaktadır. Üretimin artırılması, verimin yükseltilmesi, üreticileri pazara daha çok yöneltebilecektir. Üreticiler pazara yöneldikçe de modern girdi kullanımı artacaktır. Dolayısıyla büyük miktarlarda kredi gereksinimi ortaya çıkacaktır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin bu duruma hazır hale getirilmesi gerekmektedir. 1972 yılında çıkarılan 1581 Sayılı Kanun ile Tarım Kredi Kooperatifleri ile T.C.Ziraat Bankası arasındaki ilişkiler oldukça gevşetilmiş, devletin bahsedilen kooperatifler üzerindeki egemenliğine hemen hemen son verilmiştir. Bu Kanun ile Tarım Kredi Kooperatifleri üst örgütlenmeye gidebilmiş, hatta Merkez Birliğini'de kurmuştur. Ancak 1581 Sayılı Kanun belli bir süre uygulandıktan sonra 1984 yılında 237 Sayılı KHK ile bazı değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler sonucu devlet güdümünü gittikçe arttırmış ve özellikle de üst örgütlerin yönetimi tamamen devletin eline geçmiştir. 553 Sayılı Kanun Hükmünde kararname ile Tarım Kredi Kooperatifleri, devlet güdümünden kurtulsa bile, finansal yönden tam bağımsızlıklarını kazanamadıkları sürece ve bir devlet bankası olan T.C.Ziraat Bankası'na bağımlı kalacakları ve Ziraat Bankası'nın da yönetsel yönden bir baskı oluşturacağı açıktır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin finansal yönden bağımsızlıklarını kazanabilmelerinin ilk şartı mevduat kabul etmeleridir. Kendi kaynakları ve T.C.Ziraat Bankasından aldığı krediler, ortaklarının bütün kredi ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu sebeple Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevduat kabul etmeleri durumunda, kırsal kesimdeki tasarruf sahiplerinin atıl durumda bulunan kaynaklarından faydalanmak sözkonusu olabilecek ve önemli miktarda yeni kaynak meydana getirilecektir. Her ne kadar ilgili kanunda Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevduat toplayabilmeleri öngörülmüşse de gerekli koşullar yerine getirilmediği için henüz mevduat toplamaya başlanılamamıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri, mevduat kabul etmeleri durumunda en kısa zamanda finansal özgürlüklerini kazanabileceklerdir. Bunun için de ülkenin en ücra köşelerine yayılmış olan birim kooperatifler uygun bir altyapı oluşturmaktadır. Bu kooperatiflerin gerekli düzenlemeler ile en küçük tasarruf sahiplerinin dahi mevduatlarını kabul etmesi durumunda büyük bir kaynak oluşacak ve

Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminin devlete ve onun kuruluşlarına bağımlı olmadan kendi kendine yetmesine ve gelişmesine imkan hazırlayacaktır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin yanısıra diğer kooperatiflerin de sorunu olan finansman sorunun önemli bir çözüm önerisi de Kooperatifler Bankası'dır. Türkiye'de şu anda bir Kooperatifler Bankası'nın eksikliği hissedilmektedir. Ancak şu anki yasal mevzuat nedeniyle bu durumdan söz edilememektedir. 1581 Sayılı Kanun Kooperatifler Bankasının kurulmasına imkan sağlıyorsa da (md.3) hem ilgili hüküm açık değildir hem de sözkonusu bankadan kastedilen yalnızca Tarım Kredi Kooperatiflerinin ihtiyacını gidermeyi amaçlayan bir banka olmasıdır. Halbuki gerekli olan Türkiye'deki bütün kooperatiflerin ortak sorunu olan finansman sorununu giderecek bir bankadır. Bunun bir an önce gerçekleştirilmesi ülkenin tarımsal kalkınması açısından da gereklidir.

C. Kredi Uygulamalarındaki Sorunlar

Tarım Kredi Kooperatifleri hala eski sistemle kredi uygulaması yapmaktadır. T.C.Ziraat Bankası'nda olduğu gibi, tarımsal işletmenin bir bütün olarak ele alındığı ve buna göre çiftçinin daha önceden tespit edilen azami bir limitle bankada adına hesap açılması, çiftçinin hesabından istediği zaman ve miktarda para çekebilmesi ve hesabına elindeki mevcut parasını yatırarak faizini durdurabilmesinin mümkün olduğu "Cari Hesap Sistemi"ne geçilmesi kredilerin etkinliğini artıracaktır. Bunun kabul edilebilmesi için de Tarım Kredi Kooperatiflerinin mevduat kabul etmek suretiyle yeni kaynak oluşturması gerekmektedir. Ayrıca kredilerin siyasi ve politik etkilerle verildiği görülmekte ve kredi kontrolü tam olarak yapılamamaktadır. Bu durum kredinin amacına uygun ve yerinde kullanımını engelleyebilmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin açtığı krediler içinde orta vadeli yatırım kredilerinin payının gittikçe azaldığı da dikkati çekmektedir. Diğer taraftan Tarım Kredi Kooperatiflerinin özellikle 1980'den itibaren nakdi kredi yanında büyük oranda ayni (tarımsal araç gereç, tohumluk, yem v.b.) kredi de vermesi kredinin amacına uygun olarak kullanılmasının sağlanmasında bir önlem olarak kabul edilebilir. Ancak ayni ve nakdi kredi vermenin yanısıra Tarım Kredi Kooperatiflerinde çok yönlü kooperatifçiliğe doğru bir eğilim görülmektedir ki yasal mevzuat da buna müsaade etmektedir. Bu durumda Tarım Kredi Kooperatifleri yeni bir takım işlevler yüklenmek yerine küçük

çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamak görevini tam ve eksiksiz olarak yerine getirmeye çalışmalıdır. Çünkü faaliyet alanları genişledikçe Tarım Kredi Kooperatifleri uzmanlık alanı olan tarımsal krediye gerekli önemi veremeyecek ve asli görevini tam olarak yerine getiremeyecektir.

D. Destekleme Alımlarından Doğan Sorunlar

1581 Sayılı Yasa, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Bölge Birliklerine, ortak ürünlerini değerlendirmek, Merkez Birliğinde ise Hükümetçe görevlendirildiğinde, Devlet destekleme alımları ile ilgili görevleri yürütmek görevini vermiştir.

Bu hükümler, kooperatif ve birliklerin, ortakların destekleme konusu olmayan ürünlerin değerlendirilmesi işleriyle her an uğraşabileceklerini, devletçe görevlendirildiklerinde ise, destekleme alımlarına gireceklerini ifade etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Tarım Kredi Kooperatifleri ortağı olmayan üreticiler de Tarım Kredi Kooperatiflerinden çeşitli şekillerde yararlanmaktadırlar. Bu da kooperatif ortağı olmanın gerekliliğini ortadan kaldırmakta ve Tarım Kredi Kooperatifleri'nin gelişmesini baltalayıcı yönde bir etki yapmaktadır. Ayrıca destekleme alımları ile Tarım Kredi Kooperatifleri KİT şeklinde değerlendirilmiş olmakta ve bir devlet kuruluşu hüviyetine büründürülmektedir. Bu da ülkedeki birçok KİT'de olduğu gibi Tarım Kredi Kooperatiflerini mali açıdan güç durumlara sokmaktadır. Tarım Kredi Kooperatiflerinin bu alanda da devlet güdümünden kurtarılması gerekmektedir. Ayrıca yukarıda da değinildiği gibi ortaklığın teşvik edilmesi ve kooperatifin vereceği hizmetlerden bu şekilde yararlandırılması yoluna gidilmelidir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin asıl sahibinin, ortakları olduğu anlayışı yerleştirilmelidir.

E. Eğitim ve Yönetim Sorunu

1581 Sayılı Kanunda değişiklik yapan 553 Sayılı Kanun Hükmünde Karamamede Merkez Birliği Yönetim Kurulu üye ve başkanının seçimle işbaşına geleceği yönünde olumlu bir adım atılmıştır. Ancak 1581 Sayılı Yasada yapılan ve bizce hata olarak görülen düzenleme 553 Sayılı KHK'de de yapılmıştır. Bu hata ise Merkez Birliği Yönetim Kurulu üyeleri ve dolayısıyla da başkanının ilkökul mezunu olmasının yeterli görülmüş olmasıdır. Bu koşullar altında, birtakım çok karmaşık işlerin üstesinden gelme durumunda bulunan Merkez Birliği Yönetim

Kurulu'nun tam bir ahenk ve uyum içerisinde çalışması ve her zaman olumlu kararlar vermesi güç görülmektedir. Bizce bu seviyenin en azından lise ve hatta yüksekokul düzeyine çıkarılması gerekmektedir.

Merkez Birliği Yönetim Kurulu Üyelikleri ve Başkanı konusunda bahsedilen bu sıkıntı genel olarak bütün Tarım Kredi Kooperatiflerinin sorunu durumundadır. Bu kooperatifler yeterli sayıda nitelikli eleman bulamamaktadırlar. Çiftçi ile direkt olarak ilişkide bulunanların ziraati bilmeleri hatta zirai alanda eğitim görmüş olmaları gerekmektedir.

F. Denetim Sorunu

Sistemde denetim iç ve dış olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. İç denetim ise kendi içerisinde yine iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi bölge birliklerine ait denetçiler, diğeri ise merkez birliği bünyesindeki denetçilerdir. Merkez birliği müfettişleri, bölge birlikleri ve mahalli kredi kooperatiflerini düzenli aralıklarla teftiş etmekte, merkez birliğinde de ani denetimler yapmaktadırlar. Bölge birliklerindeki denetçiler ise mahalli kredi kooperatiflerinin maddi, özellikle de likit varlıklarını periyodik olarak teftiş etmektedirler. Buradaki sorun kooperatiflerin çoğunun yıllarca hiç denetimden geçmemiş olmasıdır. Ayrıca iç denetimler için gerekli olan temel muhasebe veri ve raporları da yetersiz ve azdır. İç denetim sorununun giderilebilmesi için denetleme kadrosunun sayısal yetersizliğinin ve denetim usullerinin görülerek, iç denetimin güçlendirilmesi için, yeterli sayıda kadrolu denetçinin kısa istihdamı, yeni denetçi ve müfettişlerin eğitiminin hızlandırılmasına önem verilmelidir.

İkinci denetim şekli ise dış denetimdir. Tarım Kredi Kooperatifleri sistemi halen hiçbir gerçek dış denetim olmaksızın işlemektedir. Sadece T.C.Ziraat Bankası finansör bir kuruluş olarak, günün ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek ölçüde vazifesini yerine getirmektedir. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ise görevini sadece merkez birliğini kapsayan ve ancak ihbar olduğunda gerçekleştiren denetimle yürütmeye gayret etmektedir. Kredi kooperatifleri sistemi, sistemin bütünlüğünün ve mali performansının ne durumda olduğunu takip etmeye yarayacak araçlardan yoksundur. Tek başına bu faktör bile sistemin gelişme ve büyüme teşebbüslerini olumsuz

etkileyebilir. Ayrıca, tarafsız birimlerce belirli zaman aralıklarıyla sürdürülecek denetimlerin yokluğu, bağımsız olması gereken bu görevi kendileri üstlenen çiftçilerin yani sistemin esas sahiplerinin de menfaatine aykırıdır. Bu sebeple, bu sorunun çözüme kavuşturulması son derece önemlidir.

G. Merkezileşme Sorunu

Tarım Kredi Kooperatifleri sisteminde görülen önemli bir sorun da gelişim sürecinde aşırı ölçüde merkezi yönetime ağırlık veren bir yapı kazanmış olmasıdır. Merkez ve bölge birlikleri birim kooperatiflere yetki ve sorumluluk devretmekten kaçınmışlardır. Bu da alt birimlere kendini yetiştirme ve geliştirme çabalarına ket vurulmasına neden olmuştur. Sistemde merkeziyetçilikten kurtulup yetki ve sorumluluk dağıtımı yapılmalıdır. Ayrıca Ankara'da bulunan Merkez Birliği'nde aşırı iş ve personel yığılması nedeni ile işler karmaşık bir şekilde yürümektedir. Bu karmaşıklığın ve aşırı yığılmanın önlenmesi için Türkiye'nin belli bölgelerine merkez birliği şubelerinin açılması faydalı olacaktır.

X. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN ÖNEMİ

Avrupa Birliği Ülkelerinin ekonomik ve sosyal hayatında Tarım Kredi Kooperatiflerinin önemi aşağıdaki rakamlara bakıldığında açıkça görülmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısında geçen 35 yıl içerisinde bir gerileme olmuştur. Bu gün 33.000 Tarım Kredi Kooperatifi işletmesi vardır ve bunlara 14.000.000 çiftçi ortaktır. Bu sayıyı Avrupa Birliği Ülkelerinde çiftçilikle uğraşan nüfus ile karşılaştıracak olursak her çiftçinin bir Tarım Kredi Kooperatifi ortağı olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bazı çiftçiler özellikle başarılı olan kooperatiflere olmak üzere birden fazla kooperatife de ortaklıklar.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin ciroları tarımsal ürünlerin genel ciroları içerisinde büyük artış göstererek, 210 milyar ECU'ya ulaşmıştır. Kooperatif işletmelerinde çalışanların sayıları da iki katından fazla artış göstererek 800.000 kişiye çıkmıştır.

Avrupa Birliđi ÷lkeleri içerisinde genel tarım űr÷nlerinin %65'ini Tarım Kredi Kooperatifleri işleyerek pazara sunmaktadırlar. Kooperatifler hayvancılık, tarım ve bahçecilik konularında çiftçilere hizmet ve girdi sağlama konularında geniş imkana sahip olduklarından, Avrupa Birliđi ÷lkelerinde çiftçilerin yaklaşık %55'i tarımsal űretim araç ve girdilerini bu kooperatifler vasıtası ile sağlamaktadırlar.

Kooperatifler, Avrupa Birliđi űlkelerinde űretilen gıda ve tarım űr÷nlerinin yarısından fazlasını ihraç etmektedirler. Kooperatiflerin, tarım űr÷nlerinin űretimini sađlanmasında, pazarlanmasında ve űretim girdilerinin temin edilmesinde rolleri ÷lkeden ÷lkeye ve sektörden sektöre bűy÷k farklılıklar gōstermektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin Avrupa Birliđi űlkeleri içerisinde sűt, domuz eti ve řarapçılık sektöründe pazar payları %80-100 civarındadır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin genel ciroları sınıflandırılırsa, Birlik ÷lkeleri içerisinde ciro olarak önemli farklılıklar olduğu gōr÷lecektir. Mesela; 10 milyon ECU'luk Fransa Tarım Kredi Kooperatiflerinin ciroları yanında 55 milyon ECU'luk Danimarka, 36 milyon ECU'luk Hollanda, 34 milyon ECU'luk İrlanda ve 6 milyon ECU'luk Almanya kooperatiflerinin ciroları vardır.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin rasyonelcilik, birleştiricilik ve önderlik etme yönleri ile ekonomik ve sosyal hayatta önemli bir yeri ve başarısı bulunmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri ortak pazarın kurulmasında ve rekabete dayalı ekonomik sisteme geçişte kendisini hazırlayarak, ekonomik gücünü ve önemini muhafaza etmeyi başarmıştır. Bugün řu gerçek çok iyi bilinmektedir ki; Kooperatifler olmaksızın hiçbir ÷lkede ekonomik hayatın güçlendirilmesi ve tarım kesiminin sosyal ve ekonomik refahının iyileştirilmesi dűřünülemez.⁵³

---

⁵³ Kemalettin DURSUN, "Avrupa Birliđi űlkelerinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Önemini", **Karınca**, Temmuz 1993, s.20

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ'NİN SİVAS TARIMINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

I. SİVAS'IN GENEL İKTİSADİ VE SOSYAL YAPISI

Sivas 28.488 m²'lik yüzölçümü ile ülkemizin toprak büyüklüğü açısından ikinci büyük ilidir. İlin 17 ilçesi 44 bucağı ve 1281 köyü bulunmaktadır. 1990 yılı nüfus sayımına göre il nüfusu 767.481 kişidir. Nüfusun %49.77'si kentte, %50.23'ü ise kırdaki yaşamaktadır. 1985 yılı itibariyle İlde okur-yazarlık oranı %72.99'dur. 1990 yılı itibariyle her 10.000 kişiye 8.3 doktor ve 0.5 diş hekimi düşmektedir. Bu rakamlar Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır. 1991 yılı itibariyle Sivas'taki et üretimi 11.592 ton ve süt üretimi de 193.020 tondur. Toplam ekili ve dikili alan 787.472 hektar, toplam sulanabilir alan 310.000 hektar, toplam orman alanı 232.117 hektar ve traktör sayısı da (1990 yılı itibariyle) 12.279 adettir. 1990 yılı verilerine göre fert başına elektrik tüketimi ise 403 kwh'dır. Elektrik tüketiminde Türkiye ortalamasının 829 kwh olduğu düşünülürse Sivas'ta fert başına elektrik tüketiminin Türkiye ortalamasının yarısı kadar ancak olduğu görülmektedir. Bu da Sivas'ta sanayi sektörünün fazla gelişmediğinin bir işareti olmaktadır. Yine 1990 yılı itibariyle Sivas'ta kişi başına kamu yatırımı 367.378 TL iken Türkiye ortalaması 1.068.040 TL'dir. Buradan da görüldüğü gibi Sivas kamu yatırımlarından yeterince pay alamamaktadır. Sivas kişi başına milli gelirden de Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Türkiye ortalaması 1742 \$ iken Sivas'ta bu miktar 981 \$ olarak gerçekleşmektedir.¹

II. SİVAS'TA SEKTÖRLERİN GENEL DURUMU

Sivas genel olarak bir tarım şehridir. Ekilebilir tarım alanları genel olarak kullanılmaktadır. Sulanabilir tarım alanları ise bazı yatırımlarla tamamen sulanabilir hale getirilebilecek durumdadır. Tarımda esas mesele ürün deseni ve maksimum verim alacak

---

¹ Sivas İli Yatırım Potansiyeli Araştırması Rapor-II Gelişme Raporu (Stratejik Plan), Tüstaş Sinai Tesisler A.Ş., Sivas 1993, s.2-3

metod ve sistemlerin uygulanmasıdır. Sınai açıdan ise entegrasyon eksikliği bulunmaktadır. Tarımın kârlı bir sektör haline getirilebilmesi için üretilen ürünlerin direkt olarak tüketilmesinden ziyade sanayide hammadde olarak kullanılması ve il içerisinde işlenilmesi daha faydalı olabilir. Böylece istihdam ve katma değer açısından tarımsal sanayinin mevcuda göre katma değeri artacaktır.

Sanayi sektöründe ise; 1-9 ve 10-49 arası işçi çalıştıran işyerleri mevcut olup, dar bir pazarda hareket etmektedirler. Bunun yanı sıra az da olsa ülke ve dış ülkeler bazında faaliyet gösteren bazı sanayi tesisleri mevcuttur. Sivas'ta sanayinin yeterince gelişmemesinin en önemli sebepleri profesyonel yönetici ve kalifiye eleman sıkıntısıdır. Ayrıca ortak teşebbüs ruhunun bulunmayışı ve bu sebeple finansmanların dağınık olması önemli sorunlardandır. Bu sorunların çözülmesi halinde Sivas sanayi hamlesini rahatlıkla gerçekleştirebilecektir.

Sivas madenler yönünden zengin bir şehirdir. Buna rağmen gerekli altyapı (detay rezerv ve kalite tesbitleri) oluşmamış ve yatırımlar yüksek finansman gücü istemektedir. Bu sebeple yatırımlar sadece kamu yatırımı düzeyinde kalabilmiş, istihdam ve katma değeri istenilen seviyede oluşmamıştır.

Jeotermal kaynaklar açısından büyük bir potansiyele sahip olan Sivas bu potansiyeli çok yetersiz kullanmaktadır. Bu tür imkanların turizm amaçlı ve uluslararası işletmeciliğe açılacak hüviyette olması gerekmektedir. Aksi takdirde kısır ve dar bir çerçevede kalmaya devam edecektir. Bu kaynaklar turizm dışında çok amaçlı (ısıtma vb.) olarak da değerlendirilebilir.

Hizmetler sektörü genel olarak yeterli düzeydedir. Ancak ulaştırma sektöründe tren ve hava yolunun aktif kullanılmaması, enerji kesimleri ve voltaj düşüklükleri, mühendislik ve müşavirlik hizmetlerinin yeterli verilemeyışı gibi kısa sürede çözümlenebilir bazı sorunlar mevcuttur.

İlin banka mevduatları açısından finansman birikimi kalkınma hamlesini karşılayabilecek düzeydedir. Ancak, bu imkan il dışına çıkmakta, il içerisinde kullanılmamaktadır. Oysa, bugün için bu birikim il içerisinde kullanılabilse halen sorun olan yatırım azlığı, işsizlik ve göç çözümlenebilir ve arzulanan kalkınma hamlesi bu şekilde

gerçekleştirilebilir.² Ayrıca Sivas yurt dışında çalışan işçisi bulunan iller içerisinde en fazla sayıya sahip olanlarındandır. Bu da önemli bir finansman birikimi demektir. Bu birikim uygun ortamlar oluşturulduğu ve girişimcilik ruhu aşılandığı takdirde önemli bir kalkınma gücü oluşturabilir.

III.SİVAS'IN TARIMSAL PORTRESİ

Sivas Türkiye'nin engebeli bölgelerinden birisi olup, ilin batı ve orta kesiminde arazi genel olarak düzlüklerden ve aşınmış yüksekliklerden meydana gelmiştir. Bitki örtüsü bakımından Akdağlar haricinde bölge zayıftır.

Tablo: 4. 1- Sivas İli Arazilerinin Kullanma Kabiliyeti Sınıfları

Sınıfı	Alanı (Hektar)	Payı (%)
1	155.195	5.4
2	189.068	6.6
3	349.278	12.4
4	279.878	9.8
5	4.636	0.1
6	378.120	13.3
7	1.402.275	49.2
8	90.317	3.2
TOPLAM	2.848.767	100.0

Kaynak: Sivas İli Yatırım Potansiyeli Araştırması, s.16

Sivas'taki mevcut arazilerin tarımda kullanılış şekilleri ise Tablo 4.2'deki gibidir.

Tablo: 4. 2- Sivas'ta Arazilerin Kullanım Durumu

Arazinin Şekli	Alanı (Hektar)
Kuru Tarım Arazisi	1.104.514
Sulu Tarım Arazisi	83.927
Bağ-Bahçe Arazisi	3.294
Çayır Arazisi	17.084
Mera Arazisi	1.219.530
Orman Arazisi	232.117
Fundalık Arazisi	97.984
Meskun Alan	13.624
İrmak Yatakları	6.727
Çıplak Kayalık	66.369
Su Satırları	3.597
TOPLAM	2.848.767

Kaynak: Sivas İli Yatırım Potansiyeli Araştırması, s.16

² Sivas İli Yatırım Potansiyeli Araştırması, s.4-5

Tablo 4.2'den de görülebildiği gibi Sivas daha çok kuru tarım yapılan bir ildir. Bunun yanısıra il sınırları içerisinde bulunan mera arazilerinin büyüklüğü de dikkat çekmektedir. Bu da Sivas'ın hayvancılığa elverişli bir arazi yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Sivas'ta ırmak yatakları'nın ve su satırlarının çok gibi görülmesine rağmen ırmakların debileri çok değişken ve yaz aylarında oldukça düşüktür. Ayrıca bu ırmaklar sulamaya elverişli değildir.

Tarımsal üretimde birim alandan alınan verimin çok düşük olduğu Sivas'ta toplam sulanabilir alan 310.000 hektar olup, bunun ancak %34.07'si sulu tarımda kullanılmaktadır. Halihazırda sulanan bu alanların %44.14'ü devlet eliyle, %55.86'sı ise halk eliyle sulanmaktadır. Sulanabilir arazilerin büyük bir kısmında şeker pancarı üretimi yapılmaktadır. Üretilen şeker pancarları Turhal, Kayseri, Malatya ve Erzincan Şeker Fabrikalarına hammadde olarak gönderilmektedir. Bu hammadde akışı Sivas Şeker Fabrikası faaliyete geçinceye kadar devam edecektir. Nakliye ve diğer maliyetlerin ortadan kaldırılması ve Sivas ekonomisinin güçlendirilmesi bakımından Sivas Şeker Fabrikası'nın bir an önce tamamlanarak faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

Sivas'ta tarla bitkilerinin içerisinde buğdaygillerin oranı %95'dir. Endüstri bitkilerinin oranı ise %1'dir. Buğdayda Sivas'ın Türkiye ekim alanlarının oranı %3.5 iken, üretim bakımından toplam üretimin ancak %2.4'ü Sivas'tan gelmektedir.

Yıllar itibariyle tarımsal araç ve gereç sayısında bir artış gözlenmekle beraber, Sivas'ta modern toprak işleme aletlerinin yeterli sayıda olduğu söylenemez. Bununla birlikte araç ve gereçler çoğu zaman atıl durumda beklemektedir. Toprakların küçük parçalar halinde parçalanması ve çoğu zaman bir traktörün veya tarımsal alet ve makinanın yapabileceği işi birkaç makina yapmaktadır. Bu da atıl kapasiteyi arttırmaktadır.

IV. 10.BÖLGE BİRLİĞİ'NİN BÖLGE TARIMINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

10.Bölge Birliği yöresinde kooperatiflerin kurulup faaliyete geçmesi 1950 yılında başlamış olup, 1950 yılında 1 kooperatif iken 1952 yılında bu sayı 30'a yükselmiştir. Sivas, Tokat ve Erzincan illerini çalışma alanı içerisine alan 10.Bölge

Birliği'nin kuruluğu 18.04.1972 tarihinde Bakanlar Kurulunca kabul edilerek 28.04.1972 tarih ve 14172 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1581 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu uygulamasıyla, bir süre gecikmeli olarak 19.09.1975 tarihinde Kuruluş Genel Kurulunun yapılmasıyla tüzel kişilik kazanmıştır.³

Tarım Kredi Kooperatifleri faaliyet gösterdiği bütün yörelerde olduğu gibi Sivas'ta ve 10.Bölge Birliği'ne bağlı bulunan diğer illerde (Tokat, Erzincan) de tarımdaki gelişmelere öncülük yaparak, tarımsal girdilerin teminini yapmakta, teknolojinin üretmiş olduğu her türlü ekipmanın tedarikini yaparak ortaklarına ulaşmasını sağlamaktadır. Türk tarımının modernizasyonunda önemli bir görev yapan Tarım Kredi Kooperatifleri gerek tarımsal girdilerin fiyatında gerekse kalitesinde bulunduğu bölgede istikrar unsuru görevini yapmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri yüksek verimin elde edilmesinde ve çiftçilerin üretim tekniklerine süratle intibak etmelerini sağlayıcı hizmetleri vermektedir.

10. Bölge Birliği bünyesinde 1989 yılında 127 kooperatif faaliyet gösterirken bu sayı 1990 yılında 129'a, 1991 yılında 132'ye yükselmiştir. 1992 yılı içerisinde ise yeni kooperatif kuruluğu olmamıştır. 10. Bölge Birliği'nin 1993-1995 yılları arasında ortak sayısı ve bağlı kooperatif sayılarındaki gelişmeler ise Tablo 4.3'te gösterilmektedir.

Tablo: 4. 3- 10.Bölge Birliği'ne Bağlı Kooperatif ve Ortak Sayıları Gelişmeleri

Yıllar	Ortak Sayısı	Bağlı Kooperatif Sayısı	Faal Ortak Sayısı
1993	99.554	1834	73.145
1994	57.400	1862	29.700
1995	67.303	1902	38.741

Kaynak: TTK 10.Bölge Birliği

Tablo 4.3' de görüldüğü gibi 1993 yılından sonra ortak sayısında bir azalış görülmektedir. Buna karşılık bağlı kooperatif sayısında ise bir artma söz konusudur. Bu kooperatifçilik anlayışında istenilen bir şey değildir. Teşkilatlanmada amaç çok sayıda kooperatif kurmak değil, güçlü kuruluşlarla ortaklara daha iyi hizmet vermek

³ Tarım Kredi Kooperatifleri Sivas Bölge Birliği Müdürlüğü 1990-1991-1992-1993 Hesap Yılları Faaliyet Raporu, Sivas 08.05.1994, s.4

olmalıdır. Daha önceki yıllarda çeşitli sebeplerle gerek yanlış yer seçimi ve gerekse politik olarak kuruluşu yapılan birçok kooperatif büyük sıkıntı içerisindeydi.⁴

10. Bölge Birliği'ne bağlı İllerde (Sivas, Tokat, Erzincan) kooperatif sayısı, ortak sayısı ve faal ortak sayılarındaki gelişmeler Tablo 4.4'de gösterilmiştir.

Tablo: 4. 4- 10.Bölge Birliği'ne Bağlı İllerde Kooperatif ve Ortak Sayısı Seyri

10.B.B.'ne Bağlı İller	Koop.Sayısı			Ortak Sayısı			Faal Ortak Sayısı		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995	1993	1994	1995
Sivas	866	891	928	38.408	20.200	25.195	25.686	8.800	16.178
Tokat	658	660	661	49.705	32.400	36.308	39.299	16.500	17.112
Erzincan	310	311	313	11.441	4.800	5.800	8.160	4.400	5.451
TOPLAM	1.834	1.862	1.902	99.554	57.400	67.303	73.145	29.700	38.741

Kaynak: TTK 10.Bölge Birliği

Tablo 4.4'de izlenilebileceği gibi 10.Bölge Birliği içerisinde en fazla bağlı kooperatif Sivas'ta bulunmaktadır. Bunun yanı sıra en fazla ortağı bulunan kooperatifler ise Tokat'ta bulunmaktadır. Faal ortak Tarım Kredi Kooperatifleri ile sürekli olarak ilişkide bulunan, ortaklığı sadece kağıt üzerinde kalmayan ortak demektir. Yine en fazla faal ortak Tokat'ta bulunmaktadır. Bu da Tokat ilinin daha fazla tarıma yatkın olmasından ve sulanabilir alanın daha fazla olmasındandır. Ayrıca Tokat'ta bağ ve bahçe tarımı da gelişmiş durumdadır.

V. 10.BÖLGE BİRLİĞİ'NİN MALİ YAPISI VE FİNANSMAN KAYNAKLARI

Tarım Kredi Kooperatifleri daha önce de belirtildiği gibi ortaklarının kısa ve orta vadeli ihtiyaçlarını aynı ve nakdi kredi olarak ortaklarına ulaştırabilmek için her iktisadi kuruluş gibi kendi öz kaynakları yanı sıra yabancı kaynaklardan da faydalanır. Yabancı kredi kaynağı olarak T.C.Ziraat Bankası plasmanları ve Merkez ve Bölge Birliklerinden temin edilen diğer kredi imkanlarını kullanırlar.

Sermaye: 10.Bölge Birliği'ne bağlı Tarım Kredi Kooperatifleri'nin ödenmiş sermayesi 1989 yılında 4.520.766.985 TL iken, bu rakam 1993 yılında 50.574.113.834 TL'ye yükselmiştir. Bölge Birliği'nin ve bağlı kooperatiflerin yıllar itibariyle yüklendikleri ve ödemiş oldukları sermaye miktarları aşağıya çıkarılmıştır.

⁴ Faaliyet Raporu, s.5

Tablo: 4. 5- 10.Bölge Birliği ve Bağlı Kooperatifler'de Sermaye Seyri

Yıllar	Böl.Bir.Sermaye Taahhüdü	Böl.Bir.Ödenmiş Sermaye	Kooperatiflerin Sermaye Taahhüdü	Kooperatiflerin Ödenmiş Sermayesi
1992	12.146.000.000	7.803.688.952	46.391.000.000	31.144.746.788
1993	20.185.000.000	12.805.743.227	75.906.972.038	50.574.113.834
1994	34.095.468.539	21.330.708.558	132.830.074.692	84.627.330.315
1995	83.490.754.281	48.311.867.236	329.222.245.989	193.773.214.315

Kaynak: Faaliyet Raporu, s.10; TTK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.3

Tablo 4.5'de görüldüğü gibi 1995 yılında bir önceki yıla göre Bölge birliği sermaye taahhüdünde %145, tahsil edilen sermayede ise %126'lık bir artış kaydedilmiştir. Kooperatiflerde ise taahhüt edilen sermaye %148 ve tahsil edilen sermaye %129 gibi yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Bu durum TTK'nin güçlü bir sermaye yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Yedek Akçe: Tarım Kredi Kooperatiflerinde yedek akçe gelir-gider müsbet farkından ayrılan %15 oranındaki hisseler ile yedek akçenin kredi olarak kullandırılmasından doğan gelirler, ölen ve çıkan ortakların mirasçılarının sermaye paylarının zaman aşımına uğraması sebebiyle alınmayan paylardan oluşmaktadır.

10.Bölge Birliği ve bağlı kooperatiflerin son 4 yıllık yedek akçe durumu aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo: 4. 6- 10.Bölge Birliği ve Kooperatiflerin Yedek Akçe Seyri

Yıllar	Bölge Birliği	Kooperatifler
1992	187.869.982	3.872.076.316
1993	195.799.247	6.426.228.632
1994	1.024.254.049	7.360.442.524
1995	1.024.436.434	8.526.358.128

Kaynak: Faaliyet Raporu, s.10; TTK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.3

Tablo 4.6'ya bakıldığında Bölge Birliği'nin yedek akçe miktarı 1994 kâr dağılımı yapılmadığından bir önceki yıla göre değişmemiştir. Kooperatiflerin yedek akçelerinde ise bir 1995 yılında bir önceki yıla göre %66'lık bir artış görülmüştür.

Destekleme Fonu: Bu fon anasözleşme gereği bilanço yılı sonunda doğan gelir-gider müsbet farkının %15'inden oluşmaktadır. Son iki yıl içerisindeki destekleme fonu gelişim seyri aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo: 4. 7- 10.Bölge Birliği ve Bağlı Kooperatiflerde Destekleme Fonu Seyri

Yıllar	Bölge Birliği	Kooperatifler
1994	4.271.183.550	28.813.140.381
1995	4.271.183.550	52.953.863.019

Kaynak: TTK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.3

Tablo 4.7'den görüldüğü gibi 1995 yılında bir önceki yıla göre Bölge Birliği destekleme fonu rakamlarında bir değişiklik olmamıştır. Bunun sebebi yukarıda da değinildiği gibi 1994 yılında kâr dağılımı yapılmamasıdır. Kooperatiflerin destekleme fonunda ise aynı dönemde %84 oranında bir artış göstermiştir.

Yeniden Değer Artış Fonu: Yeniden değer artış fonu 1995 yılında başlamış olup, amortismanına bağlı tabi kıymetlerden değeri 5.000TL'nin üzerinde ve itfa süresi tamamlanmamış olanların, ilk alım bedeli ve birikmiş amortismanlarına uygulanan belli orandaki (%99,5) artış farklarından oluşmaktadır.⁵ 1995 yılında uygulanmaya başlanılan yeniden değer artış fonu ile Bölge Birliğinde 628.916.499, bağlı kooperatiflerde ise 4.173.435.906 TL'lik kaynak oluşturulmuştur.

Diğer Fonlar: Tarım Kredi Kooperatifleri 10.Bölge Birliği'nin değinilen özkaynakları (sermaye, yedek akçe, destekleme fonu, yeniden değer artış fonu) dışında diğer özkaynakları da mevcuttur. Bunlar anasözleşme gereği gelir-gider müsbet farkının %10'undan oluşan yatırım ve geliştirme fonu, %5'inden oluşan tasfiye fonudur. Ayrıca kooperatifler, arsa, bina temin edebilmek ve tamirat, tadilat işleri için genel kurullarına dayandırılmak suretiyle ortaklardan bağış toplayabilmektedir. Bunların tümü önemli miktarlara varan bir kaynak oluşturmaktadır. Bu fon amacı için sarf edilmeye kadar finansman olarak kullanılmaktadır.⁶ 1995 yılı itibarıyla bu fonda 57.332.702.903 TL bulunmaktadır.⁷ Kooperatifçilik açısından önemli bir unsur olan risturn dağıtılması anasözleşmede gelir-gider müsbet farkının %50'si olarak kararlaştırılmasına rağmen kooperatif bünyelerinin zayıf olmasına ve mali yapının iyileştirilmeye çalışılmasından dolayı dağıtılmamaktadır.

VI.BÖLGE BİRLİĞİ GELİR-GİDER DURUMU

10.Bölge Birliği ve bağlı kooperatiflerin yıllar itibarıyla gelir-gider durumları aşağıda gösterilmektedir.

⁵ TTK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.4

⁶ Faaliyet Raporu, s.11

⁷ TTK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.3

Tablo: 4. 8- 10.Bölge Birliği ve Bağlı Kooperatifler'in Gelir-Gider Seyri

Yıllar	Böl. Bir.Kârı	Kârlı Koop.Say.	Kâr Tutarı	Zararlı Koop.Say.	Zarar Tutarı	Net Kâr
1994	5.617.106.446	102	31.699.486.810	31	10.429.394.335	26.887.198.921
1995	30.936.064.616	110	83.744.202.592	23	15.417.348.873	99.262.918.335

Kaynak: TTK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.4

Tablo 4.8'den anlaşılacağı gibi 1995 yılı 1994 yılına nazaran oldukça başarılı geçmiştir. Zararlı kooperatif sayısı 23'e inmiş, kooperatiflerin net kârı %221 gibi çok yüksek bir oranda artmıştır. Bölge Birliği'ndeki artış ise bunun çok daha üzerinde bir oranla %451 olarak gerçekleşmiştir. Bölge Birliği'nin en büyük gider kalemini %66'lık bir oranla personel giderleri oluşturmaktadır. Bunun dışındaki giderleri ise, yönetim giderleri (%6,5), dışardan sağlanan fayda ve hizmetler (%2,2), genel giderler (%3,1), vergi resim ve harçlar (%0,5), amortisman giderleri (%4,5) ve diğer giderler (17,2) oluşturmaktadır. Bölge Birliği'nin gelir kalemleri ise, ihtiyaç maddeleri komisyonları (%38), satış iskontoları (%12,2), menkul değer gelirleri (%3,7), faiz gelirleri (%38,8) ve diğer gelirlerden (%7,3) oluşmaktadır. Bağlı kooperatiflerin giderlerinin en önemli kalemi %72 ile faiz giderleridir. Bunu %22'lik oranla personel giderleri, %2,5 ile diğer giderler, %1,3 ile yönetim giderleri, %1,2 ile ihtiyaç maddeleri giderleri, %0,6 ile dışardan sağlanan fayda ve hizmetler ve %0,4 ile de genel giderler izlemektedir. Gelirler ise, faiz gelirleri (%87,5), ihtiyaç maddeleri komisyonları (%10,3), diğer faaliyet gelirleri (%1,8) ve faaliyet dışı gelirlerden (%0,4) oluşmaktadır.⁸

VII.10.BÖLGE BİRLİĞİ'NCE KULLANDIRILAN KISA VE ORTA VADELİ KREDİLER

Kredi Kaynakları:

1- İç Kaynaklar

10.Bölge Birliği'nce kullanılan kredilerin iç kaynakları arasözleşme ve kanun gereği tahsil edilen sermayeler ile gelir-gider müsbet farkından ayrılan yedek akçe, destekleme fonu ve bina bağışlarından oluşmaktadır. Ayrıca kârlar ve yeniden değer artış fonu da iç kaynaklara eklenebilmektedir.

⁸ Brifing Dosyası, s.4-5

10. Bölge Birliği ve bağlı kooperatiflerde son dört yıl itibariyle iç kaynak kalemleri ve gelişim seyirleri aşağıda verilmiştir.

Tablo: 4. 9- 10.Bölge Birliği İç Kaynak Seyri

Yıllar	Sermaye	Yedek Akçe	Des.Fonu	Kârlar	Yen.Değ.Ar.F	TOPLAM
1992	7.803.688.952	187.869.982	532.788.788	2.216.620.973	-----	10.740.968.695
1993	12.805.743.227	195.799.247	540.718.053	3.306.411.043	-----	16.848.671.570
1994	21.330.708.558	1.024.254.049	4.271.183.550	5.617.106.446	-----	32.243.252.603
1995	48.311.867.236	1.024.436.434	4.271.183.550	30.936.064.616	628.916.499	85.172.468.335

Kaynak: Faaliyet Raporu, s.13; Brifing Dosyası, s.4

Tablo 4.9'dan görülebileceği gibi 10.Bölge Birliği iç kaynakları toplamında sürekli bir artış meydana gelmiştir. Özellikle 1995 yılında büyük miktarda artmıştır. İç kaynak toplamı içerisinde yer alan sermaye kalemi değerlendirilirken ödenmiş sermaye dikkate alınmıştır.

Tablo: 4. 10- 10.Bölge Birliği'ne Bağlı Kooperatiflerde İç Kaynak Seyri

Yıllar	Sermaye	Yedek Akçe	Destekleme F.	Bina Bağışı	Kârlar	TOPLAM
1992	31.144.746.788	3.872.076.316	10.952.405.836	9.030.723.232	19.209.307.584	74.204.259.756
1993	50.574.113.834	6.426.228.632	18.581.093.199	14.642.671.596	8.249.618.321	98.473.725.582
1994	84.627.330.315	7.360.442.524	28.813.140.381	26.365.660.336	21.270.092.475	168.436.666.031
1995	193.773.214.315	8.526.358.128	52.953.863.019	57.332.702.903	68.326.853.719	380.912.992.084

Kaynak: Faaliyet Raporu, s.13; Brifing Dosyası, s.4

Bağlı kooperatiflerde Bölge Birliğinden farklı olarak bina bağış fonu da bulunmaktadır. Ancak bu kooperatiflerde de yeniden değerlendirme fonu yer almamaktadır. Bölge Birliğindeki istikrarlı artışı bağlı kooperatiflerde de görmek mümkündür. Özellikle 1993 yılından sonra iç kaynak toplamalarında yüksek artışlar meydana gelmiştir. Bu da Tarım Kredi Kooperatifleri'nin ortağı bulunan çiftçilere kredi verme imkanlarının geliştiğini göstermesi bakımından sevindirici bir olaydır.

2- Dış Kaynaklar

Tarım Kredi Kooperatifleri'nin en önemli dış kaynakları T.C.Ziraat Bankası'dır. Ayrıca Merkez ve Bölge Birliği kredileri ile diğer kaynaklar dış kaynakları oluşturmaktadır. T.C.Ziraat Bankası'ndan temin edilen dış kaynakların son dört yıl itibariyle gelişim seyri aşağıdaki gibidir.

Tablo: 4. 11- 10.Bölge Birliği Bünyesinde Bulunan Kooperatifler Aracılığıyla Kullandırılan T.C.Ziraat Bankası Kaynakları

Yıllar	1992	1993	1994	1995
T.C.Zir.Ban.Kaynakları	387.288.990.480	636.167.737.464	1.111.980.894.852	2.608.144.691.172

Kaynak: Faaliyet Raporu, s.13; Brifing Dosyası, s.4

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi 1992 yılından 1995 yılına kadar ortalama olarak %80-140 arasında bir artış sözkonusu olmuştur.

VIII.10.BÖLGE BİRLİĞİ TARAFINDAN KULLANDIRILAN KREDİLER VE ÇEŞİTLERİ

A. Kısa Vadeli Krediler

Ortaklarının tarımsal işletmesinin, tohumluk, fide, kimyevi gübre, zirai mücadele ilacı, karma hayvan yemi, nadas, ekim, biçim, toplama, kurutma gibi faaliyetleri ile ilgili insan, hayvan ve makina işçiliği ücretlerinin ödenmesi, ortağın yıllık devamlı giderlerinin karşılanması ve işletme (Çevirme) sermayesinin zayıf ve eksik unsurlarının tamamlanması amacıyla nakdi ve aynı olarak en çok üç yıl vade ile verilen kredilerdir.⁹

B. Orta Vadeli Krediler

Tarımsal işletmenin canlı ve cansız demirbaş unsurlarını oluşturan her çeşit tarımsal araç-gereç ile iş ve irat hayvanlarının sağlanması amacıyla en çok beş yıl vade ile açılan aynı kredilerdir. 10.Bölge Birliği ve bağlı kooperatifler tarafından verilen kısa ve orta vadeli kredilerin son dört yıllık dökümü aşağıdaki gibidir.

Tablo: 4. 12- 10.Bölge Birliği Bünyesinde Bulunan Kooperatifler Tarafından Kullanılan Kısa ve Orta Vadeli Krediler

Yıllar	Kısa Vadeli Kr.	Orta Vadeli Krediler	TOPLAM
1992	386.181.484.050	42.637.556.675	428.819.040.725
1993	492.448.602.977	91.047.116.275	583.495.719.252
1994	1.128.098.987.478	69.763.376.079	1.197.862.363.557
1995	2.520.233.125.187	208.130.700.571	2.728.363.825.758

Kaynak: Faaliyet Raporu, s.14; Brifing Dosyası, s.11

Tablo 4.12’de görüldüğü gibi T.C.Ziraat Bankası’ndan tahsil edilen ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin kendi özkaynakları ile ortaklarına kısa ve orta vadeli kredi olarak dağıttığı plasmanlar sürekli olarak bir artış içerisinde. Bu artış 1995 yılında 1994 yılına göre %127 gibi yüksek bir oranda gerçekleştirilmiştir. Ancak T.C.Ziraat

⁹ Faaliyet Raporu, s.14

Bankası'ndan tahsil edilen plasmanların rantabl düzeyde kullanılabilmesi için bazı düzenlemelerin getirilmesi gerekmektedir. Bunlar; plasmanların tamamının Merkez Birliği'nin emrine verilmesi ve dağıtımın Merkez Birliği tarafından yapılması, sermaye ve ikraz tahsilatına önem verilmesi, hükümetlerce tarıma tahsis edilen tüm plasmanların Tarım Kredi Kooperatiflerince tek elden kullandırılması ve plasmanların günün ekonomik şartlarına göre yükseltilmesi olmalıdır. Ayrıca Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından çeşitli yollarla çiftçilere kooperatifle ortak çalışmanın faydaları konusunda bilgilendirici faaliyette bulunulması gerekmektedir.

IX. 10.BÖLGE BİRLİĞİ BÜNYESİNDE YÜRÜTÜLEN TEDARİK VE PAZARLAMA FAALİYETLERİ

10.Bölge Birliği kuruluş kanunu ve anasözleşmesi gereği ortaklarının;

- 1- Ürünlerini değerlendirmek,
- 2- Müştereken yararlanabilecekleri her türlü makina, ekipman ve tesisler edinme,
- 3- Ortaklar ve diğer üreticilerin üretim ve zaruri tüketim maddeleri ile araçlarını toptan sağlamak,
- 4- El sanatlarını geliştirmek ve mamüllerini değerlendirmek gibi görevleri yüklenmiştir. Bölge Birliğine bağlı Sivas, Tokat ve Erzincan illerinde faaliyet gösteren 133 Tarım Kredi Kooperatifinin 1994-1995 yılları faaliyetleri 1996 yılı ile mukayeseli olarak (tarımsal girdiler itibariyle) verilmiştir.

A. Kimyevi Gübre

10.Bölge Birliği'nin kimyevi gübre satışlarında ve talep edilen gübrelerin sevkiyatında özellikle son iki dönemde (1995 ve 1996 ilkbahar dönemi) hiçbir güçlükle karşılaşılmamış ve bu konudaki görevini başarılı bir şekilde yerine getirmiştir. 1994-1995 yılları ve 1996 ilkbahar döneminde Bölge Birliği tarafından dağıtımı gerçekleştirilen kimyevi gübrelerin cinsi ve miktarları Tablo 4.13'de gösterilmiştir.

Tablo: 4. 13- 10.Bölge Birliği Tarafından Dağıtımı Yapılan Kimyevi Gübre

Gübrenin Cinsi	1994 Yılı (Ton)	995 Yılı (Ton)	Değişim Oranı (%)	1996 Yılı İlkbahar (Ton)
% 21 A.Sülfat	140,9	541,6	248,3	255,0
% 26 A.Nitrat	8.792,6	11.652,1	32,5	16.495,0
% 33 A.Nitrat	300,0	1.665,3	455,1	2.725,0
% 46 Ü.R.E.	4.354,1	1.539,9	-64,6	5.490,0
D.A.P.	15.117,5	22.909,3	51,5	1.165,0
T.S.P.	533,8	953,4	78,6	125,0
20.20.0.	92,1	185,6	101,5	125,0
15.15.15.	44,8	100,0	123,2	50,0
TOPLAM	30.375,8	39.547,2	34,6	26.430,0

Kaynak: Brifing Dosyası, s.13

1996 Yılı ilkbahar döneminde ortaklar tarafından 26.430,0 ton değişik cinsteki kimyevi gübre talebinde bulunulmuş ve 31.05.1996 tarihi itibarıyla 25.918,8 ton satışı gerçekleştirilmiştir.¹⁰ Bu veriler de Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kimyevi gübre taleplerini karşılayabilmek konusunda yeterli olduğunu ve bu konuda etkin bir şekilde faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Tablo 4.14'de de görüldüğü gibi gübre talepleri genel olarak artış eğilimindedir. Ancak bazı çeşitlerde azalma gözlenmektedir. Bunun sebebi ise Tarım Kredi Kooperatiflerinin serbest piyasa ile rekabet etme durumunda olması, gübre fiyatlarının piyasa ile olan değişikliği, gübre sevkiyatındaki güçlükler ve kimyevi gübre desteklemelerinin zamanında gelmemesidir.¹¹

B. Tohumluk Satışları

10.Bölge Birliği'nin faaliyet gösterdiği alanlardaki illerin tarımsal potansiyellerinin büyük bir kısmını tarla ve hububat tarımı oluşturması nedeni ile tohumluk satışları hububat tohumluklarından oluşmaktadır. Ancak son yıllarda Tokat iline bağlı bazı kooperatiflerde özellikle sebze tarımında az miktarda da olsa hibrit tohum satışlarına başlanılmıştır. 1994 ve 1995 yıllarındaki tohumluk satışları ve bu dönemdeki satışların değişim oranları Tablo 4.14'de verilmiştir.

¹⁰ Brifing Dosyası, s.13

¹¹ Faaliyet Raporu, s.14

Tablo: 4. 14- 10.Bölge Birliği Tohumluk Satışları

Tohumluğun Cinsi	1994 Yılı (Kg)	1995 Yılı (Kg)	Değişim Oranı (%)
Buğday	661.950	1.545.250	133,4
Arpa	28.200	82.760	193,4
Nohut	31.000	20.000	-35,4
Yonca	35	527	1405,7
Patates	-----	30.000	-----
Domates	-----	440	-----
Karpuz	-----	785	-----
TOPLAM	721.185	1.679.762	132,7

Kaynak: Brifing Dosyası, s.14

Tablo 4.14'den izlenilebileceği gibi hububat tohumlukları satışında sürekli bir artış gözlenilmektedir. Patates tohumluğu ve nohut tohumluğunda ise dalgalanmalar gözlenmektedir. Bunun nedeni ise bu dönemlerde taleplerin tamamen karşılanamamış olmasıdır. Özellikle 1996 döneminde patates tohumluğu fiyatlarının yöre fiyatlarının çok üzerinde olması talebi önemli ölçüde etkilemiştir. Tohumluk talepleri içerisinde hububat tohumlukları tamamen Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletmelerden temin edilerek dağıtılmaktadır. Ancak bazı dönemlerde tohumluk tesislerindeki üretim dengesizliği sebebi ile 10.Bölge Birliği'nin tohumluk talepleri aynı yörede bulunan işletmeler (Ulaş T.İ.M., Kazova T.İ.M., Gökhöyük T.İ.M.) yerine daha uzak işletmelerden yapılmaktadır. Bu da nakliye ücretlerine, dolayısıyla da tohumluk fiyatlarına yansımaktadır. Baklagil tohumlukları Merkez Birliği'ne ait Çorum Ürün Değerlendirme Tesislerinden, patates tohumluğunun tamamı yine Merkez Birliği'ne ait Tareks A.Ş.'den, diğer yem bitkisi tohumlukları da tarım işletmelerinden veya Zirai Donatım Kurumu'ndan temin edilerek günün şartlarına uygun fiyatlarla ortaklara satılmaktadır.¹²

C. Karma Hayvan Yemi

Sivas, Tokat ve Erzincan illerinde hayvancılık diğer tarım sektörüne göre daha kârlıdır. Ancak bu bölgedeki hayvan sayısına göre elde edilen üretim yetersizdir. Bunun nedeni ise bilinçsiz ve yetersiz hayvan beslenmesi ve verimsiz hayvanların yetiştirilmesidir. Tarım Kredi Kooperatiflerine düşecek görev ise ortaklarını karma hayvan yemi kullanmada bilinçlendirmek ve bu konuda gerekli girişimlerde bulunmaktır. 10.Bölge Birliği yöresinde kendi iştiraki olan Çepni Yem Gücü

¹² Faaliyet Raporu, s.23

Fabrikasının bulunması bu konuda büyük bir avantajdır. Zaten bölge birliği tarafından satışı gerçekleştirilen karma hayvan yeminin büyük bir kısmı da bu fabrikadan karşılanmaktadır. Tablo 4.15’de 10.Bölge Birliği’nin karma hayvan yemi satışları ve Çepni Yem Gücü’nden temin edilmek suretiyle satılan miktarları bulunmaktadır.

Tablo: 4. 15- 10.Bölge Birliği Karma Hayvan Yemi Satışları

Yıllar	Toplam Satış (Kg)	Çepni-Gücü (Kg)	Çepni-Gücü (%)	Diğer Yem F.(Kg)	Diğer Yem.F.(%)
1994	23.353.050	19.874.350	85	3.478.700	15
1995	38.953.350	28.777.900	73	10.175.450	27

Kaynak: Brifing Dosyası, s.14

Tablo 4.15’den anlaşılacağı gibi yem satışlarında %80-90 oranında Bölge Birliği iştiraklerinden olan Çepni-Gücü Yem Fabrikası’ndan faydalanılmıştır. Çepni-Gücü Yem Fabrikası bazı dönemlerde taleplerin tamamını karşılayamamaktadır. Bu sebeple kapasite artırımına gidilmesi gerekmektedir. Karma hayvan yemi taleplerinin yanısıra kooperatif ortaklarınca talep edilen pamuk çiğidi küspesi ve buğday kepeği talepleri Bölge Birliği tarafından karşılanamamaktadır. Bunun sebebi ise 10.Bölge Birliği ve diğer Bölge Birliklerinin taleplerinin aşırı olması ve tercih edilen firmaların tekel oluşturması sonucu fiyatların yükselmesidir. Tarım Kredi Kooperatifleri’nin talepleri Kahramanmaraş ve Adana’da bir sektör oluşturmuştur.¹³ Ancak bu yörelerde tekel oluşması nedeni ile fiyatlar tekeller tarafından ve yüksek olarak belirlenmektedir. Alım mevsiminde her Bölge Birliği kendi başına hareket etmekten vazgeçip ortaklaşa hareket edildiği ve tek elden alım yapıldığı takdirde bu tekeller kırılacaktır.

D. Zirai İlaç

10.Bölge Birliği yöresinde kullanılan ziari mücadele ilaçlarının başında yabancı ot öldürücüler (herbisitler) gelmektedir. Zirai mücadele ilaçlarının temininde ortakların tercihleri göz önüne alınmaktadır. Bu şekilde hem yıllık satışlar artmakta hem de stok miktarı asgari seviyeye inmektedir. 1994 ve 1995 yılları içerisinde 10.Bölge Birliği ortaklarına satışı gerçekleştirilen zirai mücadele ilaçlarının cins ve miktarları Tablo 4.17’de görülmektedir.

¹³ Brifing Dosyası, s.14

Tablo: 4. 16- 10.Bölge Birliği'nce Satışı Yapılan Zirai Mücadele İlaçları

İlacın Cinsi	1994 Yılı (Kg)	1995 Yılı (Kg)
Yabancı Ot Öldürücü	26.893,00	40.776,00
Mantar Öldürücü	917,55	1.789,35
Böcek Öldürücü	703,50	1.896,70
Örümcek Öldürücü	116,25	392,75
Tohum İlacı	3.198,75	6.522,25
Göztaşı	2.500,00	5.000,00
Kükürt	1.800,00	-----
TOPLAM	36.129,05	56.377,05

Kaynak: Brifing Dosyası, s.15

Tablonun incelenmesinden de görülebileceği gibi Tarım Kredi Kooperatifleri bu alandaki etkinliğini de giderek arttırmaktadır. Kükürt dışındaki bütün zirai mücadele ilaçları satışında bir önceki yıla göre artış meydana gelmiştir. 1996 yılı ilkbahar döneminde Merkez Birliği'nin fason imal ettirdiği zirai mücadele ilaçlarına %20 komisyon uygulaması sonucu satış fiyatları serbest piyasa fiyatlarının çok altında kalmıştır. Yılın çok yağışlı geçmesi nedeni ve hububatta yabancı ot artışı olması nedeniyle de ortakların taleplerinin tamamı karşılanamamıştır.¹⁴ Ortakların mağdur edilmemesi için bu gibi dönemler dikkate alınarak gerekli stokların yapılması gerekmektedir.

E. Tarımsal Alet ve Makina

Bütün çiftçilerin ve tabii ki Tarım Kredi Kooperatif ortağı çiftçilerin ekonomik durumu tarımla uğraşmaları nedeni ile iklim şartlarına bağımlı kalmaktadır. İklimin olumlu geçtiği yıllar ortakların ürünleri bollaşır ve gelirleri de buna bağımlı olarak artar. Böyle zamanlarda ortaklar eskimiş alet ve makinalarını değiştirerek teknolojik yenilikler taşıyan zirai alet ve makinalar almaya yönelmektedirler. 10.Bölge Birliği aracılığıyla bu değişiklikleri gerçekleştirmek isteyen ortakların taleplerinin büyük bir kısmı Merkez Birliği ile satıcılık sözleşmesi imzalayan ve ülkemizde faaliyet gösteren yerli imalatçı firmalar veya ithalatçı firmalardan karşılanmaktadır. Ortakların talep etmeleri halinde yörede faaliyet gösteren firmaların üretmiş oldukları mamüller için ilgili firmalarla satıcılık sözleşmesi imzalanarak tedariki gerçekleştirilmektedir.¹⁵ Tablo 4.17'de 1994 ve 1995 yılları içerisinde Tarım Kredi Kooperatifleri 10.Bölge

¹⁴ TKK 10.Bölge Birliği Müdürlüğü Brifing Dosyası, s.14

¹⁵ Faaliyet Raporu, s.18

Birliği tarafından ortaklarına satışı gerçekleştirilen değişik cinslerdeki tarım alet ve makinalarının miktarları yer almaktadır.

Tablo: 4. 17- 10.Bölge Birliği'nce Satılan Tarım Alet ve Makinaları

Alet ve Makina Cinsi	1994 / Adet	1995 /Adet	Alet ve Makina Cinsi	1994 / Adet	1995 /Adet
Traktör	---	4	apa Makinası	6	2
El Traktörü	---	14	Römork	197	185
Pulluk	914	1251	Su Tankı	26	9
Pulluk izel	1	6	Mekanik Kepçe	---	4
Pulluk Üçdemiri	361	398	Motorlu Testere	65	362
Mibzer	344	477	Süt Sağım Makinası	6	31
Saman Elevatörü	---	4	Pulverizatör	124	114
Sap.Top.Sam.Yap.Mak.	5	8	Atomizer	10	41
Saman Doldurma Boş.	---	3	Su Motoru	32	45
Saman İletim Mak.	---	11	Sulama Malzemesi	700	1804
Harman Makinası	59	268	Sulama Borusu	1759m	3985m
Ot Doğrama Makinası	50	50	Gübre Serpme Mak.	56	15
Yem Kırma Makinası	---	19	Rotovatör	3	4
Traktör Kabini	189	341	Toprak Frezesi	---	2
Kültivatör	253	328	Helezon	---	2
Diskaro	98	139	Lastik	92	537
Orak Makinası	45	231	Arı Kovanı	85	48
Çayır Bi.Makinası	6	21	Motor Yağı	227	4684
Biçer Bağlar	3	2	Patoz Kayışı	9	9

Kaynak: Brifing Dosyası, s.16-17

Tarımsal alet ve makina satışlarının büyük bir kısmının artış eğilimi göstermesine karşın bazılarında azalma görölmektedir. Bu düşüşlerdeki en büyük neden fiyatların yüksek olması, kredi limitlerinin düşük olması, son yıllarda tarım kesiminde görölen göç ve işlenmeyen arazilerin çoğalmasıdır.

F. Damızlık Hayvan

10.Bölge Birliği faaliyet alanındaki Sivas, Tokat, Erzincan illerinde tarımsal alanların büyük bir kısmının kırsal olması ve kuru hububat tarımı yapılmaması nedeniyle üreticiler önemli bir gelir elde edememektedir. Bu yörede büyük bir hayvancılık potansiyeli mevcuttur. Ancak bu potansiyel yeterince kullanılamamakta ve kullanılan kısımda ise ilkel usulle uygulanmaktadır. Bölge Birliği yöresinde bulunan iller için en uygun tarımsal faaliyet, küçükbaş, büyükbaş hayvancılık veya arıcılıktır. Bölge birliği bu gibi faaliyetlerde bulunan ortaklarına gerekli imkanları sağlamaktadır. Bu çerçevede 1991 yılında 850 baş ithal süt düvesi getirilerek ortaklara dağıtılmıştır. Kredi durumu ve müsait barınağı olan ortaklara talepte bulunmaları

halinde koyunculuk kredisi verilmiştir.¹⁶ Bölge Birliği 1991-1993 yıllarında Tareks A.Ş. aracılığıyla damızlık hayvan alımı yaparak ortaklarına satışını gerçekleştirmiştir. Ancak daha sonraki yıllarda fiyatların yükselmesi, Tarım İl Müdürlüğü'nce çiftlik geliştirme planlarının yapılmasında görülen güçlükler ve satılan hayvanların damızlık olarak değerlendirilmemesi nedeni ile bir süre ithalat yolu ile alıma ara verilmiş, yurt içinden değişik işletmelerden damızlık hayvan alımları yapılarak ortaklara dağıtılmıştır. 1991-1995 yılları arasında ortaklara satışı gerçekleştirilen damızlık hayvan adetleri Tablo 4.18'de verilmiştir.

Tablo: 4. 18- 10.Bölge Birliği Tarafından Satışı Gerçekleştirilen Damızlık Hayvan Miktarı

Damızlık Hay.Satışı	1991 / Ad	1992 / Ad	1993 / Ad	1994 / Ad	1995 / Ad
İthal	849	---	211	---	30
Yerli Tarım İşletmelerinden	---	382	148	28	33
TOPLAM	849	382	359	28	63

Kaynak: Brifing Dosyası, s.17

Damızlık hayvan satışında yıllar itibariyle dalgalanmalar olduğu gözlenmektedir. 1995 yılında ithal damızlık ineklerin getirildiği ve satışının gerçekleştirildiği görülmektedir. 1996 yılında da talep olması halinde ithal damızlık inek getirilmesi planlanmaktadır.¹⁷

G. Ortak Ürünlerinin Değerlendirilmesi

Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından yapılan ve çiftçiler için oldukça yararlı olan bir uygulama da hazır ortak ürünlerinin değerlendirilmesidir. Bu uygulama ile kooperatif ortaklarının üretmiş oldukları ürünler alınmakta, istenildiği takdirde peşin fiyatı ödenmekte veya ortakların borçlarına mahsup edilmektedir. Alınan bu ürünlerin bir kısmı yine talepte bulunan kooperatiflere kalan kısmı ise iştirak edilen firmalara hammadde olarak satılmaktadır. 10. Bölge Birliği bünyesinde de 1991 yılından itibaren ortak ürünlerinin alımına başlanılmıştır. Bugüne kadar ise yemlik arpa, çavdar ve yemlik buğday alımları yapılmıştır. Ürünlerin bir kısmı ortaklara satılırken kalan kısmı da Çepni-Gücü Yem Fabrikası'na hammadde olarak satılmıştır. 1994 ve 1995

¹⁶ Faaliyet Raporu, s.24

¹⁷ Brifing Dosyası, s.17

yılı içerisinde ortaklardan alımı yapılan ürünler ve miktarları Tablo 4.19'da verilmiştir.

Tablo: 4. 19- 10.Bölge Birliği Tarafından Ortaklarından Alınan Ürünler

Yıllar	Yemlik Arpa (Kg)	Yemlik Çavdar (Kg)	Yemlik Buğday (Kg)
1994	2.677.273	334.664	---
1995	3.765.463	587.846	17.260

Brifing Dosyası, s.17

Tablo 4.19'dan görülebileceği gibi 1995 yılında 1994 yılına göre bütün ürün alımlarında artış gerçekleştirmiştir. Bu uygulamanın ortak üreticiler için faydalı yönü, hazır pazar bulmaları olurken, nakliye, ambalaj, aracılık ve diğer giderlerin üzerine yüklenmemesi nedeni ile bu ürünleri almak isteyen diğer ortaklara da piyasadan ucuz fiyata satılması nedeniyle faydalı olmaktadır.

H. Diğer Satışlar

Yukarıda başlıklar halinde değinilen satışların yanısıra 1994 yılı sonunda Shell Firması ile satıcılık sözleşmesi yapılmak suretiyle Bölge Birliği'ne bağlı kooperatiflerin motorin ve madeni yağ satışına ilk defa 1995 yılında başlanılmıştır. 1996 yılında Bölge Birliğine bağlı 16 kooperatife pompa ve tank kurularak satış noktaları faal hale getirilmiştir.

Ayrıca ortakların talebi olan şeker, petek ve arı kovanında ortak tercihlerine göre alımlar yapılarak ortaklara satışları gerçekleştirilmiştir. Merkez Birliği iştiraki olan Bafay Ayçiçek Yağ San.'nin üretmiş olduğu yağların satışı 10.Bölge Birliği aracılığıyla da yapılmıştır. Yine Balıkesir Bölge Birliği'nden alınan zeytinler ortaklara satılmıştır.

SONUÇ

Dünya’da devlet ve özel sektörün yanısıra üçüncü bir sektör olarak kabul edilmiş olan kooperatifçilik, Türk Milleti’nin karakterine de son derece uygundur. Kooperatifçilik esas itibari ile Ahilik ve İmece gibi geleneksel Türk müesseselerine çok benzemektedir. İngiltere’de başlayan kooperatifçilik hareketinin temelinde, Ahiliğin bulunduğu ortaya konulmuştur. Bugünkü anlamda kooperatifçiliğin temelleri İngiltere’de atılmış ve Türkiye’de kooperatifçilik hareketi Mithat Paşa’nın öncülüğü ile 1863 yılında kurulan Menafi Sandıkları ile başlamıştır.

Kooperatifçilik, ortakların müşterek çıkarlarına hizmet amacı güden bir örgütlenme biçimidir. Türkiye’de bugünkü anlamı ile ilk kooperatifçilik hareketi 19.Yüzyılın son yarısında başlamış olmakla birlikte esas gelişme Cumhuriyet döneminde olmuştur. Ancak bu gelişmeler daha çok sayısal yönde olmuştur. Bu sayısal artışlara rağmen, kooperatifler aracı ve tefecilerle mücadelede, iç ve dış ticarete ve sanayide yeterince etkili olamamıştır.

Kooperatiflerin temel amacı, sermaye şirketleri ve ticaret ortaklıklarında olduğu gibi sermayeye dayalı kazanç elde etmek değil, aynı meslekte, aynı sosyal seviyede, aynı yaşam ölçüleri içinde olan ortak ihtiyaçlara sahip kişilerin birbirine yardım etmek suretiyle, yaşamlarını kolaylaştırmak, mesleki ihtiyaçlarını gidermektir. Bu temel amaçları gerçekleştirmek için, kazanç sağlayan kuruluşların yapılarından farklı, kooperatiflerin kendine özgü kuralları geliştirilmiş ve uygulamada kooperatifler bu kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır. Bu ilkeler birkaç kez değişikliğe uğramakla birlikte temelde aynı kalmıştır. Kooperatifçilik ilkeleri son olarak ICA’nın 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere’nin Manchester şehrinde yapılan 31. kongresinde yeniden belirlenmiştir. Bu ilkeler, gönüllü ve açık üyelik, demokratik ortak kontrolü, üyelerin ekonomik katılımı, otonomi ve bağımsızlık, eğitim uygulama ve bilgi, kooperatifler arası işbirliği ve topluma karşı sorumluluktur.

Kooperatifler değişik şekillerde sınıflandırılmaktadır. En çok kullanılan ve uygulamada karşılaşılan şekliyle kooperatifler, tarımsal ve tarım dışı olarak sınıflandırılmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri bu sınıflandırmada tarımsal kooperatifler içerisinde yer almaktadır.

Ülkemizde; devlet, kooperatiflerin bir kısmını vesayeti altında tutarken, diğer kısmını çeşitli şekillerde desteklemektedir. Bu da kooperatifler arası gelişme dengesizliklerine neden olmaktadır. Özellikle, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde devlet-kooperatif ilişkilerinde gereken özenin eşitlik ilkeleri ölçüsünde gösterilmesinde büyük yararlar vardır. Bu amaçla; devletin, kooperatifçilik ortamının oluşturulmasında, hareketin başlatılmasında, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında üstlenmesi gereken görevler, teşvik, destekleme ve koruyuculuktan öte gitmemelidir. Devletin kooperatifçiliğe aşırı müdahalesi sonucu, devletin önemli niteliklerinden olan bürokrasi kooperatiflerde de başgöstermekte, aşırı devlet desteği özel girişim çabasını engellemekte, kooperatiflerde ortakların menfaatlerini ikinci plana itmekte, kooperatifçilikteki aşırı hızlanma, iştiraki bozarak kooperatiflerin bağımsızlıklarını kaybetmelerine yol açmakta ya da yeterli kaynaktan yoksun kooperatifleri, devlet desteğinde büyük görevler yüklenmeye itmektedir. Bu sıkıntıların doğmaması için devlet, kooperatiflere bütün dünyada olduğu gibi; tanıtım, denetim ve tarımsal kooperatiflerin ihtiyaçlarının karşılanması konularında yardımcı olmalıdır.

Tarım kesiminde yaşayanların gelirlerinin arttırılarak hayat standartlarının yükseltilmesi için, çiftçilere arazi, sermaye ve işgücü gibi üretim faktörlerinin zamanında ve yeterli şekilde kullanılması gerekmektedir. Ancak bu üretim faktörleri içerisinde önemi giderek artan ve diğer üretim faktörlerini de gittikçe artan düzeyde ikame eden sermaye faktörü tarım işletmelerinin büyük kısmında yetersiz kalmaktadır. Öz sermayesi yetersiz olan çiftçilerin yeterli ve uygun şartlarla tarımsal kredi ile desteklenilmesi gerekmektedir. Günümüzde emek yoğun üretimde bulunan tarım işletmelerinin üretimi sınırlı kalmakta, büyüme ve gelişmeleri zor olmaktadır.

Tarım üreticisi olan çiftçi ihtiyaç duyduğu krediyi, teşkilatlanmamış kredi kaynağı olan şahıslardan tüccar ve tefecilerden yüksek faiz ve kısa vadeli uygun olmayan koşullarla temin etmek zorunda kalmaktadır. İşte üreticilerin uygun olmayan koşullarda kredi olarak olumsuz yönde etkilenmemesi için, devlet tarafından teşkilatlanmış kredi kaynağı olan bankalar ve kooperatifler, yatırım ve işletme kredileri vermek üzere görevlendirilmişlerdir. Teşkilatlanmamış kredi kaynaklarının etkinliğini azaltarak birtakım menfaat gruplarına karşı çiftçileri koruyabilmek, küçük

çiftçilere kurumlaşmamış kredi kaynaklarına göre daha uygun koşullarda kredi ve modern girdi kullanımına imkan tanımak, böylece toprakların belirli ellerde toplanmasını azaltarak sınıfsal yapı değişikliğine engel olabilmek için en akılcı kredi kaynağı kendi kendilerine yardım temeli üzerine ve esasen çiftçilerin kendi üyelikleri ile kurulmuş olan Tarım Kredi Kooperatifleri'dir.

Çiftçilerin Tarım Kredi Kooperatifleri sistemi dışında kalan kaynaklardan kredi temin etmeleri yeterli teminatı gösterememeleri sebebiyle zor olmaktadır. Bu sıkıntıyı aşmaları durumunda ise uygun olmayan şartlara ve yüksek faiz oranlarına katlanmak durumunda kalmaktadırlar. Özellikle, teşkilatlanmamış kredi kaynakları olan şahıslardan alınan krediler çiftçileri büyük sıkıntılarla yüz yüze bırakmaktadır.

Türk Tarım Kredi Kooperatifleri sistemi birçok yönden güçlü bir altyapıya sahiptir. Ülkemizde yaklaşık 1.560.000 ortağı ile tarımsal kooperatifçilik alanında en geniş çaplı katılıma sahip bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri hemen hemen bütün illerimizin yanı sıra, 753 ilçe ve 1679 kasaba ve köyde kurulmuştur. Bu da Tarım Kredi Kooperatifleri ağıının ülke geneline yayılmış olduğunu göstermektedir. Söz konusu olan kooperatifler son on yıllık dönemde ortaklarına yıllık ortalama 1.251.897 ton kimyevi gübre, 7.622,2 ton zirai mücadele ilacı, 16.134,5 ton tohumluk, 340.714,3 ton karma hayvan yemi ve 84.186 adet tarımsal alet ve makina dağıtımını gerçekleştirmiştir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortaklarına dağıttığı tarımsal girdilerin, Türkiye tüketimi içindeki payı ise, kimyevi gübrede %27,99, zirai mücadele ilacında %22,36, tohumlukta %7,03 ve karma hayvan yeminde %9,33'tür. Ayrıca sözkonusu dönemde kooperatifin ortaklarına dağıttığı tarımsal alet ve makinaların sayısı, aynı dönemde Türkiye tarım işletmelerindeki tarım alet-makina sayısı artışındaki payı ortalama %40,1 ve 1993 yılı toplam tarım alet-makina sayısı içindeki payı ise %10,33 civarındadır.

Tarım Kredi Kooperatifleri 10.Bölge Birliği'de hizmet verdiği bölge (Sivas, Tokat, Erzincan) içerisinde ortağı bulunan çiftçilere önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. 1995 yılı sonu itibariyle 10.Bölge Birliği'ne bağlı kooperatif sayısı 1.902, ortak sayısı 25.195 ve faal ortak sayısı da 16.178'dir. Bölge Birliği ve bağlı kooperatifler 1995 yılı sonu ile toplam 242.085.081.551TL gibi iyi sayılabilecek

oranda bir ödenmiş sermayeye sahiptirler. Aynı yıl içerisinde ortaklarına verilen kredide 1994 yılına göre %127 oranında bir artış gerçekleştirerek 2.728.363.825.758 TL'lik bir miktara ulaşılmıştır. Yine 1995 yılında tedarik ve pazarlama faaliyetlerinde de sürekli bir gelişme yaşanmıştır. 1995 yılında 1994 yılına göre, kimyevi gübre satışında %34,6, tohumluk satışında %132,7, karma hayvan yemi satışında %27, zirai ilaç satışında %63,7, damızlık hayvan satışında ise %110, ortak ürünlerinin değerlendirilmesinde ise %69'luk artış olmuştur. Bunun yanısıra büyük ölçüde zirai alet ve makina, motorin ve madeni yağ satışlarının yanısıra bazı temel gıda maddelerinin de satışı gerçekleştirilmiştir.

Verilen rakamlardan da görüldüğü gibi Tarım Kredi Kooperatifleri ve tabii bunun bir parçası olan Tarım Kredi Kooperatifleri 10.Bölge Birliği'nin bölgede ve Türkiye'deki tarımsal girdilerin dağıtımında gözardı edilemeyecek bir payı bulunmaktadır ve bu sevindirici bir durumdur. Çünkü, serbest piyasa kurallarının hakim olduğu günümüzde kooperatifler, çiftçileri aşırı fiyat artışı ve kalite yönünden koruyabilmektedirler.

KAYNAKLAR

- AKYOL, Cevat. "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kooperatifçilik Politikası Nedir, Nasıl Olmalıdır?", **Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası**, IX.Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara 1979
- ARI, Oğuz. **Köy Sosyolojisi Okuma Kitabı**, İstanbul 1985
- ARÖZ, Yetkin. "Kooperatifler ve Siyaset", **Kooperatif Dünyası**, Aralık 1995
- ARIKAN, Rauf. "Türkiye'de ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Kooperatifçilik" **XII.Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi**, Aralık 1987
- BERBEROĞLU, Necat. **Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir 1981
- BÜLBÜL, Mehmet / ÇADIRCI, Engin / GÜNEŞ Erdoğan, "Tarımsal Krediler ve Uygulamaları", **Türkiye Ziraat Mühendisliği IV.Teknik Kongresi**, T.C.Ziraat Bankası Kültür Yayınları, II.Cilt, Ankara 1995
- CİN, M.Fatih. "Türk Tarım Sektöründe Destekleme Politikaları ve Yeni Uygulamalar", **Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, Adana 1996
- ÇEVİKBAŞ, Rafet. "Tarımsal Krediler ve Uygulaması", **Kooperatifçilik**, Ocak-Mart 1995
- ÇIKIN, Ayhan / KARACAN, Ali Rıza. **Genel Kooperatifçilik**, İzmir 1994
- DEMİRÇİ, Rasih. "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Yapısı", **Kooperatifçilik**, Temmuz-Eylül 1995
- DİNLER, Zeynel. **Tarım Ekonomisi**, Bursa 1993
- DPT Tarım Kredi Kooperatifleri Sistemini Geliştirme Projesi (TKKGP) Kitap I Geçmiş Gelişmelerin ve Mevcut Durumun Değerlendirilmesi**, Ankara 1987
- DURŞUN, Kemalettin. "Avrupa Birliği Ülkelerinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Önemi", **Karınca**, Temmuz 1993
- DUYMAZ, İsmail. **Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi**, İzmir 1986

- DİE, **1991 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Araştırma Sonuçları 1994**
- DİE, **Tarımsal Yapı ve Üretim 1993**
- DİE, **İstatistiklerle Türkiye 1994**
- DİE, **Şirketler Kooperatifler ve Firma İstatistikleri 1993**
- EKMEN, M.Erhan. "21.Yüzyılda Türk Tarımının Politika ve Strateji Arayışları", **Ziraat Mühendisliği Dergisi**, Eylül 1995
- ER, Celal. "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birliklerinde Muhtemel Gelişmeler" **Karınca**, Eylül 1995
- ER, Celal. "Türk Tarımı Nereye Gidiyor?", **Ziraat Mühendisliği Dergisi**, Eylül 1995
- ERKİLET, Şaban. **Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Sorunları**, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 1982
- ERKUŞ, Ahmet ve Diğerleri, **Tarım Ekonomisi**, Ankara 1995
- GÖKKAYA, Nazif. "Denetim Birlikleri Kurulurken", **Kooperatif Dünyası**, Ağustos 1995
- GÖKTAN, Hasan Basri. **Pancar Kooperatifleri ve Pankobirlik "Üzerine İncelemeler ve Düşünceler"**, Ankara 1988
- GÜNDOĞMUŞ, Erdemir. "Tarım Kredi Kooperatiflerinin Ülke Tarımındaki Yeri ve Önemi, **Karınca**, Ağustos 1995
- GÜNDOĞMUŞ, Erdemir. "Türkiye'de 1980-1990 Döneminde Tarımsal Üretim Değeri ve Tarımsal Kredi Miktarlarının Bölgeler İtibariyle Karşılaştırılması", **Kooperatifçilik**, Ocak -Mart 1995
- GÜNEŞ, Turan. **Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları**, Ankara 1983
- HAZAR, Nurettin. **Kooperatifçilik Tarihi**, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 1990
- IŞIK, Şaban. **Kooperatiflerin Vergilendirilmesi**, Ankara 1992
- İZMİRLİ, Resul. **Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği**, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, Ankara 1985

- TANRIVERMİŞ, Harun. “Türkiye’de Tarım ve Tarıma Dayalı Endüstrilere Yönelik Araştırma ve Teknoloji Üretiminin Bugünkü Durumu, Sorunları ve Çözüm Yolları”, **Kooperatifçilik**, Ekim-Aralık 1995
- Tarım Kredi Kooperatifleri Sivas Bölge Birliği Müdürlüğü 1990-1991-1992-1993 Hesap Yılları Faaliyet Raporu**, Sivas 1994
- Tarım Kredi Kooperatifleri Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birlikleri Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Ana Sözleşmeleri**, Ankara 1988
- Tarım Kredi Kooperatiflerinde Atatürk İle 50 Yıl**, Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Yayınları, Ankara 1986
- Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Yeniden Yapılanması**, Friedrich Ebert Vakfı, Ekonomi Forumu, İstanbul 1995
- TKK Bölge Birlikleri ve Merkez Birliği Görev Yetki ve Sorumluluk Yönetmeliği**, Türkiye TKK Merkez Birliği Genel Müdürlüğü, Ankara 1991
- TORTOP, Nuri. “Kooperatifçiliğin Gelişmesinde Halkla İlişkilerin Önemi”, **XI.Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler**, Ankara 1984
- TURAN, Kamil. **Kooperatifçiliğin Sosyo Politik Yapısı**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Ankara 1979
- Türk-Koop Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel Müdürlüğü Dergisi**, “Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarihi Gelişimi”, Özel Sayı, Temmuz 1994
- ÜRPER, Yılmaz. **Kooperatif İşletmeciliği**, Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir 1996
- ZARAKOĞLU, Avni “Günümüzde İzlenen Faiz Politikası ve Bir Kooperatifler Bankası Kurulması Yolundaki Çabalar”, **XI.Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler**, Ankara 1984